

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**YÜKÜMLÜLERİN VERGİYE YAKLAŞIMLARI:
ÇANAKKALE İLİNDE TİCARİ KAZANÇ ELDE EDEN YÜKÜMLÜLERE
YÖNELİK BİR UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Selçuk İPEK**

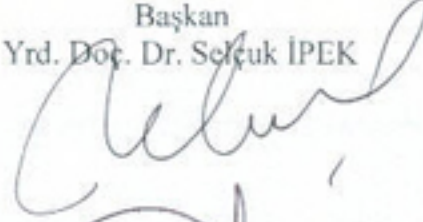
**Hazırlayan
İlknur Kaynar**

Çanakkale - 2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İlknur KAYNAR'a ait "Yükümlülerin Vergiye Yaklaşımları: Çanakkale İlinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama" adlı çalışma, jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Yrd. Doç. Dr. Selçuk İPEK

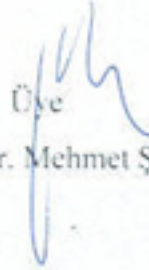
Üye
Prof. Dr. Nihat FALAY

Üye
Prof. Dr. Birol Naci MUTER

Üye
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN

Üye
Yrd. Doç. Dr. Aykut TAVŞANCI

ÖZET

Vergilemede etkinliğe ulaşabilmek için, verginin gözönünde bulundurulması gereken en önemli özelliklerinden bir tanesi, insan unsuruyla etkileşim içinde olan sosyal bir olgu olmasıdır. Bireylerin vergi karşısındaki davranışlarını belirlemeden alınacak karar ve tedbirlerin başarıya ulaşabilmesi mümkün değildir. Bu etkileşimi bilimsel temelde ele alma ihtiyacı sonucunda, mali psikolojisinin bir alt dalı olan vergi psikolojisi çalışma alanı ortaya çıkmıştır.

Dünyada ve Türkiye’de vergi psikolojisi konusunda gerek teorik araştırmalar ve gerekse alan araştırmaları giderek artmakta ve konu modern maliye açısından büyük önem taşımaktadır. Yapılan bu araştırma sonucunda, yükümlülerin vergiye karşı davranışlarını belirleyen pek çok faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerin neler olduğunun ortaya konulması ise, yükümlü davranışlarının anlaşılabilmesi ve belirlenecek politikaların etkinliğinin sağlanabilmesi için önem arz etmektedir. Ekonomik ve sosyo-psikolojik pek çok faktör tarafından etkilenen yükümlü davranışları, gönüllü uyumdan, vergi kaçakçılığı ve hatta vergi isyanlarına kadar uzanabilmektedir.

Belirli gruplar ve sınırlı birimlerde gerçekleştirilecek alan araştırmalarının, Türkiye genelinde uygulanacak vergi politikalarının sağlıklı bir şekilde oluşturulabilmesine önemli katkılarda bulunacağı açıktır.

ABSTRACT

Tax is social fact which is in interaction with human beings. We should bear in mind this qualification to reach efficiency in taxation. It seems impossible to succeed in decisions made and measures taken without determining taxpayers' behaviours towards taxes. Tax psychology as a sub-discipline of finance psychology has been introduced as a result of a need to consider this interaction scientifically.

Theoretical and area studies on tax psychology are increasing both in the world and in Turkey and the subject has great importance for modern finance. It is found that there are several factors which affect taxpayers' behaviours towards taxes, at theoretical ground. These factors should be determined with the aim of understanding taxpayers' behaviours and achieving efficient policy implementation. The taxpayer's behaviors affected by economical and social-psychology factors show variety, such as tax compliance, tax evasion and even tax rebel.

It is certain that area studies on specific groups and in limited units will constitute to implement well-planned tax policies healthily throughout Turkey.

İÇİNDEKİLER

Özet	i
Abstract	ii
İçindekiler.....	iii
Kısaltmalar Cetveli.....	vii
Tablolar ve Şekiller Cetveli.....	viii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

YÜKÜMLÜLERİN VERGİYE YAKLAŞIMLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

1.1. VERGİNİN AÇIKLANMASINA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR	3
1.1.1. Rasyonalist-Ferdiyetçi Devlet Görüşüne Göre Vergi	4
1.1.2. Organik-Kollektivist Devlet Görüşüne Göre Vergi	6
1.1.3. Çağdaş Yaklaşım.....	7
1.2. VERGİ YÜKÜ VE VERGİLEMENİN SINIRLARI	7
1.2.1. Vergi Yükü	8
1.2.2. Vergilemenin Hukuki, Siyasal, Mali, Ekonomik ve Psikolojik Sınırları.....	10
1.2.2.1. Vergilemenin Hukuki Sınırı	11
1.2.2.2. Vergilemenin Siyasal Sınırı	12
1.2.2.3. Vergilemenin Ekonomik Sınırı	12
1.2.2.4. Vergilemenin Mali Sınırı	13
1.2.2.5. Vergilemenin Psikolojik Sınırı	14
1.3. VERGİ PSİKOLOJİSİNİN GELİŞİMİ	15
1.3.1. Mali Psikoloji	15
1.3.2. Vergi Psikolojisi	17
1.3.2.1. Vergi Psikolojisinin Önemi	20
1.3.2.1.1. Vergi Politikalarının Etkinliğinin Arttırılması Açısından	20
1.3.2.1.2. Vergi Uyumlaştırmalarını Kolaylaştırması Açısından	21
1.3.2.1.3. Toplumsal İlişkilerin Düzenlenmesi Açısından	22
1.3.2.1.4. Bireysel Faktörler Açısından.....	23
1.3.2.1.5. Çevresel Faktörler Açısından.....	23
1.4. YÜKÜMLÜLERİN VERGİYE KARŞI DAVRANIŞLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER	24
1.4.1. Bireysel Faktörler	25
1.4.1.1. Vergi Ödeme Gücü	25
1.4.1.2. Vergi Bilinci ve Ahlakı	26
1.4.1.3. Sosyal ve Demografik Faktörler	28
1.4.1.4. Siyasal İktidarı Benimseme Durumu	34

1.4.1.5. Devlete Bağıllık	34
1.4.1.6. Yükümlülerin Diğer Yükümlüler Hakkındaki Düşüncesi	36
1.4.1.7. Kamu Hizmetlerinin Yükümlünün Tercihlerine Uyumluluğu	37
1.4.1.8. Kamu Harcamalarının Etkin Kullanımının Yükümlü Üzerindeki Etkileri	39
1.4.1.9. Diğer Faktörler	40
1.4.2. Çevresel Faktörler	42
1.4.2.1. Vergi Sisteminden Kaynaklanan	42
1.4.2.1.1. Vergi Adaleti	42
1.4.2.1.2. Vergi Mevzuatının Sık Sık Değişmesi ve Sistemin Karmaşıklığı	43
1.4.2.1.3. Vergi Oranları	45
1.4.2.1.4. Vergi Aflarının Sıklığı	48
1.4.2.1.5. Belge Düzeninin Yerleşmemiş Olması ve Kayıt Dışı Ekonomi	49
1.4.2.1.6. Vergi Cezalarının Etkin Uygulanmaması	50
1.4.2.1.7. İstisna ve Muafiyetlerin Yaygınlığı	51
1.4.2.2. Vergi Yönetiminden Kaynaklanan	53
1.4.2.2.1. Personel Yapısı	54
1.4.2.2.2. Vergi İdarelerinde Halkla İlişkiler	55
1.4.2.2.3. Vergi İnceleme ve Denetimleri	57
1.4.2.2.4. Ekonomik ve Teknolojik Gelişmelere Uyum	59
1.4.2.2.5. Çalışma Koşulları	60
1.4.2.3. Ekonomik Yapıdan Kaynaklanan	61
1.4.2.3.1. Ekonomik Konjonktürden Kaynaklanan	62
1.4.2.3.1.1. Yükümlünün Mali Yanılsamaya Uğrayıp Uğramaması	62
1.4.2.3.1.2. Enflasyonun Etkisi	63
1.4.2.3.2. Milli Gelir Düzeyi	64
1.4.2.3.3. Kayıt Dışı İstihdam.....	64
1.4.2.4. Siyasal Yapıdan Kaynaklanan	65
1.4.2.4.1. Vergi Politikasına Halkın Desteği..	65
1.4.2.4.2. Verginin Alındığı Dönem	67

2. BÖLÜM

YÜKÜMLÜLERİN VERGİYE KARŞI GÖSTERMİŞ OLDUKLARI DAVRANIŞ ŞEKİLLERİ

2.1. YÜKÜMLÜLERİN VERGİYE KARŞI GÖSTERMİŞ OLDUKLARI DAVRANIŞ ŞEKİLLERİ.....	69
2.1.1. Vergiye Gönüllü Uyum.....	70
2.1.2. Verginin Ödenmesi Halindeki Tepki Türleri.....	73
2.1.2.1. Gelir ve İkame Etkisi.....	74
2.1.2.2. Tüketimi Ve Tasarrufu Kısmı.....	75
2.1.2.4. Yatırımdan Vazgeçme ve Üretimi Azaltma.....	76
2.1.2.5. Verginin Yansıtılması.....	77

2.1.2.6. Vergi Borcunun Geç Ödenmesi.....	78
2.1.3. Verginin Ödenmemesi İle Sonuçlanan Tepki Türleri.....	79
2.1.3.1. Kollektif Karar Alma Mekanizmasını Harekete Geçirme.....	79
2.1.3.1.1 Oy Kayması.....	79
2.1.3.1.2 Baskı Gruplarını Harekete Geçirme.....	80
2.1.3.2. Vergiden Kaçınma.....	82
2.1.3.3. Vergi Cennetlerine Göç.....	84
2.1.3.4. Vergi Kaçakçılığı.....	85
2.1.3.5. Verginin Reddi ve Vergi İsyanı.....	90
2.2. YÜKÜMLÜLERİN VERGİLEMEYE YAKLAŞIMLARI VE VERGİ KAÇAKÇILIĞI AÇISINDAN GENEL OLARAK TÜRKİYE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	92
2.2.1. Türkiye’de Yükümlülerin Vergilemeye Yaklaşımları.....	92
2.2.1.1. Sosyal ve Psikolojik Faktörler.....	93
2.2.1.2. Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler.....	95
2.2.1.3. Vergi Yönetiminden Kaynaklanan Faktörler.....	98
2.2.1.4. Ekonomik ve Siyasal Yapıdan Kaynaklanan Faktörler.....	101
2.2.2. Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı Sorunu.....	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE İLİNDE TİCARİ KAZANÇ ELDE EDEN YÜKÜMLÜLERE YÖNELİK BİR UYGULAMA

3.1. ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	111
3.1.1. Ölçülecek Kriterler.....	111
3.1.2. Araştırmanın Kısıtları.....	113
3.1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	113
3.2. ÇANAKKALE İLİNDE TİCARİ KAZANÇ ELDE EDEN YÜKÜMLÜLERE YÖNELİK AMPİRİK ÇALIŞMA SONUÇLARI.....	115
3.2.1. Yükümlülerin Demografik Özelliklerinin Dağılımı.....	120
3.2.2. Ankete Katılan Yükümlülerin Vergiye Yaklaşım Biçimleri.....	124
3.2.2.1. Bireysel Faktörler Açısından.....	124
3.2.2.1.1. Vergi Ödeme Gücü.....	124
3.2.2.1.2. Vergi Bilinci ve Ahlakı.....	126
3.2.2.1.3. Siyasal İktidarı Benimseme Durumu.....	127
3.2.2.1.4. Devlete Bağlılık.....	128
3.2.2.1.5. Yükümlülerin Diğer Yükümlüler Hakkındaki Düşüncesi.....	129
3.2.2.1.6. Kamu Harcamalarının Etkin Kullanımı ve Kamu Hizmetlerinin Yükümlününün Tercihlerine Uyumluluğu.....	132
3.2.2.1.7. Kişisel Çıkar Kaygısı ve Gelecek Endişesi.....	134
3.2.2.2. Çevresel Faktörler Açısından.....	136
3.2.2.2.1. Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler.....	136
3.2.2.2.1.1. Vergi Adaleti.....	137

3.2.2.2.1.2. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı ve Mevzuatın Sık Sık Değişmesi	138
3.2.2.2.1.3. Vergi Aflarının Sıklığı.....	139
3.2.2.2.1.4. Belge Düzeninin Yerleşmemiş Olması ve Kayıt Dışı Ekonomi.....	141
3.2.2.2.1.5. Vergi Cezalarının Etkin Uygulanması.....	142
3.2.2.2.1.6. İstisna ve Muafiyetlerin Yaygınlığı.....	143
3.2.2.2.2. Vergi Yönetiminden Kaynaklanan Faktörler.....	144
3.2.2.2.2.1. Personel Yapısı.....	144
3.2.2.2.2.2. Vergi İdarelerinde Halkla İlişkiler.....	145
3.2.2.2.2.3. Vergi İnceleme ve Denetimleri.....	146
3.2.2.2.2.4. Ekonomik ve Teknolojik Gelişmelere Uyum.....	147
3.2.2.2.3. Ekonomik Yapıdan Kaynaklanan Faktörler.....	150
3.2.2.2.3.1. Enflasyonun Etkisi.....	150
3.2.2.2.3.2. Milli Gelir Düzeyi.....	151
3.2.2.2.4. Siyasal Yapıdan Kaynaklanan Faktörler.....	152
3.2.2.2.4.1. Vergi Politikalarına Halkın Desteği.....	153
3.2.2.2.4.2. Verginin Alındığı Dönem.....	154
3.2.2.3. Mann-Whitney U Testi Ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	156
3.2.2.3.1. Toplam Değerler Açısından Mann-Whitney U Testi Ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	156
3.2.2.3.2. Her Bir Soru İçin Mann-Whitney U Testi Ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	159
3.2.2.3.2.1. Yükümlülerin Cinsiyet Açısından Vergiye Yaklaşımları.....	159
3.2.2.3.2.2. Yükümlülerin Yaş Kategorileri Açısından Vergiye Yaklaşımları.....	162
3.2.2.3.2.3. Yükümlülerin Medeni Durumları Açısından Vergiye Yaklaşımları.....	166
3.2.2.3.2.4. Yükümlülerin Ailedeki Birey Sayısı Açısından Vergiye Yaklaşımları.....	169
3.2.2.3.2.5. Yükümlülerin Eğitim Durumları Açısından Vergiye Yaklaşımları.....	172
3.2.2.3.2.6. Yükümlülerin Aylık Gelir Düzeyleri Açısından Vergiye Yaklaşımları.....	173
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	178
KAYNAKÇA.....	187
EKLER.....	202

KISALTMALAR CETVELİ

Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
K-W H	Kruskal-Wallis H Testi
M-W U	Mann-Whitney U Testi
s.	Sayfa
SPSS	Statistical Packages for Social Sciences
t.y.	Tarih yok
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
VEDOP	Vergi Dairesi Tam Otomasyon Projesi
V.U.K.	Vergi Usul Kanunu

TABLOLAR VE ŞEKİLLER CETVELİ

Şekil 1.1.	: Vergi Oranları ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki (Laffer Eğrisi).....	46
Tablo 2.1	: Türkiye’de Vergi İnceleme Sonuçları (1997-2005).....	105
Tablo 2.2	: Çeşitli Ülkelerin Vergi Uyum Düzeyleri	107
Tablo 3.1	: Çanakkale İlinde Yapılan Alan Araştırması Kapsamında Yükümlülerin Vergiye Karşı Davranışlarını Belirleyen Faktörler	112
Tablo 3.2	: Betimleyici İstatistikler	117
Tablo 3.3	: Soru Toplam İstatistikleri	119
Tablo 3.4	: Yaş Kategorilerine Göre Yükümlülerin Dağılımı.....	120
Tablo 3.5	: Cinsiyete Göre Yükümlülerin Dağılımı.....	121
Tablo 3.6	: Medeni Duruma göre Yükümlülerin Dağılımı	121
Tablo 3.7	: Ailedeki Birey Sayısına Göre Yükümlülerin Dağılımı.....	122
Tablo 3.8	: Eğitim Durumuna Göre Yükümlülerin Dağılımı.....	122
Tablo 3.9	: Ortalama Aylık Gelire Göre Yükümlülerin Dağılımı.....	123
Tablo 3.10	: Mükellefler Ödeme Güçlerine Vergilendirilmemektedir.....	125
Tablo 3.11	: Mükellefler Vergiye İlişkin Sorumluluklarını Yerine Getirmelidir (Getirmemelidir).....	126
Tablo 3.12	: Siyasal İktidarın Vergi Politikaları Yükümlülerin Beklentilerini Karşılammamaktadır.....	127
Tablo 3.13	: Vergi Ödemek Devlete Bağlılığın Bir Göstergesidir (Değildir).....	128
Tablo3.14	: Türkiye’de Mükellefler Vergilerini Tam Olarak Ödememektedirler.....	130
Tablo 3.15	: Mükellefler Arasında “Herkes Vergi Kaçırıyor Ben neden Kaçırmiyorum” Mantığı Yayındır.....	130
Tablo 3.16	: Başkasının Vergi Mükellefiyetini Yerine Getirmemesi Beni Etkiler.....	131
Tablo 3.17	: Verilen Vergiler Kamu Hizmeti Olarak Geri Dönmemektedir.....	132
Tablo 3.18	: Vergiler Daha Çok Borç Faizlerine Gitmektedir.....	133
Tablo 3.19	: Vergi Gelirleri Kamu Tarafından Etkin Kullanılmamaktadır.....	134
Tablo 3.20	: Mükelleflerin Kişisel Çıkarları ve Hırsı Vergi Kaçırması İçin Geçerli Bir Neden Değildir (Nedendir).....	135
Tablo 3.21	: Gelecek Endişesi Vergi Kaçırma İçin Geçerli Bir Neden Değildir (Nedendir).....	135
Tablo 3.22	: Vergi Sistemi Adil Değildir.....	137
Tablo 3.23	: Vergi Mevzuatı Basit ve Değildir.....	138
Tablo 3.24	: Vergi Mevzuatının Sık Sık Değişmesi Vergi ile İlgili İşlemleri Olumsuz Olarak Etkilemektedir.....	139
Tablo 3.25	: Sık Sık Çıkarılan Vergi Afları Vergi Kaçakçılığının Nedenlerinden Biridir.....	140

Tablo 3.26	: Vergileme Açısından Gelir Getiren Faaliyetleri Kayıtdışı Tutmak Doğru Bir Davranış Değildir (Doğru Bir Davranıştır).....	141
Tablo 3.27	: Vergi Cezaları Caydırıcı Nitelikte Değildir.....	142
Tablo 3.28	: Geniş Kapsamlı Vergi Muafiyet ve İstisnaları Vergilemede Eşitsizliğe Neden Olur.....	143
Tablo 3.29	: Vergi Dairesinde Çalışan Personel Sayısı Etkin Bir Hizmet Sunumu İçin Yeterli Değildir.....	144
Tablo 3.30	: Vergi Dairesinde Çalışan Personelin Eğitimi ve Mesleki Bilgi Düzeyi Yeterli Değildir.....	145
Tablo 3.31	: Vergi Dairelerinde Çalışan Personelin Mükellefle İlişkileri Olumsuzdur.....	146
Tablo 3.32	: Vergi Beyanında Bulunurken Denetleneceğimi Göz Önünde Bulundururum (Bulundurmam).....	147
Tablo 3.33	: Vergi Sistemi Ekonomik Gelişmelere Uyum Sağlamamaktadır.....	148
Tablo 3.34	: Vergi Daireleri Teknolojik Gelişmelere Uyum Sağlamamaktadır.....	149
Tablo 3.35	: İnteraktif Hizmetlerden Faydalanabilmek Vergi Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesini Kolaylaştırmaktadır (Kolaylaştırmamaktadır).....	149
Tablo 3.36	: Yüksek Enflasyon Vergi Oranlarını Olumsuz Yönde Etkilemektedir.....	151
Tablo 3.37	: Kişi Başına Düşen Milli Gelir Dikkate Alındığında Vergi Oranları Yükseklerdir.....	152
Tablo 3.38	: Vergi Politikaları Belirlenirken Mükelleflerin İhtiyaçları Dikkate Alınmamaktadır.....	153
Tablo 3.39	: Olağanüstü Dönemlerde Yeni Vergilerin Getirilmesi veya Vergi Oranlarının Yükseltilmesi Doğaldır (Doğal Değildir).....	154
Tablo 3.40	: Olağanüstü Dönemlerde Getirilen Yeni Vergiler veya Yükseltilen Vergi Oranları Bu Durum Ortadan Kalktıktan Sonra Kaldırılmalı (Kaldırılmamalı) veya Düşürülmelidir (Düşürülmemelidir).....	155
Tablo 3.41	: Yükümlülerin Cinsiyete Göre Vergiye Yaklaşımları Arasında Mann-Whitney U Farklılık Testi.....	157
Tablo 3.42	: Yükümlülerin Yaş Kategorileri Açısından Kruskal-Wallis H Testine Göre Vergiye Yaklaşımları.....	158
Tablo 3.43	: Yaş Grupları Açısından Mann-Whitney U Farklılık Testi.....	158
Tablo 3.44	: Her Bir Soru İçin Cinsiyete Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	160
Tablo 3.45	: Yükümlülerin Yaş Kategorileri Arasında Kruskal-Wallis H Testi.....	162
Tablo 3.46	: Fark Bulunan Yaş Gruplarının Belirlenmesine Yönelik Mann-Whitney U Testi.....	163
Tablo 3.47	: Yükümlülerin Medeni Durumları Arasında Kruskal-Wallis H Farklılık Testi.....	166

Tablo 3.48 : Her Bir Soru İçin Yükümlülerin Medeni Durumlarına Göre Vergiye Yaklaşımları Arasında Mann-Whitney U Farklılık Testi.....	167
Tablo 3.49 : Ailedeki Birey Sayısına Göre Vergiye Yaklaşımlar Arasında Kruskal-Wallis H Farklılık Testi.....	170
Tablo 3.50 : Yükümlülerin Ailedeki Birey Sayısına Göre M-W U Farklılık Testi.....	170
Tablo 3.51 : Yükümlülerin Eğitim Durumları Açısından M-W U Farklılık Testi.....	172
Tablo 3.52 : Yükümlülerin Gelir Düzeylerine Göre Vergiye Yaklaşımları Arasında K-W H Farklılık Testi.....	173
Tablo 3.53 : Yükümlülerin Gelir Düzeyleri Açısından M-W U Farklılık Testi.....	174

GİRİŞ

Vergilerin devletin temel gelir kaynağı niteliğini taşıması, vergi gelirlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunun belirlenmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu faktörlerin sadece ekonomik, siyasal ve mali yapıda araştırılması konunun bütünlüğünün sağlanması ve gerekli etkinliğe ulaşılabilmesi açısından yetersiz kalacaktır. Çünkü vergiler, psikolojik birtakım etkilere neden olabilen bir yapıya da sahiptir. Vergi sisteminin mali anlamda başarılı olması ve vergi gelirlerini arttırabilmesi için yükümlülerin vergiye uyumlarının yükseltilmesi, başka bir anlatımla, vergiye yaklaşımlarının olumlu olması son derece önemlidir. Çünkü, yükümlüler açısından vergiler karşılıksız ve zorunlu bir ödeme şeklinde olduğu için bir yük olarak algılanmakta ve fedakarlıkta buldukları hissini uyandırmaktadır. Ancak, verginin yükümlüler açısından oluşturduğu bu yük ve fedakarlığa katlanma hissi her bir yükümlü için farklı olabilmektedir. Bu nedenle, bu farklılığa sebep olan etkenlerin araştırılması vergi uyumunun sağlanması için son derece önemlidir.

Günümüzde artık maliye teorisi içerisine vergi psikolojisi de dahil edilmiş ve bu alanda yapılan çalışmalar, çok yeterli olmamakla birlikte, giderek artmıştır. Vergi psikolojisi kavramını analiz eden maliyecilerin başında ise, Alman G. Schmolders gelmektedir. Türkiye’de de, bu konuda yapılan çalışmalar artmakla birlikte, bu çalışmaların yeterli olmadığı ve yavaş bir gelişim gösterdiği söylenebilir. Bu nedenle bu çalışmada, vergi psikolojisi konusunun gelişimine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışma, konuyla ilgili olarak daha önceden yapılmış bilimsel çalışmaların araştırılmasına ve anket yöntemine dayanarak hazırlanmıştır.

Çalışmada ilk iki bölümde, konunun teorik temeli verilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle öncelikli olarak, vergi kavramı ve vergi psikolojisinin gelişimi, genellemelere yer verilerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Daha sonra yapılan literatür taraması sonucunda oluşturulan ve yükümlülerin vergilemeye karşı davranışlarını

belirleyen faktörler ortaya konmaya çalışılmıştır. Yükümlülerin vergilemeye karşı göstermiş oldukları davranışları belirleyen faktörlerin öncelikli olarak belirlenmesi ise, özellikle olumsuz tepki türlerinin olumluya doğru değişebilmesi için önem arz etmektedir. Yükümlülerin vergiye yaklaşımları üzerinde etki eden faktörler ve bu faktörler sonucunda oluşan tepki türleri ortaya konulduktan sonra, Çanakkale İli Merkez İlçede ticari kazanç elde eden yükümlülerin, vergileme karşısında tutumlarının yönü belirlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle bir anket formu hazırlanmış ve yükümlülerden bu anket formunu cevaplamaları istenmiştir. Daha sonra elde edilen sayısal veriler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu sınırlamalar içinde yapılan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak verginin açıklanmasına ilişkin yaklaşımlar ve vergi yükü kavramı genel hatlarıyla açıklanarak, vergi psikolojisi açısından önemi belirtilecektir. Vergilemenin sınırları hukuki, siyasal, mali ve psikolojik açıdan anlatılmaya çalışılacaktır. Daha sonra vergi psikolojisinin kavramı açıklanarak, amaçları belirlenmeye çalışılacaktır. Son olarak, bu bölümde, yükümlü psikolojisinin ve vergilemeye karşı gösterilen davranışların nedenlerinin ortaya konulabilmesi amacıyla, yükümlülerin vergiye karşı davranışlarını etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde ise, yükümlülerin vergiye karşı göstermiş oldukları davranış şekilleri belirlenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda öncelikli olarak vergiye gönüllü uyum kavramı açıklanacak ve daha sonra tepkiler, verginin ödenmesi halinde ortaya çıkabilecek tepki türleri ve verginin ödenmemesiyle birlikte oluşabilecek tepki türleri başlıkları altında anlatılmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde son olarak Türkiye’de yükümlülerin vergilemeye yaklaşımları genel düzeyde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise, Çanakkale İli Merkez İlçede ticari kazanç elde eden 415 yükümlü ile yapılan anket verileri kullanılacaktır. Elde edilen veriler SPSS for Windows istatistik paket program kullanılarak sayısal verilere dönüştürülecektir ve bu veriler ışığında yükümlülerin vergi karşısında göstermiş oldukları tutumların nedenleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. BÖLÜM

YÜKÜMLÜLERİN VERGİYE YAKLAŞIMLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Yükümlülerin vergiye bakış açılarının ve vergi uyumunun, vergi sistemi üzerinde etkili olduğu yaklaşımı ışığında hazırlanan bu bölümde, öncelikli olarak verginin açıklanmasına ilişkin yaklaşımlar özetlenecektir. Daha sonra vergi psikolojisi açısından önemli bir yeri olan vergi yükü ve vergilemenin sınırları konuları açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak vergi psikolojisinin gelişimi genel olarak ele alınarak, yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını belirleyen faktörler aktarılmaya çalışılacaktır.

1.1. VERGİNİN AÇIKLANMASINA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Devlet gelirlerinin en önemli kaynağı olan verginin çok eski tarihlere kadar giden bir geçmişi bulunmaktadır. Ancak vergi; ismi, şekli ve yapısı, iktisadi, sosyal ve siyasal yönleri itibarıyla zaman içinde bir değişim göstermiştir. Verginin gelişmesi ve değişmesi vergiyi açıklamaya çalışan görüşlerde de birtakım değişikliklere yol açmıştır (Turhan 1998:13). Önceleri krallara, derebeylerine, kabile reislerine verilen yardımlar ve hediyeler şeklinde ortaya çıkan vergiler, daha sonra merkezi devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte hediye ve yardım niteliğini kaybetmiş ve zora dayanarak alınan bir ödeme şeklini almıştır. Ayrıca uzun zaman aynı niteliğini koruyan ve olağanüstü durumlarda belirli işlere tahsis edilen vergiler, zaman içinde parasal nitelik taşıyan, olağan kamu geliri olarak bütün kamu

harcamalarının finansmanında kullanılır hale gelmiştir. Zaman içinde, klasik devlet anlayışında meydana gelen gelişmeler sonucunda devlet, sosyo-ekonomik nitelikte birçok görev üstlenmiştir. Devletin bu görevleri üstlenmesi kamu gelirleri içerisinde yer alan verginin önemini de giderek arttırmıştır. Vergilerin normal bir kamu finansman kaynağı haline gelmesi, karşılıksız, cebri ve parasal bir nitelik taşıması, devletin mali, ekonomik ve sosyal amaçlarını gerçekleştirebilmesi için önemli bir gelir kaynağı olması sonucunu doğurmakla birlikte, ödeyen bakımından harcanabilir gelirden bir azalmaya ve azalan gelirleri dolayısıyla bireyler üzerinde bir takım olumsuz etkilere neden olabilmektedir.

Verginin zaman içinde göstermiş olduğu değişimler vergiyi açıklamaya çalışan görüşlerde de bir takım değişikliklere neden olmuştur. Bu görüşler genel olarak rasyonalist-ferdiyetçi devlet görüşü ve organik-kollektivist devlet görüşü olarak ele alınabilir.

1.1.1. RASYONALİST-FERDİYETÇİ DEVLET GÖRÜŞÜNE GÖRE

VERGİ

17. ve 18. yüzyılların hukuk anlayışına dayanan bu görüşe göre devlet, kişilerin ortak amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla kurmuş oldukları çıkar birliğidir. Bu devlet anlayışına göre, vergi, bir çeşit tekel fiyatı, yani devletçe sağlanan hizmetlerin fiyatıdır. Bu düşünce başlığı altında geliştirilmiş olan bu fikirler fayda teorisi adı altında toplanmıştır (Turhan 1998:14).

Fayda teorisi, verginin bir şey karşılığında alındığını ve vergi olayında bir değişimin olduğunu ileri sürmektedir. Vergide bir karşılık arayan ve vergiyi devletten sağlanan faydanın karşılığı ve bedeli sayan fayda teorisi, dayandıkları görüş bakımından çok fazla farklılık arz etmemekle birlikte üç başlık altında incelenmiştir. Bunlardan birincisi vergiyi bir hizmet bedeli, ikincisi sigorta primi, üçüncüsü ise, genel giderlere katılma payı olarak kabul etmiştir (Aksoy 1998:181).

Verginin Hizmet Bedeli Görüşü ile Açıklanması: Değişim (mübadele) teorisi olarak da isimlendirilen bu görüş vergiyi; devlet tarafından sağlanan hizmetlerin özellikle iç ve dış güvenlik hizmetlerinin bir bedeli veya fiyatı olarak kabul etmektedir (Turhan 1998: 14). Ancak bu görüşün bir geçerliliği kalmamıştır. Çünkü vergi, kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderleri finanse etmek için alınmakla birlikte, belirli bir hizmetin karşılığı değildir. Devletin sunduğu hizmetler arasında bölünemez nitelikte olanlar da mevcuttur (Akdoğan 2003:126).

Verginin Sigorta Primi Görüşü ile Açıklanması: Bu görüşe göre vergi; toplum bireylerinin mal ve mülklerinin güvenliğini sağlayan devlete, bu hizmetlerin karşılığı olarak ödemiş oldukları bir sigorta primine benzetilmektedir. Bu bağlamda devlet, sanki bir sigorta şirketi gibi bireylerden vergi adı altında para almakta ve karşılığında güvenlik ve asayiş sağlamaktadır (Akdoğan 2003:126). Ancak devletin bir sigorta şirketine benzetilmesi mümkün değildir. Çünkü devletin görevi sadece güvenlik ve asayiş sağlamak değildir. Bunun yanında iktisadi ve sosyal birtakım amaçları da mevcuttur (Erdem, Şenyüz vd. 2003:77).

Verginin Sosyal Üretim Giderlerine Katılma Payı Olarak Açıklanması: Bu görüşe göre ise, toplum bir üreticiler birliğine benzetilmekte ve devleti, bu birliğin sosyal üretiminin genel giderlerini karşılamakla yükümlü bir organ olarak kabul etmektedir. Devletin de dahil bulunduğu bu üreticiler birliğinin genel giderlerine toplumdaki bireylerin katılma paylarına vergi denilmektedir (Aksoy 1998:184). Ancak vergiyi sosyal üretimin genel giderlerine katılma payı olarak açıklamak gerçeğe uygun değildir. Çünkü, her şeyden önce vergi ile finanse edilen kamu hizmetlerinin sosyal üretime yansıyan değerini hesaplamak mümkün değildir ve kamu giderleri sadece sosyal üretimi kolaylaştıran iktisadi nitelikteki hizmetlere tahsis edilmiş olmayıp bunun yanında kültürel ve sosyal amaçlara da yöneliktir (Turhan 1998:16).

Görüldüğü üzere, fayda teorisini oluşturan bu görüşler, verginin nitelik ve esasının açıklanmasında yetersiz kalmaktadır. Fakat, genel olarak geçerli olmayan bu teori, bireysel ve bölünebilir kamusal hizmetlerin sunulduğu bazı özel durumlarda geçerli olabilmektedir (Turhan 1998:17).

1.1.2. ORGANİK-KOLLEKTİVİST DEVLET GÖRÜŞÜNE GÖRE VERGİ

Fedakarlık, vazife veya iktidar teorisi olarak da adlandırılan bu teoriye göre vergi, devlet görevlerinin yerine getirilmesi için bireylerin kamu hizmetlerinden yararlanma olanakları ve ölçüsü dikkate alınmaksızın, ödeme güçlerine göre alınan, tek taraflı olarak devletçe saptanan, kayıtsız, şartsız, zorunlu ödemeler olarak kabul edilmektedir (Turhan 1998:21). Modern mali anlayışa daha yakın olan bu görüş doğrultusunda, devlet, bireylerin oluşturduğu toplumdaki ayrı ve üstün bir varlık olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, kişilerin vergi vermesi görevleri olarak kabul edilmekte ve bir karşılık beklenmemektedir (Aksoy 1998:185).

Birinci Dünya Savaşı'na kadar vergi kavramı konusunda tanımlar, verginin üç temel niteliğini içermekteydi. Buna göre vergi, kamusal faaliyetlerin gerektirdiği harcamaları karşılamak için özel sektörden kamu sektörüne kaynak aktararak devlete gelir sağlayan bir araçtı. İkinci olarak vergi, zora dayanan bir mali yükümlülüktü ve son olarak, özel veya belirli bir karşılık esasına dayanmayan bir ödeme idi. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, verginin mali olmayan fonksiyonları da kabul edilmeye başlanmış ve vergi, iktisadi hayatla birlikte sosyal hayatı da düzenleyen bir araç haline gelmiştir (Turhan 1998:21). Yani verginin mali fonksiyonları yanında, ekonomik ve sosyal birtakım fonksiyonları da mevcuttur. Vergiler, kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderleri karşılamak gibi geleneksel amaçların yanında; ekonomik dengenin sağlanması ve korunması, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi, tam istihdamın sağlanması ve gelir dağılımının düzeltilmesi açısından vergi ile ilgili düzenleme ve uygulamalardan yararlanılması gibi amaçları da üstlenmiştir. Devlet ve ona paralel olarak maliye anlayışında meydana gelen gelişmeler sonucunda, verginin fonksiyonlarında değişiklikler oluşmuştur. Böylece tarafsız devletin yerini müdahaleci devletin almasına paralel olarak, tarafsız vergi de müdahaleci bir karakter kazanmıştır. Bu gelişmeler, geleneksel hizmetlerin yanında, ekonomik ve sosyal alanlarda devletin yeni görevler yüklenmesine neden olmuştur (Akdoğan 2003:131).

1.1.3. ÇAĞDAŞ YAKLAŞIM

Günümüzde verginin uygulanmasını belirleyen temel ilkeler, yatay ve dikey vergi eşitliğinin sağlanması ve devletin egemenlik gücü gereğince verginin alınması şeklinde sıralanabilir. Gerçek ve tüzel kişilerden alınmakta olan verginin, bireysel anlamda özel bir karşılığı yoktur. Vergi ile, günümüzde birtakım etkinliklerin sağlanmasına çalışılmakta ve toplum bireylerinin tercihleri üzerinde etkili olmaktadır (Akdoğan 2003:128-129). Bu bağlamda vergi, gerek mali, gerek ekonomik ve gerekse sosyal hayatın düzenlenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Vergi, ülkelerin anayasalarının çizdiği sınırlar içerisinde ve yetkili kıldığı kuruluşlar tarafından alınan mali bir yükümlülüktür. Daha önce de belirtildiği üzere, mali, sosyal ve ekonomik birtakım amaçlarla alınan vergi, karşılıksız, zorunlu ve nakdi bir ödeme niteliği taşımaktadır. Ayrıca vergi, gerçek veya tüzel kişilerden alınmaktadır ve nakdi bir ödeme niteliği taşımaktadır (Akdoğan 2003:128-129).

1.2. VERGİ YÜKÜ VE VERGİLEMENİN SINIRLARI

Vergi ne üzerinden alınırsa alınsın, bireylerin harcanabilir gelirlerini azaltmaktadır. Genel olarak vergi yükü, azalan gelirin birey üzerinde memnuniyetsizlik biçiminde ortaya çıkardığı refah kaybı olarak ifade edilir. Bu nedenle vergi yükü, vergilere karşı gösterilmiş olan tepkilerin belirlenmesi açısından önemli bir araçtır (Şenyüz 1995:14). Çünkü bireylerdeki vergi yükü hissi ağırlaştıkça, duydukları memnuniyetsizlik artmakta ve buna paralel olarak vergilere karşı göstermiş oldukları tepkiler de artabilmektedir. Ayrıca, vergi yükümlülerinin davranışlarında objektif vergi yükünden daha çok, subjektif vergi yükünün önemli olduğu belirtilmektedir. Subjektif yükümlülük duygusu aşırı zorlandığında, Gerloff'un "Vergi Tepkilerinin Artışı Kanunu" geçerli olmaya başlayabilmekte ve yükümlüler vergiye karşı tepki gösterebilmektedirler (User 1992:63). Bu nedenle

yapılan çalışmada, vergi yükü kavramı, özellikle subjektif vergi yükü kavramı açısından ele alınmış olup, objektif vergi yükü kavramı genel olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra, vergilenebilir kapasite sınırı, hukuki, siyasal, ekonomik, mali ve psikolojik açıdan ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2.1. VERGİ YÜKÜ

Vergilerin kişiler üzerinde oluşturduğu parasal etki, vergi yükü kavramı ile ifade edilmektedir (Doğan 2002:1). Vergi yükü kavramı; toplam vergi yükü, bireysel vergi yükü, net vergi yükü ve gerçek vergi yükü olarak ele alınabilmektedir. Bir ekonomide toplanan tüm vergilerin o ekonomi üzerinde yarattığı yük, toplam vergi yükü olarak isimlendirilmekte iken, birey başına vergi ve benzeri ödemelerin yine birey başına gayrisafi milli hasılaya oranlaması ile bulunan vergi yükü kavramı, bireysel vergi yükü olarak isimlendirilmektedir. Bireysel vergi yükü, yaygın olarak, subjektif vergi yükü ve objektif vergi yükü ayrımına tabi tutulmaktadır. Ayrıca bir ekonomide, toplanan tüm vergilerden, bu vergi hasılatıyla finanse edilen giderlerden sağlanan fayda çıktıktan sonra kalan bakiye, net vergi yükünü ifade etmektedir. Son olarak, gerçek vergi yükü, ekonomide verginin yarattığı tüm etkileri kapsayan geniş kapsamlı bir kavram olarak kullanılmaktadır (Edizdoğan 2004:190-195).

Vergi ödeyenlerin ekonomik gücünde bir azalma meydana gelmekte ve bu nedenle, vergi ödeyenler, bu azalmadan etkilenmektedirler. Yükümlülerin vergi ödemediği dolay duydukları bu olumsuz etkiye, subjektif vergi yükü denilmektedir. Ödenen vergiler ile elde edilen gelir arasındaki oransal ilişkiye ise objektif vergi yükü adı verilmektedir (Aksoy 1998:269-270). Verginin alındığı dönemde, subjektif vergi yükünün yükümlü tarafından nasıl ve hangi ölçüde hissedildiği, şüphesiz “yükümlünün psikolojik yapısına” bağlıdır. Objektif vergi yükü ise, belirli bir dönemde devlete veya vergilendirme yetkisine sahip diğer kamu kuruluşlarına yapılan ödemelerle, bu ödemeleri yapan vergi yükümlülerinin aynı dönemde elde ettikleri gelir arasındaki nispi ilişkiye denilmektedir. Ayrıca vergi yükü, ödenen vergi

ile doğru orantılı, ödeme gücü ile ters orantılıdır. Diğer bir ifadeyle, ödenen vergi miktarı arttıkça vergi yükü de artmakta, yükümlünün gelir ve serveti arttıkça bu yük azalmaktadır (Aksoy 1998:269-270). Bu nedenle, vergi yükü gelir düzeyiyle orantılı ve dengeli olmalı, böylelikle herkes kendi üzerine düşen vergi payını ödeyebilmelidir (Musgrave ve Musgrave 1989:216).

Görüldüğü üzere objektif vergi yükü, ödenen vergi ile gelir düzeyine dayanmakta ve sayısal bir değeri ifade etmektedir. Buna göre, aynı gelir düzeyine sahip kişiler aynı miktarda vergi ödediklerinde, vergi yükleri eşit olacaktır. Ancak ödeme dolayısıyla duyulan olumsuz etki, tamamen psikolojik, yani subjektif olarak kabul edilmektedir. Subjektif vergi yükü, esas itibariyle vergi miktarına dayandırılmakla birlikte, hiçbir zaman ödenen vergi miktarını ifade etmemektedir. Bunun yanında subjektif vergi yükü psikolojik bir yapı arz etmesi sebebiyle, fedakarlığın boyutu veya refah kaybı şeklinde bireyden bireye değişebileceği için ölçülmesi de imkansızdır. Diğer bir anlatımla aynı ekonomik koşullar içindeki kişiler, eşit objektif vergi yükü altında kalsalar bile, farklı vergi tazyiki duymaktadırlar (Şenyüz 1995:14-15).

Konunun bir diğer boyutu ise, yükümlülerin vergi ödemeleri için beyanname verme, fatura kesme, defter tutma gibi birtakım biçimsel yükümlülüklerinin gerektirdiği harcamalara katlanmaları konusudur. Bu biçimsel yükümlülükler sonucunda, uyum maliyetleri olarak isimlendirilebilecek vergi yükümlülüklerinin de ödenen vergi ile beraber gözönünde bulundurulması gerekliliğidir (Şenyüz 1995:15).

Uyum maliyetleri bir çok gelişmiş ülkede (Avusturya, Hollanda, Kanada, İngiltere, Amerika gibi) çok önemli bir araştırma konusudur ve bu araştırmalar o devletlerde uygulanan vergi politikalarının çok önemli bir unsurudur. Uyum maliyetlerinin ölçülmesine yönelik ilk girişim, 1935 yılında Haig tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonraları, farklı ülkeler açısından uyum maliyetleri konusu ele alınmış, ve bu araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar şu şekildedir (Klun 2004:94):

Öncelikli olarak, özellikle ana vergiler için uyum maliyetleri nispeten yüksektir, ayrıca uyum maliyetleri idari maliyetlerden de yüksektir. Uyum maliyetlerinin oranı tüm vergi gelirlerinin yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır. Uyum maliyetleri kaynak dağılımı üzerinde istenmeyen etkilere neden olmaktadır. Yüksek uyum maliyetleri gönüllü uyumu azaltmaktadır. Son olarak uyum maliyetleri vergi yükü fazlasına neden olabilmektedir (Klun 2004:94).

Uyum maliyetleri önemsiz gibi görülebilmesine karşın, yukarıda da belirtildiği üzere; kimi durumlarda ödenen vergilere eşit, hatta bazen daha büyük olabilmektedir (Şenyüz 1995:15). Musgrave ve Musgrave'in de belirttiği gibi, iyi bir vergi yapısının varlığından söz edebilmek için gerekli koşullardan biri de uyum ve idari maliyetlerin mümkün olduğunca az tutulmasıdır (Mugrave ve Musgrave 1989:216).

1.2.2. VERGİLEMENİN HUKUKİ, SİYASAL, MALİ, EKONOMİK VE PSİKOLOJİK SINIRLARI

Devletçe vatandaşlardan alınabilecek vergi sınırsız değildir. Başka bir ifadeyle, verginin veya vergilemenin bir sınırı vardır. Bu sınıra, vergileme kapasitesi adı verilmektedir (Erdem vd. 2003:147). Bir bakıma vergilemenin sınırı, bir ülkenin vergilenebilir tüm kaynakları kullanıldığı zaman ulaşılan bir sınırdır ve vergilenebilir kapasiteyi etkileyen faktörler de bu sınır dahilindedir. Ancak, ağır vergilendirme durumu da söz konusu olabilmektedir. Bunun yaratacağı ekonomik, politik ve idari sonuçlar kaçınılmazdır. Bu nedenle, vergilemeye bir sınır koymak gerekli bir unsurdur. Çünkü, üretim kapasitesinin zarar görmesi, ekonomik teşviklerin zayıflaması, vergiye karşı koyma ya da kaçakçılığın ortaya çıkması, ciddi oranda idari yükün ortaya çıkması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilecektir (Goode 1984:95). Ancak, bu sınırların nasıl belirleneceği konusu açık değildir. Bununla beraber, vergilenebilir kapasite sınırının belirlenmesi konusunda, vergilemeye bakış açısına göre farklı kıstaslardan hareketle; hukuki, siyasi, mali, ekonomik ve psikolojik sınırların varlığı ileri sürülmektedir. Fakat, vergilenebilir kapasite sınırının

belirlenmesinde hangi kıstasdan hareket edilirse edilsin, sonuçta hepsinin hareket noktası yükümlülerin davranışlarına dayandırılmaktadır (Şenyüz 1995:19).

Vergilemenin sınırlarıyla yakından ilişkili bir diğer kavram ise, vergi gayretidir. Vergi gayreti, bir ülkede bulunduğu tahmin edilen vergi kapasitesi ile fiili vergi hasılatı arasındaki oransal ilişki şeklinde belirtilebilir (Akdoğan 2003:177-178). Başka bir ifadeyle kişilerin vergi ödeme ve devletin vergi toplama yeteneğine bağlı olan vergi kapasitenin, kullanım derecesini gösteren kavram vergi gayreti olarak isimlendirilmektedir (Demircan 2003:107). Bu kavram mali yönetimin etkinliği ile yakından ilgilidir. Vergi idaresi, mali mevzuat, mali yargının etkinliği, yükümlülerin vergiye karşı duymuş oldukları tepkiler ve eğitim düzeyi vergi gayretini etkileyen unsurlardır. Vergi uygulamasından beklenen faydanın gerçekleştirilmesi için vergi gayretinin en etkin düzeyde tutulabilmesi gerekmektedir (Akdoğan 2003: 177-178). vergi gayreti az gelişmiş ülkelerde daha düşüktür. Bu tür ülkelerde vergi yasalarının ekonominin koşullarına uygun olmaması ve vergi yönetiminin düşük etkinlikle çalışması ve vergi idaresinin zayıflığı vergi kapasitesinin tam olarak kullanımına engel olmaktadır (Demircan 2003:107).

1.2.2.1. VERGİLEMENİN HUKUKİ SINIRI

Verginin zorunlu bir ödeme niteliği taşıması, devletin egemenliğine dayanılarak salınmış bir yükümlülük olmasından kaynaklanmaktadır (User 1992:7). Bu bağlamda vergilendirme yetkisi, devletin, ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücü olarak tanımlanır (Çağan 1982:3). Zorunlu bir ödeme niteliği taşıyan verginin meşruiyetinin menşei devletin egemenliğine dayanılarak alınmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum siyasal bir organizasyon olan devletin anayasalarında da açıklığa kavuşturulmuş ve hükme bağlanmıştır. Vergilerin zorunlu bir ödeme niteliği taşıması, keyfi bir uygulama değil, hukuki bir olgudur. Çünkü, anayasalarda vergi ödemenin kişiler için bir ödev olduğu açıkça hükme bağlanmıştır. Bu nedenle kişiler

için ödev niteliği taşıyan bu durum devlet için bir haktır. Ancak her hak gibi vergi salma hakkının da bir sınırı olması gerekir. Bu bağlamda 1982 Anayasası'nın 73. maddesinde de belirtildiği gibi "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür."Anayasa'nın bu hükmü ile vergi salma yetkisine hukuki bir sınır getirilmiştir. Bu sınır kişinin mali gücüdür. Bu bağlamda vergileme yetkisi kullanılırken bu sınırın aşılması gerekmektedir (User 1992:7).

1.2.2.2. VERGİLEMENİN SİYASAL SINIRI

Vergilenebilir kapasitenin siyasal sınırı, siyasal iktidarın oy kaybı endişesine dayanmaktadır. Siyasal partiler, kamu hizmetlerini sunarken kazanacağı; vergilere ilişkin düzenlemeleri yaparken ise kaybedeceği oyları gözönünde bulundurmaktadırlar. Demokratik ülkelerde oy kaybı endişesinin öneminin büyük olması nedeniyle, siyasal iktidarlar açısından yükümlülerin oylarının yönünün değişmesi endişesi büyüktür. Bu nedenle vergilenebilir kapasitenin siyasal sınırının belirlenmesi önemli olmaktadır (Şenyüz 1995:21). Siyasal organlar gelecekteki seçim döneminde seçilme şanslarını yüksek tutabilmek için yeni vergi koyma veya vergi oranlarını artırma konusunda çekimser davranabilmektedirler. Özellikle vergi yasaları yapılırken veya değiştirilirken menfaat birlikleri biçiminde organize olmuş yükümlülerin, bu konuda etkili olabilecekleri söylenebilir (Erdem, vd. 2003:148).

1.2.2.3. VERGİLEMENİN EKONOMİK SINIRI

Vergilenebilir kapasitenin ekonomik sınırı, vergilerin en yüksek düzeye ulaştığı, fakat ekonominin bundan zarar görmediği bir noktadır. Colin Clark bu noktayı, sayısal biçimde ifade ederek milli gelirin %25'i olarak belirtmektedir. Vergilerin bu sınırı geçmesi halinde, ekonomide üretimin düşeceği, gelir dağılımının

bozulacağı ve fiyatların yükseleceği iddia edilmektedir. Vergilenebilir kapasitenin ekonomik sınırının belirlenmesi konusunda ileri sürülen bir diğer ölçüt ise, verginin marjinal sosyal faydasının, marjinal sosyal maliyetine eşitliğidir. Buradaki sosyal fayda, toplumun vergilenmesi sonucunda elde edilen hasılatın harcanmasından sağladığı faydayı; marjinal maliyet ise, vergi alınmasından dolayı özel sektörün üretiminden vazgeçtiği değerleri; yani, alternatif maliyeti ifade etmektedir. Kuznets, karşılıklı fayda ve maliyet ilişkisine dayanarak, vergilenebilir kapasite sınırını devlet harcamaları tarafından belirlenebileceğini ileri sürmüştür (Şenyüz 1995:18). Ancak, vergilemenin bir ekonomik sınırı bulunmakla birlikte, bu sınırı önceden sayısal olarak belirlemenin mümkün olmadığı söylenebilir. Bu sınır, içinde bulunulan iktisadi konjunktüre, ülkenin ekonomik ve siyasal rejimine, iktidardaki siyasal partinin programına ve toplum psikolojisinin ortaya koyduğu vergi mukavemetine göre, yetkili otoritelerce belirlenmektedir. Ancak, belirlenen sınırın isabetini önceden tahmin etmek mümkün değildir. Bu, zaman içinde vergi hasılatında görülen gelişmeye, toplumsal tepkilere ve seçim sonuçlarına bakılarak değerlendirilebilmektedir (User 1999:15).

1.2.2.4. VERGİLEMENİN MALİ SINIRI

Devlet, gelir ihtiyacını karşılayabilmek için otorite gücüne dayanarak yeni vergiler koyabilir, vergi oranlarını arttırabilir veya istisna ve muafiyetleri daraltabilir. Ancak devlet, gelirlerini arttırıcı bu işlemleri yaparken keyfi davranamaz (Şenyüz 1995:19). Çünkü oranların arttırılması her zaman aynı düzeyde vergi gelirlerinin de artacağı anlamını taşımamaktadır. Vergi oranları arttıkça, oranları yüksek bulan yükümlüler vergi matrahlarını kaçınma veya kaçırma yoluyla azaltma eğilimi içine girerler. Sonuçta vergi hasılatı, arttırılan oran kadar artmaz (Edizdoğan vd. 2003:147).

Klasik maliye ve vergi teorisine göre vergilemenin sınırının kesin ve sayısal olarak belirlenmesi güçtür. Ancak Alman Maliyeci W. Gerloff bu konuyu; “Vergi

Masrafları Yasası” ve “Vergi Hasılatı Yasası” ile açıklamıştır (User 1992:16). Buna göre, vergi yükümlülüğünün genişletilmesi, düşük ödeme gücü olan yükümlülerin sayısı artırılarak yapılıyorsa, maliyenin tarh, tahakkuk ve tahsil masrafları artacaktır (Şenyüz 1995:19). Diğer bir anlatımla verginin safi hasılatı tarh ve tahsil giderlerine göre daha yavaş yükselecektir. Yükümlü sayısının artması, bir taraftan prosedürleri ve giderleri arttırırken, diğer taraftan da yükümlülerin direncini yükseltecek, böylece hasılatın bir bölümü giderler ve yükümlü tepkileri nedeniyle kaybedilecektir. Buna, “Vergi Masrafları Yasası” denilmektedir (User 1992:16).

“Vergi Hasılatı Yasası”na göre de vergi idaresi, vergi oranlarını optimal bir sınırın üstünde arttırmaya devam ederse vergi hasılatı, artışla orantılı olarak değil daha düşük oranlarda artacaktır. Ayrıca yükümlüler yüksek vergiler karşısında vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma yollarını tercih edeceklerdir (User 1992:16). Bu durumda, mali literatürde Swift’in “Vergi Çarpım Tablosu” olarak adlandırılan iki kere ikinin her zaman dört etmeyeceği, bazen bir edebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır (Şenyüz 1995:19).

1.2.2.5. VERGİLEMENİN PSİKOLOJİK SINIRI

Vergilemenin psikolojik sınırı, yükümlü davranışlarını belirleyen faktörler açısından, daha fazla değişkenin varlığı sebebiyle, diğer vergilenebilir kapasite sınırı kavramlarından ayrılmaktadır. Vergilemenin psikolojik sınırı, yükümlülerin vergi ahlakı, verginin alınma amacı, vergilendirme teknikleri, milli gelir düzeyi, milli gelirin dağılımı ve verginin alındığı dönemin özellikleri gibi bir çok faktör tarafından etkilenmektedir. Bu bağlamda, vergi ödeme bilinci ve alışkanlığı yeterince gelişmemiş ve özellikle az gelişmiş ülkelerde, vergileme sınırları altında da kalırsa, vergi ödeme yükümlüler tarafından olumlu karşılanmayabilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki psikolojik sınır mutlak ve sabit bir sayı olarak belirtilemez. Örneğin, vergi ödemedeki çok büyük bir isteklilik yükümlülerin tahammül sınırlarını genişletecek,

tersi bir durumda ise düşüreceğinden psikolojik sınır değişme gösterecektir (Şenyüz 1995:21-22).

1.3.VERGİ PSİKOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

Vergi psikolojisinin mali psikolojinin bir alt dalı olarak kabul edilmesi nedeniyle, öncelikli olarak mali psikolojinin genel gelişimi anlatılmaya çalışılacak ve daha sonra da vergi psikolojisinin gelişimi aktarılacaktır.

1.3.1. MALİ PSİKOLOJİ

Psikologlar, bireylerin iç ve dış uyarılar karşısında gösterdiği veya gösterebileceği tepkileri inceleyen salt psikoloji bilimine genelde iki biçimde yaklaşmaktadırlar. İlk görüşe göre, kişi toplumdaki bağımsız olarak ele alınmakta ve boşluktaymiş gibi kabul edilmektedir. Bu olgu içinde psikologlar, bireyin kişilik yapısı üzerinde durarak, çevre etkisi düşünülmeden bireysel düşünce ve duyguların nasıl ve neden değiştiğini incelemektedirler. İkinci görüşe göre, insanın hiçbir zaman yalnız yaşamadığı noktasından hareket edilmektedir. Bu durumda, toplumun bireyi şekillendirdiği ve doğumundan ölümüne kadar etkilediği ve bunun yanında bireyin de içinde bulunduğu toplumu etkilediği varsayılmaktadır (Şenyüz 1995:4). Bu bağlamda insanlık tarihine bakıldığında, insanların hiçbir zaman tek başlarına yaşamadıkları ve insanın psikolojik işleyişinin bir taraftan büyük ölçekli sosyal olay ve süreçleri etkilerken, bir taraftan da bu olay ve süreçler tarafından etkilendiği görülmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Arkonaç 2005: 28). Bu nedenle, gerek mali ve gerekse vergiye ilişkin davranışlar belirlenirken, kişinin bireysel ve toplumsal düzeydeki davranışlarını incelemeye çalışmak gerekir. Böyle bir analiz ise olaylara sosyo-psikolojik bir yaklaşım gerektirir (Demir 1999:4).

Ekonomi teorisi açısından birey, rasyonel davranan ve bunun sonucunda maksimum faydaya ulaşabilmek amacıyla hareket eden ve kazanç hırsı içinde olan bir varlık, yani, homo economicus olarak ele alınmaktadır. Ancak son yıllarda, vergi analizlerine ekonomik faktörlerin yanı sıra psikolojik ve sosyolojik etkenleri dahil eden araştırmacılar ise, davranışlar, eğilimler, kurallara uyma, motivasyonlar ve değer yargıları gibi kavramlar üzerinde de durmaktadırlar (Cengiz 2000:24).

Bu nedenle, politik ve ekonomik yaşamın sosyal temeli, son yıllarda giderek daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Örneğin, etkin bir demokratik yönetim için bilinçli ve sağlıklı bir toplumun önemi keşfedilmiştir. Ayrıca “güven” kavramının üretken bir sosyal ilişkiler bütünü için anahtar kavram olduğu ortaya çıkmıştır. Toplum tarafından vergi ödemenin bir “sivil görev” olarak görülmesi aslında uyumun da bu sivil normun bir parçası olduğunu göstermektedir. Bu sivil görev ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulduğu anlamına da gelmektedir. Çünkü, bireysel olarak bu görevlerin toplamı aslında vergi normunu oluşturmaktadır (Torgler 2002:663). Vergi, salt iktisadi açıdan ele alındığında, vergi uyumu kavramının eksik değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkabilecektir. Bu nedenle, toplumun bütünü açısından vergi uyumunun gerçekleşmesi temelinde, psikolojik birtakım faktörlerin de yer aldığı gözönünde bulundurulmalıdır.

Mali olayların sadece hukuki, ekonomik ve siyasal yaklaşımlarla incelenmesiyle sorunlara tam çözüm getirilemez. Çünkü, psikolojik yaklaşımı dikkate almayan bir değerlendirme konunun eksik, hatta hatalı değerlendirilmesine neden olur. Mali olayları tüm yönleriyle ele alan bir inceleme, vatandaşların mali sorunlarının daha rahat anlaşılmasına yardımcı olarak toplumsal bilimlerin gelişmesine büyük bir katkıda bulunur (Şenyüz 1995:3). Ancak, kamu maliyesi alt disiplinleri içerisinde bugüne kadar belki de en az gelişme gösteren alanlardan birisi, “davranışsal kamu maliyesi”, daha dar anlamda ise “vergi psikolojisi” olarak adlandırılan araştırma alanları olmuştur. Davranışsal kamu maliyesi, en geniş anlamıyla mali olayların insan tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen bir araştırma alanı olarak tanımlanabilir (Aktan vd. 2006:125). Bu bağlamda, mali

psikoloji, maliye, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinden meydana gelen bir yapıya sahiptir. Mali psikolojinin belli başlı araştırma alanları ise (Şenyüz 1995:4);

- Halkın vergi zihniyetinin araştırılması
- Devlet borçlanmalarının psikolojik temelleri
- Kamuoyunun para değeri hakkındaki kanıları

şeklinde belirtilmiştir.

Açıkça görüldüğü üzere; vergi psikolojisi, mali psikoloji alanının içinde yer almakta ve dolayısıyla vergi karşısında merkezi devlet olmak üzere, diğer vergilendirme yetkisine sahip idareler ile birey ve kuruluşların davranışlarının incelenmesi de bu alan içine girmektedir (Cengiz 2000:23).

1.3.2. VERGİ PSİKOLOJİSİ

Toplumun her kesiminden bireyi çok yakından ilgilendiren ve yaşamın her noktasına nüfuz eden vergi, toplum olmanın getirdiği bir yükümlülüktür. Toplumsal yaşamın kurallarına uymak da bireyin görevidir. Ancak, sosyal barışın sağlanabilmesi, bireylerin huzur ve refah içinde yaşayabilmesi için, ülkede uygulanan vergisel kuralların, ilgili organlar tarafından dikkatle hazırlanması ve bireylere getirilen vergisel yükümlülüklerin hem bireyler hem de ekonomi üzerindeki etkilerinin dikkatlice analiz edilmesi gerekir. Vergilemenin bireylerin yatırım, tasarruf ve harcama kararları üzerinde çok değişik etkileri olabildiği gibi, bireylerin de vergi politikalarını etkileyecek radikal karar ve davranış biçimleri olabilmektedir (Uçak 1997: 13). Vergiler, toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir unsurudur; ancak, eğer vergilerin bireyin davranış, karar ve tercihleri üzerindeki etkileri dikkate alınmaz ise devlet açısından vergi kaybının çok ötesinde sorunlar ortaya çıkabilir. Tarihsel tecrübeler çok açık bir biçimde göstermektedir ki, vergiler medeni bir

toplum inşa etmek için gereklidir, fakat aynı zamanda vergiler, medeniyete zarar verecek ölçüde tehlikeli bir mali araçtır (Aktan vd., 2002).

Vergi borçlusu durumundaki yükümlü, vergiye karşı tutum ve davranışını belirlerken; ekonomik, sosyal, mali, siyasi, kültürel vb. pek çok etkenin tesiri altında kalmakta; bu etkenleri vergilemenin kamusal yükümlülük özelliği içinde birlikte değerlendirerek, vergiye karşı bireysel ve sosyal psikolojik bir davranış ortaya koymaktadır (Devrim 1999:229). Bu davranışlar, vergi ve vergiye bağlı olarak ulaşılmaması düşünülen amaçlardan çeşitli sapmalara yol açabilmekte, hatta bazen yükümlülerin bu davranışları, politik değişimlere yol açacak kadar geniş boyutlu da olabilmektedir. Bu nedenle, insan davranışları dikkate alınmadan vergilere ilişkin yapılacak planlamalar eksik kabul edilir. Vergi psikolojisinin önemi, bu eksikliği ortadan kaldırmaya, dolayısıyla başarılı bir vergi politikası izlemeye dayanmaktadır. Vergi politikalarına ilişkin düzenlemelerde, vergi psikolojisinin bilgileri dikkate alınmalı; ihmal edilmemelidir (Şenyüz 1995:6).

Son yüz yıllık geçmişe bakıldığında, maliye biliminin görev alanında ve fonksiyonlarında mali ve mali olmayan amaçlar açısından büyük değişimler olmuş, önceleri farkına bile varılmayan bir takım konular, maliye bilimi içinde incelenmeye başlanmıştır. Bunlardan biri de en önemli kamu geliri olarak adlandırılan vergilerin, yükümlülerin sosyal ve ekonomik tercihlerinde ortaya çıkardığı değişimler ile salınan vergiler karşısında yükümlülerin takındıkları tavırları konu edinen “vergi psikolojisi” kavramı olmuştur. Vergi psikolojisi, bireylerin veya grupların vergi alanındaki davranışlarının psikolojik temellerini araştırmaktadır. Vergiye uyum ve vergiye karşı tepkisel davranışların incelenmesi, vergi psikolojisinin alanına girmektedir (Hoşyumruk 2005:2).

Vergi psikolojisi kavramı ile asıl anlatılmak istenen, yükümlü psikolojisidir. Yükümlüler vergi alacaklısı olan devletin, birtakım amaçlara ulaşabilmek için koymuş olduğu kanunlara bakarak tepkisini oluşturacaktır. Bu durumda vergi alacaklısı olan devlet adına bu yetkiyi kullanan vergi idaresi, bir yandan kamu otoritesi ile ulaşmak istediği amaçlara ve koyduğu hedeflere ulaşmak isterken, diğer yandan, bu beklenen amaçların gerçekleştirilmesini kısmen veya tamamen

etkileyecek olan yükümlü davranışlarını gözönünde tutmak zorundadır. Yükümlü ile vergi idaresini elinde bulunduran kamu otoritesi arasındaki bu ilişki, sadece ekonomik ilişkilerin birbiri içine girdiği bu dönemde değil, tarihin her devresinde tartışılmış ve kamu otoriteleri tarafından verginin salınması ve konulması sırasında gözönünde bulundurulmuş bir ilişkidir (Çoban 2004:29).

Mali psikoloji içerisinde yer alan vergi psikolojisi, yazarların görüşlerine göre dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki başlık altında incelenebilmektedir.

Dar anlamda vergi psikolojisi: İtalyan ekolü savunucuları, vergi karşısında yükümlünün ruhi yapısını çok yönlü olarak gördüklerinden, teorik bir çatı kurabilmek amacıyla, konuyu bir anlamda rasyonalite kavramı içinde değerlendirmişlerdir. Bu kapsam içinde, yükümlüyü, iktisadi anlamda hesap ve kazanç arzusu içinde bulunan ve tam rekabet koşulları altında çalışan firma davranışlarında, rasyonel hareket eden bir kişi olarak kabul etmişlerdir (Demir 1999:7).

Geniş anlamda vergi psikolojisi: Vergi psikolojisi üzerindeki çalışmaların dar kapsamdan kurtarılarak, uygulamaya yardımcı olacak biçimde onların gerçek davranışlarını ele almak suretiyle gerçekleştirilmesi, akla daha uygun gelmektedir. Yükümlünün rasyonel davranış varsayımına çeşitli bakımlardan itirazlar olmuş ve daha gerçekçi varsayımlar ileri sürülmüştür (Sinanoğlu 1994:5). Buna göre, yükümlüler her zaman rasyonalite kavramı içinde değerlendirilemeyecektir. Ayrıca yükümlüler her zaman kazanç arzusu içinde de değildir (Demir 1999: 7).

Vergilerin psikolojik etkilerinin varlığı, kuşkusuz insan faktörüne bağlı bir olaydır. Dolayısıyla, vergi sujesi insan olunca, ister istemez onun psikolojisi de işin içine girmektedir. İnsan davranışları yere, zamana ve bireylere göre değişmekte ve vergilerden etkilendiği gibi vergileri de etkilemektedir. Böylece, vergi ile toplumsal yapı arasında sürekli ve karşılıklı bir etkileşim olmaktadır. Fakat vergilerin toplum üzerindeki etkilerinin daha önemli olduğu ileri sürülmektedir. Gerçekten de toplumsal yapının bir parçasını oluşturan vergilerin, toplum (bireyler) üzerinde yarattığı etkilerin araştırılması, vergi olayının en karmaşık ve önemli konularından

birini oluşturmaktadır. Bu özellik, vergi psikolojisi teorisini maliye biliminin en hassas kısmı haline getirmiştir (Şenyüz 1995:6-7). Özellikle günümüzde, çağdaş vergileme anlayışı sonucunda vergi psikolojisi alanında yapılan çalışmalar artmıştır. Çünkü yükümlü psikolojisini anlamayan bir vergi anlayışının başarılı olamayacağı yönündeki düşünceler giderek kabul gören bir anlayış halini almaktadır. Belirtildiği üzere, vergi sosyal bir olgudur ve yükümlüler üzerinde bir takım etkileri mevcuttur. Bu etkilerin ortaya konabilmesi ise, politika uygulayıcılarına ışık tutabilecek önemli bir unsurdur.

1.3.2.1. VERGİ PSİKOLOJİSİNİN ÖNEMİ

Vergi psikolojisi, genel olarak; vergi politikalarının etkinliğini artırma, vergi uyumlaştırmalarını kolaylaştırma, toplumsal ilişkileri düzenleme, bireysel ve çevresel faktörler gibi başlıklarla ifade edilecek oldukça önemli konuları kapsamaktadır.

1.3.2.1.1. VERGİ POLİTİKALARININ ETKİNLİĞİNİN ARTTIRILMASI AÇISINDAN

Yükümlülerin ödemeleri gereken vergileri eksik ödemesi ya da hiç ödememesi şeklindeki kararları birçok faktör tarafından etkilenmektedir. Yükümlülerin vergi kaçırma alışkanlıkları, içinde bulunulan ortama ve uygulanan politikalara göre belirlenecektir. Devletçe uygulanan politikalar sonucu ortaya çıkan vergi kaybı da yükümlüleri kayıt dışı işlemler yapmaya yöneltmektedir (Arıkan vd. 1995: 68). Bu nedenle, yükümlü psikolojisini gözönünde bulunduran bir yaklaşım kayıt dışı işlemleri azaltabilecek ve böylece vergi gelirlerini arttırabilecektir.

Vergi politikaları, vergi ile amaçlanan hedeflere ulaşılacak stratejileri gösterir. Bunun için önce amaçlara uygun düşen politikaların bulunması gerekir. Bu politikaların saptanması sırasında kişilerin, ilgili politikalara ne gibi reaksiyonlar göstereceği gözönünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, mali bir başarı elde edebilmek için yükümlülerin reaksiyonları dikkate alınmalıdır. Bu reaksiyonlar dikkate alınmadığı takdirde, vergi ve vergiye bağlı amaçlar istenildiği gibi gerçekleşmeyebilir ve arzulanmayan birtakım etkiler dahi ortaya çıkabilir. Bu nedenle, yeni bir vergi getirilmeden önce, bu vergiye tabi olacak yükümlü psikolojisi araştırılmalı ve vergi karşısındaki düşüncesinin dolayısıyla reaksiyonunun öğrenilmesi gerekmektedir (Şenyüz 1995:11-12). Böylelikle yükümlü, getirilen yeni vergilere daha kolay uyum sağlayabilecektir. Ayrıca konu, sadece getirilecek yeni vergiler açısından değerlendirilmemeli, bunun yanında vergi politikalarının bir bütün halinde anlaşılabilirliğinin ve etkinliğinin sağlanması da gözönünde bulundurulmalıdır.

1.3.2.1.2. VERGİ UYUMLAŞTIRMALARINI KOLAYLAŞTIRMASI AÇISINDAN

Küreselleşme, son yıllarda üzerinde en çok tartışılan, çok farklı anlam ve değerler yüklenen, çok farklı tanımlamalara ve nitelermelere konu olan kavramların başında yer almaktadır. Kısaca, dünyanın tek bir mekan olarak algılanabilecek ölçüde sıkışıp küçülmesi anlamına gelen bir süreci tanımlayan küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılması olarak değerlendirilmektedir (Köse 2003: 4). Ticaretin uluslararası düzeyde hızlı bir gelişme göstermesi, ekonomik amaçlı çeşitli birliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şenyüz 1995:12).

Ekonomik birliğe katılan ülkelerin yapılarının aynı olması gerekir. Ancak bu aynılığın sağlanmasıyla sorun çözümlenmiş sayılmaz (Şenyüz 1995:13). Özellikle vergileme konusunda ülkeler arasında tam bir uyumluluğun sağlanması güçtür. Tam

bir uyumluluğun sağlanması, daha fakir komşu, bölge ve toplumları cezalandırmayla sonuçlanabilir. Bu nedenle, tam vergi harmonizasyonu gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerde ne istenmekte ne de uygulanabilir olmaktadır (Giray 2005:99).

Farklı ülke insanların vergiyi algılamaları ve vergi karşısındaki tutum ve davranışlarının farklılıklar göstermesi çeşitli sorunları da beraberinde getirebilir. Bu nedenle vergi uyumlaştırmalarına gidilmeden önce yükümlü davranışlarının neler olabileceği yönünde çalışmalara gidilmeli ve bunlara uygun düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. İnsanlar arasında genel müşterek bir takım benzerlikler bulunmakla birlikte, her ülkenin geçmişten günümüze kadar farklı birtakım yaşam koşullarına, sosyal birikime, ekonomik yapıya sahip olması gibi temel özelliklerin yanında, yaşanılan yerin doğal koşulları, iklimsel özellikleri gibi olgular da insan davranışları üzerinde etkili olabilmektedir (Vihanto 2003:114).

Konuya bu açıdan bakıldığında, vergi uygulamalarının uyumlaştırılması çalışmalarında bu farklılıkların gözönünde bulundurulma gerekliliğinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıkların neler olduğunu belirlemeye yönelik çalışmalar, yükümlülerin vergiye bakışlarının neler olduğunun bilinmesine ve bunun sonucunda vergi politikalarının etkin bir şekilde yürütülmesine katkı sağlayacaktır. Sonuç olarak, aynı ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların davranış şekillerinin farklılığı gözönünde bulundurulacak olursa, farklı ülke vatandaşlarının vergi konusunda yaklaşım farklılıkları doğal bir davranış şekli olacaktır. Bu bağlamda kurulacak birlikleri oluşturan ülke vatandaşlarının vergiye yaklaşımlarının birbirine yakın olması, daha başarılı bir vergi politikası izlenebilmesi için gereklidir denilebilir.

1.3.2.1.3. TOPLUMSAL İLİŞKİLERİN DÜZENLENMESİ AÇISINDAN

Devlet her geçen gün artan hizmetlerinin finansmanı için en önemli gelir kaynağı olan vergileri kullanmaktadır. Ancak vergi yükünün yükümlülerin kişisel ve

ekonomik durumlarına göre eşit bir şekilde dağıtılması gereklidir. Vergi yükünün bazı sınıflar veya gruplar üzerinde daha fazla hissedilmesi, gelir dağılımında adaletsizliğe neden olabileceği gibi sosyal huzurun bozulmasına da neden olabilecektir. Sonuçta, kendisinin daha fazla vergi ödediğine inanan grup veya sınıflar, daha az vergi ödediğini düşündükleri sınıflara, gruplara veya devlete cephe alabilirler. Vergi psikolojisi alanında yapılacak çalışmalarla, bu yöndeki eğilimlerin tespit edilmesi mümkün olabilecektir. Bu tespitler ışığında, vergilerde çeşitli düzenlemelere gidilebilir ve bu düzenlemelerle, toplumsal ilişkilerin belirli ölçüler içinde de olsa dengelenmesi sağlanabilir (Şenyüz 1995: 13).

1.3.2.1.4. BİREYSEL FAKTÖRLER AÇISINDAN

Vergi psikolojisi, bireysel faktörler açısından, vergi ödeme gücü, vergi bilinci ve ahlakı, sosyal ve demografik faktörler, siyasal iktidarı benimseme durumu, devlete bağlılık, yükümlülerin diğer yükümlüler hakkındaki düşüncesi, kamu hizmetlerinin yükümlünün tercihlerine uyumluluğu ve kamu harcamalarının etkin kullanımının yükümlü üzerinde yaratmış olduğu etkiler itibariyle de önem arz etmektedir.

1.3.2.2.4. ÇEVRESEL FAKTÖRLER AÇISINDAN

Vergi psikolojisi, vergi sisteminden kaynaklanan, vergi adaleti, vergi mevzuatının sık sık değişmesi ve sistemin karmaşıklığı, vergi oranları, vergi aflarının sıklığı, belge düzeninin yerleşmemiş olması ve kayıt dışı ekonomi, vergi cezalarının etkin uygulanmaması, istisna ve muafiyetlerin yaygınlığı açısından oldukça önemlidir.

Ayrıca vergi yönetiminden kaynaklanan, personel yapısının yetersizliği, halkla ilişkilerin eksikliği, vergi inceleme ve denetimlerinin yetersizliği, ekonomik ve teknolojik gelişmelere uyum sorunu ve çalışma koşullarının yetersizliği gibi faktörler, bir taraftan yükümlülerin vergi uyumlarını etkilerken diğer taraftan vergi yönetiminin etkin olabilmesinin önündeki engellerdir. Bu nedenle, vergi psikolojisi alanında yapılacak çalışmalar, vergi yönetiminin etkinliğinin sağlanmasına yardımcı olurken, yükümlülerin vergi uyumlarının sağlanması açısından da önemlidir.

Siyasal yapıdan kaynaklanan, vergi politikasına halkın katılımı ve verginin alındığı dönem açısından da vergi psikolojisi önem arz etmektedir. Çünkü yükümlüler, gerek vermiş oldukları oylarla ve gerekse verginin alındığı dönem itibarıyla, vergiler üzerinde birtakım etkilere neden olabilmektedirler.

Vergi psikolojisi ayrıca, ekonomik yapıdan kaynaklanan faktörler açısından da ayrı bir önem arz etmektedir. Şöyle ki; ekonomik yapıdan kaynaklanan faktörler, ekonomik konjunktürden, milli gelir düzeyinden ve kayıt dışı istihdam açısından vergi psikolojisi üzerinde bir takım etkilere sebep olmaktadır. Bu bağlamda vergi psikolojisi, ülkede yaşanan enflasyon veya deflasyon tarafından etkilenebileceği gibi milli gelir düzeyinin seyri ve kayıt dışı istihdam tarafından da etkilenebilmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu etkiler ayrıntılarıyla aktarılmıştır.

1.4. YÜKÜMLÜLERİN VERGİYE KARŞI DAVRANIŞLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Son yıllarda yapılan araştırmalar göstermiştir ki vergi konusunda yükümlülerin sergiledikleri davranışların nedenleri araştırılırken, psikolojik faktörlerin önemi gözardı edilmemelidir. Psikolojik faktörler, genelde vergi sisteminin yapısının etkileri, adalet ve dürüstlük algılamaları, tutumsal farklılıklar, fırsat algılamaları şeklinde sayılmaktadır (Kirchler vd. 2003:537). Yükümlülerin vergiye karşı göstermiş oldukları davranışları belirleyen bu gibi faktörler bireysel

faktörler ve çevresel faktörler ana başlıkları altında toplanabilir. Bu başlık altında; literatür taraması sonucunda yapılan sınıflandırma ışığında, gerek bireysel, gerekse çevresel değişkenlerin yükümlünün vergi uyumunu etkilediği savunulmaktadır.

1.4.1.BİREYSEL FAKTÖRLER

Bireysel faktörler; vergi ödeme gücü, vergi bilinci ve ahlakı, sosyal ve demografik faktörler, siyasal iktidarı benimseme durumu, devlete bağlılık, yükümlülerin diğer yükümlüler hakkındaki düşüncesi, kamu hizmetlerinin yükümlünün tercihlerine uyumluluğu ve kamu harcamalarının etkin kullanımı başlıkları altında anlatılmaya çalışılacaktır.

1.4.1.1.VERGİ ÖDEME GÜCÜ

Ödeme gücü ilkesinin amacı, adından da anlaşılacağı üzere bireyleri ödeme gücüne göre vergilemeye tabi tutmaktır. Yükümlülerin gelir düzeyinin birbirinden farklı olması ve vergilemenin bu farklılığı gözönünde bulundurarak yapılması vergilemede adalet ilkesinin bir gereğidir. Ancak, yükümlülerin yaşam düzeylerinin, beklentilerinin, ekonomik ve sosyal durumlarının farklı oluşu ve psikolojik yapılarındaki değişiklikler nedeniyle olaylara ve durumlara verdikleri tepkilerin farklılığı gibi sebepler bu ilkenin uygulanabilirliğini olumsuz yönde etkilemekle birlikte uygulanması gerekliliğini ve önemini ortadan kaldırmamaktadır. Günümüzde servet, gelir ve tüketim, ödeme gücünün göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Ancak vergi, bu göstergelerin hangisi üzerinden ödenmiş olursa olsun, yükümlünün harcanabilir gelirinde bir azalmaya neden olmakta, başka bir ifadeyle tüketimlerinden veya tasarruflarından ödedikleri vergi oranında vazgeçmelerine bir anlamda fedakarlıkta bulunmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle yapılan

fedakarlığın eşitlenmesi için yüksek gelirliden yüksek, düşük gelirliden düşük oranlarda vergi alınmalıdır (Akdoğan 2003:204). Ayrıca, ekonomik imkanları ancak fizyolojik varlıklarını devam ettirebilecek kadar olan kişilerin gerçek bir vergi ödeme güçleri yoktur. Bu nedenle, bu kişilerin vergi yükümlülüğü dışında tutulması yani vergi ödememesi gerekmektedir (Aksoy 1998:239).

Vergi ödeme gücünün gözönünde tutulması konusunda görüş birliği olmakla beraber, ödeme gücüne nasıl ulaşılacağı önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Vergi ödeme gücünün tam olarak belirlenmesi ve ona göre vergi uygulanması olanağı bulunmamakla birlikte, günümüzde çeşitli tekniklerden ya da araçlardan yararlanılmaktadır. Böylece vergi ödeme gücüne ulaşmaya çalışılmaktadır. Özellikle gelir vergisi uygulaması bakımından etkili olan bu teknik veya araçlar, en az geçim indirimi, ayırma kuramı ve artan oranlılıktır (Akdoğan 2003: 213).

Bu üç aracın ana amacı, vergi yükünün yükümlüler üzerinde adil bir şekilde dağılımını sağlamaktır. Zira vergi ödeme gücü açısından adalet sağlanmadığı takdirde subjektif vergi yükü düşük gelirli yükümlüler tarafından daha fazla hissedilebilecek, bu durum ise yükümlülerin vergiye bakışlarını olumsuz yönde etkileyerek vergi kayıp ve kaçaklarının boyutlarının artmasına sebep olabilecektir.

1.4.1.2. VERGİ BİLİNCİ VE AHLAKI

Vergi uyumu literatürü göstermektedir ki uyum sadece devletin yaptırım politikalarıyla ya da bu politikaların düzeyiyle açıklanamaz. Bu nedenle uyum sürecini etkileyen başka faktörler de mevcuttur. Bu faktörler içerisinde vergi ahlakı ve vergi bilinci çok önemli bir yere sahiptir (Torgler 2002:658) .

Kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi açısından, verginin önemini bilen toplum bireylerinin, vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirme konusundaki istekliliklerinin düzeyine vergi bilinci denilmektedir (Akdoğan 2003:180-182). Vergi

ahlakı ise, kişilerin kendi vergilerini ödeme konusunda sahip oldukları prensip ve değerleri tanımlayan bir kavram olarak tanımlanabilir. Vergi ahlakı konusu yeni olmamakla birlikte vergi uyumu literatüründe çok az ilgi gördüğü söylenebilir. Vergi ahlakı araştırmalarının öncüllerinden biri “Cologne Vergi Psikolojisi Okulu” tarafından gerçekleştirilmiştir. Okul, bu araştırma ile ekonomik fenomenin sadece geleneksel neo-klasik bakış açısıyla analiz edilemeyeceği vurgusunu yaparak, ekonomi ve sosyal psikoloji arasında bir köprü oluşturmaya çalışmıştır. Okula göre, vergi ahlakı, vergi uyumsuzluğuna ilişkin önemli bir tutumdur (Alm ve Torgler 2006:227-229).

Vergi ahlakının vergi uyumu konusyla büyük ilişkisi olduğu kabul edilmekle birlikte, bunun nasıl ortaya çıktığı ve en iyi ne şekilde ele alınabileceği konusunda ki bilgiler çok da fazla değildir. Ancak, özellikle devletle yurttaşlar arasındaki ilişkisinin boyutu vergi ahlakını şekillendiren önemli bir faktördür. Yurttaşta saygı duyan ve onu politikaların oluşturulma sürecine dahil eden sistemlerde, vergi ahlakı yüksek olacaktır. Çünkü, sürece dahil edilen yurttaş, bir anlamda, vergilerin nasıl toplanacağı konusunda da aslında karar verici konumda olmuştur. Ancak, tam tersi davranışlar sergilenen devletlerde vergi ahlakı da düşük olacaktır (Braithwaite 2005:524).

Vergi bilinci ve ahlakının tüm yükümlüler için aynı olması beklenemez. Birçok yükümlü, ödemesi gereken vergi borcunun tutarını, kanunun öngördüğü miktar yerine kendi vicdanını tatmin eden miktar olarak kabul etme eğilimindedir. Buna karşılık, bazı kişiler ise, düşük beyanda bulunmaktan önemli parasal çıkar sağlamalarına rağmen bütün gelirlerini bildirmektedirler. Bu bakış açısıyla vergi ahlakı, ülkeden ülkeye ve hatta aynı ülkenin çeşitli bölgeleri arasında farklılıklar gösterebilir. Ayrıca gelişmiş ülkelerdeki vergi ahlakı, gelişmemiş ülkelere oranla daha yüksektir. Hatta, aynı ülkenin gelişmiş ve gelişmemiş bölgelerinin ahlak açısından durumları bile birbirinden farklıdır. Örneğin Fransa'nın ve İtalya'nın kuzey bölgeleriyle orta ve güney bölgelerinde durum bu şekildedir. Yapılan araştırmalar, bu iki ülkenin kuzey bölgelerinde vergi ahlakının diğer bölgelere oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak kuzey bölgelerinin iktisadi seviyeleri de diğer

bölgelere oranla çok gelişmiş durumdadır (Gerçek 1996:79-80). Ayrıca, yapılan bir diğer araştırmada, Doğu Almanya'da yaşayanlarla Batı Almanya'da yaşayanlar arasındaki vergi bilinci karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda Doğu Almanya'da yaşayan yükümlülerdeki vergi bilinci, Batı Almanya'da yaşayan yükümlülere oranla daha yüksek bulunmuştur (Torgler ve Schneider 2004 :13)

Vergi ahlakının zayıf olması, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma eğilimlerinin de yükselmesine neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle, yükümlüler arasında vergi ahlakı/etiği azalıyor ise, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma sorunu da artıyor demektir (Lewıs 1982: 40). Bu nedenle, kanun koyucu, egemen vergi zihniyeti ve vergi ahlakı ile bu iki unsuru etkileyen ekonomik ve psikolojik olayların durumuna göre vergi yükümlülerinin tepkilerini dikkate almak zorundadır (Schmölders 1976:114).

Yükümlünün, kendi çıkarları ile ülke çıkarını aynı yönde görmesi, verginin gerekliliğine olan inancını oluşturacaktır. Ödediği verginin kendisinin yararına kullanıldığı yönündeki inancı ölçüsünde de verginin gerekliliğine olan inancı kuvvetlenecektir. Dolayısıyla, verginin kendisinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi için toplumda sağlıklı bir vergi bilincinin oluşması gerekir. Sonuç olarak vergi bilinci ve ahlakı, yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını ve davranışlarını etkileyen psikolojik faktörlerin başında yer almaktadır. Bir ülkede vergi bilincinin yerleşmesi uzun yıllar büyük uğraş ve çabalar gerektirirken, bunun zedelenmesi için birkaç olumsuz faktörün etkisi yeterli olmaktadır (Yüce 2006-2007: 67).

1.4.1.3. SOSYAL VE DEMOGRAFİK FAKTÖRLER

Son dönemlerde yapılan çalışmalar, yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek, eğitim, din, ırksal özellikler gibi faktörlerin yükümlülerin vergilere olan tutumları üzerinde etkili olduğu yönünde bilgiler ortaya koymaktadır.

Yaş : Genç yaştaki yükümlüler, gelirlerin büyük bir kısmını tüketmek ya da tüketime yönelik kısa vadeli tasarruflara ayırmak durumundadırlar. Özellikle, yaş sınıflamasında 25-30 yaşlarındaki kişilerin henüz yüksek bir gelire sahip olmadıkları ve fakat bir aile kurmak, daha yüksek bir hayat standardına sahip olmak istedikleri için devletin vergi taleplerine, tam bir isteksizlikle karşı durabilecekleri belirtilmektedir (Şenyüz 1995:47). Ayrıca bu yaşlardaki insanların risk alma konusunda daha cesur olmaları diğer bir etken olarak belirtilmektedir. Bununla birlikte, 55 yaş üzeri insanların mali konularda daha tutucu olmaları gibi nedenlerden dolayı, bu yükümlülerin hem harcamaların, hem de vergilerin kısılmasını istemeleri sonucu da ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda ise, tam tersi bir yaklaşımla genç yükümlülere göre, 55 yaş ve üzeri yükümlüler vergi konusunda daha isteksiz olabilirler (User 1992:42).

Görüldüğü üzere, yaş unsuru açısından teoride iki zıt görüş bulunmaktadır. Bu bağlamda, belirtilen ilk görüşe göre, genç yaştaki yükümlülerin vergi uyumları daha düşükken, diğer yaklaşıma göre, genç yükümlülerin vergiye yaklaşımları daha olumludur.

Cinsiyet: Vergi uyumu konusunda kadın ve erkek arasındaki farklılıkları ilk kez ortaya koymayı amaçlayan çalışma, 1986 yılında Betty R. Jackson ve Valerie C. Milliron tarafından yapılmıştır. Ayrıca J.C. Bardley, 1987 yılında yaptığı çalışmada, kadınların, vergi değişiklikleri karşısında, erkeklere oranla daha itaatkar davrandıklarını bulmuştur. Jackson ve Jaouen, 1989 yılında yaptıkları araştırmada, vergi cezaları ile vicdan azapları arasında algılama düzeyini karşılaştırmış ve kadınların vicdanlarında duyacakları ıstırabın yasal vergi cezalarının daha üstünde tuttukları sonucuna ulaşmıştır (Çoban 2004: 47). Bu çalışmalara göre, kadınların vergileme karşısında vicdani sorumlulukları daha fazla hissetmeleri ve erkeklere göre daha itaatkar bir yapıda olmaları, vergi uyumlarının daha yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Ancak, günümüz açısından kadının çalışma hayatında erkeklerle neredeyse eş değer koşullarda olmaları ve her geçen gün çalışan kadınların sayılarının ve ekonomik güçlerinin artması gibi nedenlerden dolayı, kadınlar açısından yapılan bu açıklamaların tersi sonuçların da ortaya çıkabileceği

söylenbilir. Günümüzde kadınların erkeklere oranla otorite karşısında daha itaatkar oldukları ve vicdani anlamda daha ağır sorumluluklar hissettikleri konusu tartışmalıdır denilebilir.

*Aile Ölçeği ve Medeni Durum:*Yükümlünün vergiye karşı nasıl bir davranış göstereceği ailede birey başına düşen gelire de yakın ilişkilidir. Bu noktadan hareket edildiğinde, ilk anda, aile ölçeği konusunun, ödeme gücü başlığı içinde ele alınması gerektiği düşünülebilir. Ancak dikkat edildiğinde, burada değişken, ödeme gücü değil aile ölçeğidir. Çünkü, aile ölçeği büyük olan yükümlülerin, ödenen vergi dolayısıyla aile bireylerine düşen harcanabilir gelir miktarı düşecek, bu nedenle tüketime daha az fon ayırabileceklerdir. Yükümlünün evli, bekar, çocuklu olmasına ve bakmak zorunda olduğu bireylerin bulunup bulunmamasına göre, vergiyi hissetmesi farklılıklar gösterecektir (Şenyüz 1995:30). Bu bakış açısıyla yükümlünün bakmakla sorumlu olduğu birey sayısının artması, vergiye yaklaşımlarını etkilemektedir denilebilir.

Aynı gelir düzeyinde iki yükümlü düşünüldüğünde aile ölçeği büyük olanla aile ölçeği küçük olan arasında vergi yükünün eşit olacağı söylenemez. Çünkü geniş aile ölçeğine sahip yükümlünün harcanabilir geliri daha fazla birey tarafından paylaşılacak ve vergi ödemek için gelirden ayıracağı pay azalacaktır. Bu nedenle aile ölçeği geniş olan yükümlünün ödeme gücü daha düşük olacaktır. (Aktaş:1993:32). Sonuç itibariyle, gelirin daha fazla kişiyle paylaşılması vergi yükünün daha fazla hissedilmesi sonucunu ortaya çıkarabilecektir.

Bireylerin medeni durumu da vergiye bakışları üzerinde etkili olabilmektedir. Bekar bir kişinin elde ettiği geliri kendisine yetebilecekken, medeni halin değişmesi halinde gelire duyulan ihtiyaç artabilir. Bu durum ise, yükümlülerin subjektif vergi yükünü daha fazla hissetmelerine neden olabilecektir. Bu bakış açısıyla, bekar olan yükümlülerin evli olanlara göre vergi uyumlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Ancak konunun diğer bir boyutu ise, bekarların riski göze alabilme, hayatla ilgili beklentilerinin henüz yerine gelmemiş olması ve yeterince gelir elde edemiyor olması gibi faktörler göz önüne alındığında, bekarların evlilere göre daha fazla vergi kaçıracakları da söylenebilir (Çoban 2004:49).

Meslek: Yükümlülerin sahip oldukları mesleklere göre vergilerin yükleri farklılıklar gösterir. Bazı meslekler gelir elde etme açısından, diğer mesleklere göre çok daha esnektirler. Tüccarlık ve serbest meslek faaliyeti, gelir esnekliğine sahip mesleklerden sayılabilir. Gelir yaratmadaki esneklik, büyük ölçüde yükümlünün ödeme gücünü arttırması şeklinde ortaya çıkmaktadır. (Şenyüz 1995:43).

Yükümlülerin vergiye karşı davranışlarını belirleyen faktörlerden biri de, geliri elde ederken gösterdiği çaba ve fedakarlıktır. Gelir elde edilirken, mesleklerin içinde bulunduğu koşulların farklılığı, bu yönde değerlendirilmesi gereken bir noktadır (Demir 1999:16). Örneğin, Schmölders Avrupa’da yapmış olduğu bir çalışmada kendi işyerinde çalışan insanların vergi ahlakını analiz etmiştir ve kendi işine sahip olan vergi yükümlülerinin başka insanlar ya da kurumlar için çalışan vergi yükümlülerinden daha düşük düzeyde vergi ahlakına sahip oldukları sonucuna varmıştır (Alm ve Torgler 2006:228). Ayrıca, vergiye tabi gelir belirlenirken, gayrisafi hasıllattan indirim kabul edilen gider kalemlerinin genişliği ve serbestliği, gösterilen davranışlar üzerinde etkili olabilmektedir. Bu avantaja sahip olan mesleklerde yükümlülerin, devlete karşı daha az dürüst olduğu alan ise işletme giderlerinin indirimidir. Örneğin, bir ticarethane sahibi, işletmesine kayıtlı gösterdiği aracını özel işlerinde kullanabilir veyasal olmamasına rağmen akaryakıt harcamalarını gider olarak gösterebilir (Şenyüz 1995:44).

Eğitim: Eğitim, toplumun sosyal, ekonomik, politik yapısını yakından ilgilendiren bir olgu, toplumsal yapıyı düzene sokan önemli bir süreçtir. Eğitimin iki karakteristik özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; eğitim bireyleri toplumun normlarına, değerlerine ve kurumlarına uyum sağlaması yolunda sosyalleştirir. İkinci olarak eğitim, aynı zamanda araştırma ve kabul edilmiş doğruları sorgulama ruhu aşılama kapasitesine sahiptir (Eskicumalı 2003:27). Eğitim o toplumun yapısından birtakım değişimleri sağlamakla birlikte var olan kurumsal ekonomik ve sosyal yapının korunması ve kabullenilmesi açısından da etkin bir araçtır. Bu bağlamda, vergiye yönelik olarak verilecek olan eğitim verginin kabullenilmesi açısından yararları olacaktır.

Genel olarak, eğitim düzeyinin yüksekliğinin vergiye uyumu kolaylaştırdığı düşünülür. Yükümlünün eğitim düzeyi ile bilgiye ulaşma kapasitesi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi yüksek olan yükümlünün vergilemeye ilişkin bilgi seviyesi artar. Diğer taraftan, bilgisizlik nedeniyle işlem maliyetleri ortaya çıkabilir. Özellikle yükümlü açısından önemli bir maliyet olan işlem maliyetlerinin düşmesi, yükümlünün vergiye uyumunu kolaylaştırır (Aktan 2006:148). Eğitim düzeyinin düşük olması, bazı yükümlülerin vergiye karşı davranışlarda bulunması için kendini haklı göstermesine neden olur (Şenyüz 1995:35-36).

Ancak diğer bazı araştırmacılara göre ise, eğitilmiş kişilerin vergi konuları hakkında daha fazla bilgiye sahip olma olasılıklarının yüksek olması, vergi kaçırma ve kaçınma fırsatlarını daha iyi anlamaları, vergi uyumlarının olumsuz olarak etkilenmesi sonucunu doğurabilmektedir (Torgler ve Schneider 2004:23).

Din: Tarihsel açıdan bakıldığında dinler ve inançlar insanların ve dolayısıyla toplumların ekonomik, siyasi, hukuki ve kültürel yapılarını yakından ilgilendirmiş ve etkilemiştir. Kamu düzeninin oluşturulmasında dini kurallar önemli bir yer almıştır. Bu bağlamda doğaldır ki din, mali davranışlar üzerinde de dikkat çekecek kadar etkili olmuştur (Aktaş 1993:65).

İnsanın bireysel ve sosyal özellikleri bulunduğu gibi, onun hayatını yönlendirmek için var olan ve onun mutluluğunu hedef edinen dinin de, bireysel, sosyal, özel ve de kamusal açıdan birtakım etkileri olabilir. Dinler ve inançlar, ayrıca bireylerin vergisel ödev ve yükümlülüklerini yerine getirmesi açısından da önem taşır. Birey sadece kendi çıkarını düşünen bir bencil “homo economicus” değildir, o aynı zamanda başkalarına yardım etmeyi arzulayan, dinin (kutsal kitapların) emir ve talimatlarını yerine getirmeyi kendine görev edinen bir “homo religious” dur (Aktan 2006:132). Örneğin, İslam dini açısından zekat, her müslümanın ödemesi gereken bir vergidir. Dinsel birtakım nedenler dolayısıyla ödenen bu vergiye yükümlülerin uyum sağlaması daha kolay olacaktır. Çünkü, vergiler mensup olunan dinin bir ödevi olarak kabul edileceğinden büyük bir bağlılıkla yerine getirilme olasılığı daha yüksektir. Dindar bir yükümlüce dinin gereği olarak kabul edilmeyen vergilerin, dini vergilerde olduğu kadar kolaylıkla kabul edilmeleri olasılığı daha düşüktür (Şenyüz

1995:48). Bu bağlamda dindar kesimin (örneğin “homo islamicus” un) laik yönetime bakışı ve bu yönetimin oluşturmuş olduğu vergi politikalarına uyumu, dinsel vergilere uyumundan daha düşük olabilecektir.

Laik yönetim anlayışını benimseyen kitleler açısından ise, vergi uyumu inanç düzeylerine bağlı olarak değişim gösterebilir ve hem laik yönetimin ve hem de islam dininin gereği olan vergileri ödemesi veya ödememesi söz konusu olabilir. Çünkü, vergi uyumunda önemli yeri olan din olgusu, kimi yükümlüler açısından aynı önemi taşımayabilir veya laik yönetimlerin oluşturduğu vergi politikaları açısından tehlikeli bir unsur olabilir.

Yükümlünün Irkı ve Kültürel Özellikleri: Yükümlülerin vergiye uyumlarında ırksal ve kültürel özelliklerden kaynaklanan direnç ve tepkilerin de önemli bir etken olduğu düşüncesi vardır. Bu konuda yaygın ve hatta klasikleşmiş bir iddia, Latin ırkının vergiye karşı fazlaca uyumsuz olduğu, Anglo-Saxson ve Nordik halklarının ise vergiye çok daha anlayışla yaklaştıkları şeklindedir. Doğruluğu kanıtlanmamış olmakla birlikte, ampirik bir takım gözlemler bu kanının bir ölçüde gerçeği yansıttığını göstermektedir. Buna göre, çeşitli kültürlerin ve bunların olduğu toplumların tarihsel, coğrafi ve etnik kaynaklı bazı ortak özelliklere sahip oldukları düşünülmektedir. Örneğin, Akdeniz havzası kültürlerinde yetişen insanların sıcak kanlı, fevri ve daha fazla suç işleme eğilimli olduğu yolunda bir kanı vardır. Bu tür toplumsal ve kültürel özellikler de vergi uyumuna etki edebilmektedir (Tunçer 2002:86).

Bu bakış açısıyla, benzer ırklardan olanların vergiye karşı davranışlarının da benzer olmasını doğal kabul etmek gerekir. Bu bağlamda yükümlülerin vergilere karşı davranışlarındaki farklılıkların açıklanmasında, ırksal yapıyı da içerecek boyutlarda, ülkesel kültürün kullanılmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı söylenebilir (Şenyüz 1995:46).

1.4.1.4. SİYASAL İKTİDARI BENİMSEME DURUMU

Siyasal iktidarın aldıkları kararların bir kısmı vergilere ilişkindir. Seçimde aday olan kişinin bağlı olduğu partiyi tanımak, (eğer aday seçilir ise) onun ne tür ve hangi yönde vergi reformları getireceğini tahmin etmeye yetecektir. Diğer taraftan bu adayın karşıtı partinin parlamenterleri onu anlamakta zorlanabileceklerdir (Vihanto 2003:114).

Vergiler, siyasal iktidarın sürdürülebilir adil yasal sistemine ödenen karşılıklar olarak görüldüğünde ve yükümlüler siyasal iktidara güvendiğinde dürüst olmak ve vergi ödemek konusunda daha istekli olabileceklerdir (Torgler ve Schneider 2004:27).

1.4.1.5. DEVLETE BAĞLILIK

Yükümlülerin devlet hakkında sahip oldukları düşünceler, onların tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Genel olarak vatandaşlar, devleti soyut bir kavram olarak ele almakla beraber, değerlendirmesini somut olaylara göre yapmaktadırlar. Yükümlünün devlet hakkındaki düşüncelerini biçimlendiren, sadece devlet tarafından ortaya konan somut davranışlar değildir. Yükümlünün felsefi açıdan devlete ve vergileme kavramına bakış açısı, onun vergilemeye ilişkin tutum ve davranışlarının belirleyicisi olacaktır (Aktan 2006:151).

Vatandaşların devletin meşru varlığını kabul etmeleri temelde, devletin hizmetlerinden yeterince yararlanmalarına bağlıdır. Devlete bağlı yükümlülerin vergilere katlanabilmeleri daha kolay olmaktadır. Bu amaçla eldeki fonlar devletin varlığını hissettirecek, devlet bilincini geliştirecek biçimde kullanılmalıdır (Turhan 1993:69). Bu sayede yükümlülerin devlete olan güvenleri ve onun varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan geliri sağlayabilmesi toplumsal bir amaç

olabilecektir. Devletin en önemli gelir kaynağı olan vergilerin yükümlü tarafından bir yük olarak algılanmasının altında yatan temel faktörlerden biri de, verginin devlet tarafından etkin kullanıldığına olan inancın düşük olmasıdır. Bunun yanında, devletin toplumsal birlikteliği sağlamaya yönelik bir bütün olarak algılanmasındaki yetersizlikler ve devlet-yurttaş ilişkisinin zayıflığı, vergi ödemedeki isteksizliği arttırabilecektir. Bu bağlamda, devlet bilinci, devlete olan güvenin artırılması ve devletin gerek otoritesi, gerekse sunmuş olduğu hizmetlerin gerekliliğinin topluma iyi izah edilmesi yoluyla oluşturulabilir. Bu sayede devlet faktörünün öneminin kavranması vergilerin daha istekli ödenmesi sonucunu ortaya çıkarabilir.

Yurttaş-devlet ilişkisinin vergi uyumunu şekillendirici etkisi, vergi uyumu araştırmalarında daima merkeze konulan bir konu olmuştur. Bu bağlamda, bazen devlete duyulan güvene odaklanılırken, bazen de vergi sisteminin adaletsizliği konusu odak noktayı oluşturmuştur. Ancak devletin ne yaptığı ya da yapmadığı, yurttaşlarıyla olan ilişkisi vergi ahlakının tek belirleyicisi değildir. Değerler, yani toplumun nasıl organize edilmesi ve kaynakların nasıl dağıtılması gerektiği hakkındaki en genel düzeydeki sosyal amaçlar, bir toplulukta yer alan bireylerin her birinin vergi ahlakı konusundaki farklılıklarını açıklayabilmek açısından önemlidir (Braithwaite 2005:525).

Konuyla ilgili geçmişte de çalışmalar yapılmıştır ve devlet-yurttaş ilişkisinin vergi uyumunu etkilediğini ortaya koyan sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin; Strümpel, 1969 yılında sonuçlarını yayınladığı araştırmasında, Avrupalı vergi yükümlüleri üzerinde vergi ahlakı analizi yapmıştır ve uluslararası karşılaştırmalı bir alan araştırması oluşturmuştur. Bu araştırmada, çeşitli Avrupa devletlerinin hem vergi sistemlerini hem de o devletlerdeki vergi yükümlülerinin vergi ahlakı oranlarını karşılaştırmıştır. Araştırma yapılan ülkelere örnek olarak Almanya ve İngiltere ele alındığında sonuçta vergi ahlakının Almanya’da nispeten düşük, İngiltere’de yüksek olduğu belirlenmiştir. Strümpel bu durumun nedeni olarak şu görüşü ortaya koymuştur; Alman hükümeti zorlayıcı vergi teknikleri uygularken İngiliz vergi sistemi vergi yükümlülerine daha saygılı yaklaşmış ve daha az kontrol uygulamıştır. Almanların uyguladığı zorlayıcı stratejiler, kamunun devlete yabancılaşmasına neden

olmuş ve bu yabancılaşma onların vergi ahlakı üzerinde negatif bir etki doğurmuştur. Buna karşın İngiliz vergi sistemi, vergi ahlakının artmasına neden olmuştur (Alm ve Torgler 2006: 228).

1.4.1.6. YÜKÜMLÜLERİN DİĞER YÜKÜMLÜLER HAKKINDAKİ DÜŞÜNCESİ

Vergiye karşı gösterilen davranışlar, yükümlünün diğer yükümlülerin vergisel durumlarını bilmesine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Yükümlü, gerek kendi ödeme gücü ve gerekse diğer vergi yükümlüleriyle karşılaştırmayla vergi baskısının yüksekliği hakkında belirli bir subjektif görüşe sahip olabilir. Subjektif görüş, yükümlünün çevresindeki meslektaşlarının ve komşularının ödeme güçlerine uygun vergi ödeyip, ödememesi hakkında elde edilen bilgi ile yakından ilgilidir (Şenyüz 1995:40).

Özellikle yükümlünün kendisiyle aynı sosyo-ekonomik bir seviyede olan diğer yükümlülerin düşük vergi ödediklerini görmesi, düşük vergi ödemesinin gerekçelerini araştırmadan hissettiği vergi tazyikinin artmasına ve buna bağlı olarak da tepkisinin sertleşmesine neden olabilmektedir (Aktaş 1993:55).

Toplumda vergi kaçırmanın yaygınlığı halinde dürüst yükümlülerin de bu durumdan etkilenebilmeleri ve vergi kaçırma yolunu tercih etmeleri de söz konusu olabilmektedir. Bu bakış açısıyla, vergisini düzenli olarak ödeyen bir yükümlü bir süre sonra çevresindeki yükümlülerin vergi kaçırıldığını fark ettiğinde veya bu yönde bir düşünceye kapıldığında, kendisinin de vergi kaçırması daha yüksek bir olasılık olabilmektedir.

Vergi uyumu konusundaki araştırmalar, vergi yükümlülerinin vergi ödeme ya da kaçınma davranışında bulunurken, bunun karını ya da gelirini arttırmak için yapıp yapmadığını ölçmeye çalışan ekonomik analizlerle doludur. Ancak, daha önceden de belirtildiği üzere, son dönemlerde vergi uyumu konusunda ekonomik olmayan

birtakım faktörlerin de etkili olduğu düşünülmektedir (Örneğin, etik değerler, dürüstlük algılaması, sosyal normlar ve psikolojik tepkiler gibi). Sosyal normların incelendiği çalışmalarda, vergiden kaçınmada kişinin kendi uyumsuzluğu ile diğerlerinin uyumsuzluğu hakkındaki algılaması arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır. Vergide aldatmanın yaygın bir davranış olduğuna inanan kişilerin de, vergiden kaçınmaya ya da aldatıcı davranışlarda bulunmaya meyil ettiği ortaya konmuştur. Ayrıca, genel bir diğer çıkarım da şudur: Çoğu insan vergi sisteminin gerekliliğine ve herkesin vergisini dürüst bir şekilde vermesi gerektiğine inanırken, diğer insanların böyle davranmadıklarını düşünmektedir. Avustralya Vergi İdaresi'nin yaptığı bir araştırmaya göre, insanların %95'i şu fikre katılmamaktadır; “Eğer devletin sizden topladığı vergileri harcama yönteminden memnun değilseniz, toplam kazancınızın bir kısmını veya kazancın hepsini bildirmemek yoluyla saklamanızda bir sakınca yoktur.” Ancak aksine, insanların %49'u şu fikre katılmaktadırlar; “Çoğu insan, dürüst bir şekilde payına düşen vergiyi ödemekten kaçınıyor veya bunu deniyor”. Görünen o ki, genel davranış tutumuna dair insanların sahip olduğu algılama, aslında kendi kişisel görüşleri ve inançlarıyla çelişmektedir. Araştırmadan yapılan çıkarıma göre, vergi yükümlüleri diğer vergi yükümlülerinin büyük bölümünün vergiden kaçındığına ve bunun uygun bir davranış olduğunu düşündüklerine inanırken, aslında kişisel olarak bu tür davranışları onaylamamaktadır. Eksik ya da yanlış algılanan sosyal normlar, insanlar üzerinde baskı yaratabilir ve bu yanlış algılamayı doğrularcasına vergi yükümlüleri vergi aldatmasına başlayabilir (Wenzel 2005:864).

1.4.1.7. KAMU HİZMETLERİNİN YÜKÜMLÜNÜN TERCİHLERİNE UYUMLULUĞU

Toplum halinde yaşamının bir gereği olarak bireyler, birtakım ortak hizmetlerin sunulmasına ihtiyaç duyar. Kamu hizmeti olarak adlandırılan bu ortak ihtiyaçların sunulması devletin en temel görevidir (Hoşyumruk 2005:1). Devlet,

toplumdan topladığı vergileri türlü kamusal hizmetler halinde yine topluma geri veriyorsa da; bu yansıma birey açısından spesifik olmadığı gibi, genelde dolaylı niteliktedir (Kalyoncu 1984:3).

Kamu hizmetleri karşılığında yükümlüye düşen vergi payı, yükümlünün kamu hizmetlerinden sağlamış olduğu faydadan çok veya az olabilir. Yükümlünün ödemiş olduğu vergi payının yükümlünün yararlandığı kamu hizmetlerinin faydasından düşük olması durumunda, yükümlü net bir kazanç sağlamaktadır. Bu kazanç vergileme ekonomisinde “mali rant” olarak adlandırılmaktadır. Ancak yükümlünün yararlandığı hizmetin faydası, ödemiş olduğu vergi payının faydasından düşük ise bu durumda yükümlü net bir zarara uğramaktadır. Bu zarar ise, “mali sömürü” olarak adlandırılmaktadır. Yükümlülerin, ödemiş oldukları vergi sonrası net zarara uğradıklarını düşünmeleri, onların bu zararın azaltılması ve hatta tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetlerini arttırabilecektir. Dolayısıyla, vergi yükümlülerinin vergi rantı ve vergi sömürüsü konusundaki algılamaları ve inançları, vergiye karşı tutum ve davranışları üzerinde etkili olabilmektedir (Aktan 2006:144-145). Sonuç itibariyle, yükümlülerin vermiş oldukları vergilerin kamusal hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi için harcadığına ve kamusal hizmetler sonucunda daha iyi bir yaşam sürdürebildiklerine inanmaları doğrultusunda, vergiye gönüllü uyumları daha yüksek olabilecektir. Bu nedenle, yükümlülerin ödemiş oldukları vergi ile elde ettikleri fayda arasında bağlantı kurabildikleri ve fayda-maliyet karşılaştırması yapabildikleri varsayımı altında, yükümlüler kazanç elde ettiklerini düşünüyorlar ise, vergiye gönüllü uyumları daha yüksek olabilecektir.

Ayrıca bireyler, hükümetin sunduğu hizmetlere değer verdikleri ve yapmış oldukları ödemelerin bu ve diğer hizmetlerin finansmanı için zorunlu olduğunu düşündükleri takdirde vergilerini gönüllü olarak ödüyor da olabilirler (Tunçer 2002:2). Ters bir durum ise, vergiye gönüllü uyumu azaltabilir ve vergiye karşı bir takım olumsuz tepkilerin ortaya çıkmasına neden olabilir.

1.4.1.8. KAMU HARCAMALARININ ETKİN KULLANIMININ YÜKÜMLÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Devletin yüklendiği görevlerin önemli bir kısmı onu belli harcamalarda bulunmaya mecbur etmektedir. Herşeyden önce, kamu kesiminin varlığına yol açan temel sebep sayılabilecek “kollektif ihtiyaçların karşılanması” için devletin birtakım hizmetlerden yararlanması, bir kısım malları kullanması gerekir. Büyüme ve kalkınma hızını artırmak, gelir dağılımını iyileştirmek, kaynak dağılımını düzeltmek gibi çeşitli amaçlar bazen tıpkı kollektif hizmetler sağlamada olduğu gibi devleti doğrudan mal ve hizmet alımına yöneltir. Bazen de özel kesime karşılıksız ödemeleri gerekli kılar. Bütün bunların anlamı kamu harcamalarının yapılma zorunluluğudur (Arslan 2005:2). Gerçekte, verginin yükümlüler tarafından bir görev olarak değil, fakat mali bir yük olarak algılanması nedeniyle, yükümlülerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başında, toplanan verginin harcama biçimi gelir. Ödenen vergilerle, yararlanan kamu hizmetlerinin yükümlü bakımından eşdeğerli olmayışı, vergiden kaçınmanın psikolojik etkenlerinden birini oluşturmaktadır (Rüştü 1984: 13). Bu nedenle, toplumda yapılan harcamaların gerekliliği ve etkin kullanıldığına olan inancın varlığı vergi ödeme istekliliğini arttırabilecek faktörler arasında sayılabilir.

Yükümlüler, ödedikleri verginin savurganca kullanıldığına inanırlarsa, vergi nedeniyle duydukları subjektif yük daha da artar (Şenyüz:1995:42). Toplumda toplanan verginin kötü harcandığına dair bir kanı oluşmuşsa, vergiye karşı ciddi bir direncin oluşması da kaçınılmazdır. Bu nedenle, devlet harcamalarının, vergi ödenmesi ve dolayısıyla da kayıt dışı ekonominin gelişimi üzerinde belirleyici ve doğrudan bir etkisi vardır (Aydemir 1995:3). Kamu sektörü, varlığının temel nedenini oluşturan “kollektif ihtiyaçları” karşılarken bile, kamusal kaynakları verimli ve rasyonel kullanılmalıdır. Zira çağdaş, demokratik parlamenter ve piyasa ekonomisinin önem kazandığı ülkelerde, hükümetler bir harcamanın yapılmasına karar vermeden önce, söz konusu harcamanın fayda ve maliyetlerini değerlendirmek ve kamusal kaynakları kullanırken hukuka uygun hareket etmek, kamu hizmetlerini

yerine getirirken çağdaş yönetim tekniklerinden yararlanmak ve faaliyet sonuçlarını kamuya açıklamak zorundadır. Çünkü, seçmen ve vergi yükümlüsü olan vatandaşlar seçim yoluyla iş başına gelen hükümetlerin yaptıkları faaliyetlerin sebeplerini, etkilerini ve sonuçlarını değerlendirmek ve kanaatlerini buna göre oluşturmak durumundadırlar (Arslan 2005:6). Ancak belirtmek gerekir ki, yükümlülerin bu değerlendirmeleri yapabilmeleri ve olumlu ya da olumsuz bir tutum sergileyebilmeleri için o konuyla ilgili bilgileri öğrenmiş olmaları gerekir. Bu nedenle, mali açıdan yeterli bilgiye sahip olmayan bir toplumda, vergilemede etkinliğin sağlanabilmesi için vergi cehaleti konusunun üzerine gitmekte yarar vardır (User 1992:166).

Daha önceden de belirtildiği üzere, yükümlülerin vergi konusundaki davranışlarını anlayabilmek için vergi ahlakı düzeyi son derece önemlidir. Vergi ahlakı, vergilendirmenin meşrulaştırılması konusuyla bağlantılıdır ve bu nedenle hükümetin vergileri ne şekilde belirlediği ve vergi yoluyla elde edilen bu gelirlerin nasıl harcandığı çok önemlidir (Torgler ve Schaltegger 2005:3). Vergi ahlakının içsel bir motivasyon olması ve bu içsel motivasyonun sağlanabilmesi için, vatandaşların devletten bekledikleri olanakların ve motive edici faktörlerin sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, devlet eğer vergi almak veya vergi gelirlerini arttırmak istiyor ise, öncelikli olarak vergisini ahlaklı bir şekilde ödeyecek vatandaşlardan oluşan bir toplum için gerekli olanakları sağlamak zorundadır (Belkaoui 2004:137). Bu nedenle düşünülmeden ve yükümlülerin tepkileri hesaplanmadan yapılacak kamu harcamalarından kaçınılmalıdır (Demir 1999:15-16). Kısaca, kamu harcamalarının etkin ve verimli bir şekilde kullanıldığına olan inanç ne kadar yüksek olursa, yükümlülerin gönüllü uyumlarının sağlanması da o kadar ihtimal dahilinde olabilir.

1.4.1.9. DİĞER FAKTÖRLER

Diğer faktörler arasında; yükümlünün bireysel çıkar kaygısı ve gelecek endişesi sayılabilir.

Kişisel çıkar kaygısı, bireylerin ekonomik çıkarlarını öncelikli olarak korumak istedikleri ve bireylerin kişisel girişim haklarının kısıtlanmaması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü bireyler kendi çıkarlarına hizmet etmekle topluma da hizmet etmiş olurlar. Ancak, kişisel çıkarlarla toplum çıkarlarının her zaman paralel olduğu söylenemez. Örneğin, vergileme konusunda hazine çıkarları ile yükümlülerin çıkarları çatışmaktadır. Bu bağlamda yükümlü hazineye ne kadar az vergi verirse o kadar fazla çıkar sağlarken, hazine de o ölçüde vergi gelirinden mahrum kalacaktır. Sonuç olarak gerçekleşmesi gereken birtakım kamusal yatırımlar yeterli gelir elde edilemediği için askıda kalabilecek ve bu durumdan bütün toplum zarar görmüş olacaktır. Eğer yükümlüler bireysel çıkarlarını önde tutan (homo economicus) görüşe göre hareket edecek olurlarsa, vergisini vermemek veya mümkün olduğu kadar az vermek isteyeceklerdir. Bu durum ise, yükümlüleri vergi kaçırmak gibi yasal olmayan yollara itebilecektir (Aktaş 1993:43). Ancak yükümlüleri sadece kendi çıkarlarını düşünen bireyler olarak değerlendirmek konunun açıklanması için yetersiz kalabilmektedir. Çünkü, kimi yükümlüler vergilerini kendi çıkarlarını gözetmeden ödüyor olabilirler. Bu durumda, yükümlünün vergi ödemesini sağlayan pek çok faktör gözönünde bulundurulmalıdır. Yani bireyler sadece kendi çıkarlarını düşünen bir yapıdan öteye psikolojik ve çevresel pek çok faktörden etkilenebilmekte ve karar verebilmektedirler. Bunun yanında bireyler toplumsal birtakım gerekliliklerin ve zorunlulukların farkında olarak da karar veriyor olabilirler.

Vergi kaynağını oluşturan gelir ve servet unsurları, özellikle sosyal güvenlik kurumlarının yaygınlaşmadığı ve ekonomik istikrarın sağlanamadığı toplumlarda, gelir ve servet unsurlarının sahiplerine hayat güvencesi olmaktadır. Bu nedenle de, elde edilen gelir veya servetin bir kısmının vergi olarak ödenmesi kişi için endişe kaynağı olabilmektedir. Yükümlüler için daha iyi bir hayat düzeyi, devletin fakirliği ve refah bölüşüm dengesizliği düşünülmeden sürdürmek istenebilir. Bu nedenle, sosyal güvencenin bulunmadığı ülkelerde, bireyler sosyal güvenliklerini kendileri sağlamaya ve bunun araçlarını elde etmeye çalışabileceklerdir. Kısaca, gelecek endişesi nedeniyle yükümlüler vergi suçu işlemeyi de göze alabileceklerdir (Aktaş 1993:47). Bu bağlamda bireylerde gelecek endişesinin varlığı varsayımı altında,

sosyal bir takım güvencelerin sağlandığı ülkelerde vergi uyumunun sağlanması daha kolay olabilecektir denilebilir.

1.4.2. ÇEVRESEL FAKTÖRLER

Çevresel faktörler, vergi sisteminden kaynaklanan faktörler ve vergi yönetiminden kaynaklanan faktörler ile siyasal ve ekonomik faktörler ana başlıkları altında anlatılmaya çalışılacaktır.

1.4.2.1. VERGİ SİSTEMİNDEN KAYNAKLANAN

Vergi sisteminden kaynaklanan faktörler, vergi adaleti, vergi mevzuatının sık sık değişmesi ve sistemin karmaşıklığı, vergi oranları, vergi aflarının sıklığı, belge düzeninin yerleşmemiş olması ve kayıt dışı ekonomi, vergi cezalarının etkin uygulanmaması ve istisna ve muafiyetlerin yaygınlığı başlıkları altında incelenmeye çalışılacaktır.

1.4.2.1.1. VERGİ ADALETİ

Vergilerin tarihi gelişimi boyunca maliyecilerin üzerinde en fazla durdukları konulardan biri, adil bir vergi sisteminin kurulması olmuştur. Adil bir vergi sisteminin amacı, kamu hizmetlerini gerçekleştirmek üzere alınacak vergilerin toplumu oluşturan kişiler arasında hak ve adalete uygun bir şekilde dağıtılmasıdır. Ayrıca adalet, kişisel değer yargılarına bağlı subjektif bir kavramdır. Bu nedenle, kişiden kişiye olduğu gibi, dönemden döneme değişmekte, dolayısıyla üzerinde kesin

bir görüş birliğine varılamamaktadır. Kuşkusuz, adil bir vergi sistemi, arzulanır bir özelliktir. Adalet, ahlaki bir norm olmakla beraber, pratik bir ihtiyaç olarak da belirmektedir. Çünkü, yükümlüler bakımından, vergilerin kabul edilebilirlik niteliği taşıması için, adil olma özelliğini de içermesi gerekir (Edizdoğan vd. 2004: 231-232).

Vergi yükünün adil dağılması, yükümlülerin vergiye bakışını olumlu etkilerken, bu yükün adaletsiz dağılımı, özellikle yüksek yük algılayan yükümlülerin vergiye karşı direncini arttırmaktadır (Gerçek vd. 1998:12). Çünkü, vergiler açısından adaletsizliğin varlığı, yükümlüler üzerinde bir taraftan yüksek yük algılanmasını, diğer taraftansa haksızlığa uğradıkları hissini uyandırabilecektir.

Yükümlülerde verginin gerekliliğine ve adil olduğuna ilişkin inancın yerleşmesi, vatandaş-vatandaş, devlet-vatandaş ilişkilerinde tarafların haksızlığa uğramayacaklarına olan inançla mümkündür. Toplumda verginin adil alındığına ve alınan bu vergilerle etkin bir şekilde kamu hizmeti görüldüğüne ilişkin inanç arttıkça vergiye karşı direnç de o ölçüde azalacaktır (Yüce 2005-2006:67). Bu nedenle, vergi sistemi adil olmalı ve iyi bir yönetim kadrosu tarafından idare edilmelidir (Musgrave ve Musgrave 1989:216). Vergi sisteminin adil oluşu ve iyi bir vergi yönetimi, salt arzulanabilir bir durum olmanın ötesinde, iyi bir vergi yapısının gerekli temel unsurları arasındadır.

1.4.2.1.2.VERGİ MEVZUATININ SIK SIK DEĞİŞMESİ VE SİSTEMİN KARMAŞIKLIĞI

Vergi mevzuatının sık sık değişmesi, yükümlülerin, gelecekteki vergi kurallarının tahmin edilemeyeceği ve çoğu zaman sürprizlere yol açacağı şeklinde düşünmesine yol açabilmekte ve bunun sonucunda yükümlüler sürekli olarak piyasadaki olanaklarını arttıracak veya vergi tabanını küçültecek ya da genişletecek yeni vergi kaçırma yolları keşfetmeye çalışacaklardır. Örneğin, geçici bir vergi

kanununun yürürlükte kalma süresinin bilinmemesi, mal sahibinin kendini korumak amacıyla vergi kaçırmasını sağlayabilecektir. Ancak, vergi kanunlarının uzun süreli yürürlükte kalması uygulaması sonucunda, çıkar karmaşaları azalır ve ayrıca uzun süre yürürlükte kalan vergi kanunları, vergi yükümlülerinin üzerindeki etkilerinin belirsizliğini azaltacağından, politik baskı gruplarının vergi sistemine tepkilerini belirlemelerine ve devletin uzun vadeli vergi uygulamaları vasıtası ile kendisini de bir bakıma reform yolunda çalışmalara zorlar (Vihanto 2003:116-121).

Ayrıca, vergi kanunlarında sık sık yapılan değişiklikler, her defasında yeni hükümlerin öğrenilmesini ve yeni formalitelere alışılmasını gerektirmektedir. Bütün bunlar, esasında karmaşık olan vergi tekniğini daha da karmaşık hale getirmekte ve yükümlülerin vergi mevzuatına uyum maliyetlerini arttırmaktadır. Buna karşılık vergi hukukunun daimiliği, vergi psikolojisi bakımından da gayet uygundur, çünkü belirli bir vergi türü veya tekniğiyle ne kadar uzun zaman yaşanılırsa, buna o kadar çok alışılır. Bu nedenle, vergileme ilkelerinden biri olan “istikrar ilkesi”nin çiğnenmesi ve vergi yasaları ile sık sık oynanması şiddetli eleştirilere uğramıştır (Gerçek vd. 1998:16).

Vergi kanunlarının karmaşıklığı, doğru beyanda bulunmama eğilimine katkıda bulunur. Bu itibarla kanunlar öncelikle sade olmalı ve vergi sisteminde sürekli değişiklik yapılmamalıdır. Yükümlüler vergi kanunlarının karmaşık olduğu düşüncesinde iseler, bu onların gönüllü uyumunun derecesini etkileyebilir. Kaldı ki, kanunların karmaşıklığı denetmenler ve yargı organları için de güçlükler doğurur. Böyle bir durumda bilgisiz ve yetersiz denetmenlerin düşük beyanı ortaya çıkarmaları ve cezalandırmaları güçleşir (Çelikkaya 2002).

Vergi mevzuatının basit ve yükümlüler tarafından kolaylıkla anlaşılır olması, bir vergi sisteminin başarısındaki en önemli faktörlerden biridir. Yükümlülerin anlaşılmayan ve belirsiz vergi yasaları karşısında zor duruma düşmeleri, vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma biçiminde girişimlerde bulunmaları sonucunu yaratabilmektedir (Muter vd. 1993: 27).

Vergi mevzuatında, ülkenin değişen sosyo-ekonomik koşullarına uygun olarak ve dış ülkelerdeki mali mevzuatla koordinasyon sağlamak amacıyla değişiklikler yapılması doğaldır. Ancak, mevcut yasalar uygulanamadığından ve vergi toplanamadığından dolayı sık sık değişiklikler yapılması yükümlülerin vergi sistemine olan güvenini sarsar, sistemin yerleşmesini güçleştirir ve vergi kaçakçılığını tahrik eder. Vergi değişiklikleri, vergi yükü aynı kalsa bile yükümlülerin körelmiş duygularını harekete geçirmektedir ve vergi kaçakçılığının artmasına sebep olmaktadır. Özellikle yükümlülerin yeni vergiye henüz alışmadığı ve idarenin de kontrole zaman bulamadığı dönemde vergi kaçakçılığı eğilimi artmaktadır (Gerçek 1996:50). Ancak unutmamak gerekir ki çok sık mevzuat değişikliği kadar çok katı bir mevzuat da kayıt dışı ekonomiyi genişletir. Bu nedenle belli ölçüler dahilinde mevzuat değişikliğine gidilmesi zorunludur (Arıkan vd. 1995:70-71). Bu bağlamda çağın gereklerine ve koşullara uygun değişikliklerin yapılması vergi uyumu üzerinde olumlu gelişmelere neden olabilecektir. Ancak belirtildiği üzere bu değişikliklerin çok sık yapılması bir süre sonra sisteme olan güveni azaltacak, değişikliklerin takibini güçleştirecek ve mevzuat anlaşılır olmaktan çıkacaktır.

Sonuç itibariyle, vergi kanunları karmaşık bir alandır ve vergi yükümlüleri bu yasal karmaşayı ve muğlaklığı vergiden kaçınmanın nedenleri olarak görmektedirler. Vergi yükümlülerinin karmaşıklık ve belirsizlik nedeniyle ayak uyduramadığı bir vergi sistemi, yükümlülerin gözünde daha az meşru olmakta ve gönüllü uyumun gerçekleşebileceği yolundaki inancı azaltmaktadır (Kirchler vd. 2006: 503).

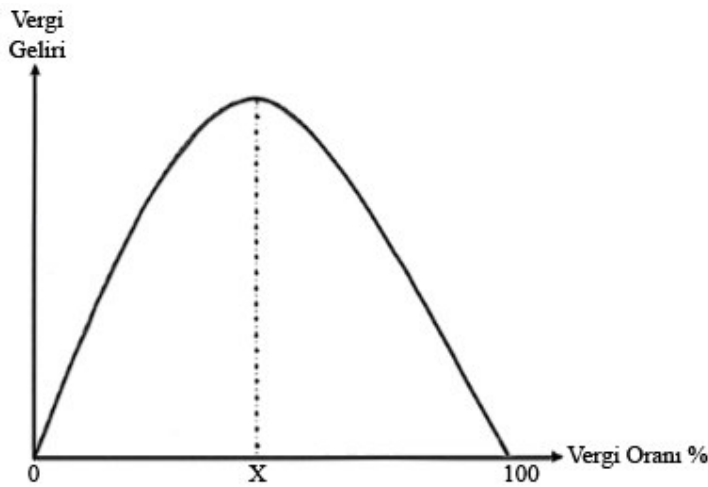
1.4.2.1.3.VERGİ ORANLARI

Vergiye karşı olan direncin türü ve derecesi üzerinde etkin olan en önemli unsur, vergi oranlarının seviyesi ve bunların hissedilebilirlik derecesidir. Çeşitli araştırmalar sonunda (örneğin, Clotfelter'in 1969'dan 1983 yılına kadar üzerinde çalıştığı Vergi Uyumlaştırılmasını Hesaplama Programı "Tax Compliance

Measurement Program” sonuçları); yüksek vergi oranında bulunan yükümlülerin, düşük vergi oranında bulunan yükümlülere göre gelirlerinin büyük bir kısmını olduğundan daha düşük beyan ettikleri ortaya çıkmıştır. (Demir 1999:26).

Vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişki Laffer Eğrisi aracılığı ile açıklanacak olur ise (Şekil 1.1);

Şekil 1.1: Vergi Oranları ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki (Laffer Eğrisi)

Kaynak: C. Can Aktan, “Arz Yönlü İktisat Teorisi ve Haldun-Laffer Etkisi”, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/iktisat-kullari/aktan-arz-yonlu-iktisat.htm, Erişim: 26.08.2007

Şekil 1.1’de görüldüğü gibi, herhangi bir X vergi oranında vergi gelirleri maksimuma ulaşacaktır. Sıfır vergi oranından, (X) vergi oranına kadar, vergi oranlarındaki yükselmeler vergi gelirlerini artıracaktır. Fakat (X) vergi oranlarından sonra vergi oranlarındaki bir artış vergi gelirlerinin azalmasına yol açacaktır.

Laffer hipotezinin varsayımları, başka bir ifade ile, belirsizliklerini belirten P. Miller ve A. Struthers adındaki iki ekonomist, 1970 yılında yayınladıkları

makalede Şu görüşü ileri sürmüŐlerdir: "Vergi oranlarındaki bir indirimin vergi gelirlerini artıracakđı ümidi "Laffer Etkisi" dir. Fakat, bu zayıf bir beklentidir. Bu görüş, kişilerin vergi sonrası gelirleri yükseldiğinde öncekinden önemli ölçüde fazla yatırım yapacakları varsayımına dayanır" (Aktan :2007) .

Genel olarak, vergi oranlarının yüksek olduğu dönemlerde vergi kaçakçılığının yaygın, bunların düşük olduğu dönemlerde ise vergi kaçakçılığının daha düşük olduğu söylenebilir. Vergilemenin sınırı aŐıldıktan sonra, yükümlülerin vergi sistemine karşı tepkileri artmaktadır. Yüksek oranlı vergilerin enflasyonla aynı zaman dilimi içinde ortaya çıkması durumunda "gelir dilimi kayması" meydana gelmektedir. Bu durumda, yükümlüler, sömürüldükleri hissine kapılarak vergi kaçakçılığına yönelebilmektedirler (Gerçek 1996:58). Bu durumda devlet vergi oranında yapacakđı artışı gizlemek için, yaklaşımının yönünü dolaylı vergiye yönelterek verginin subjektif etkisinin ağırlığı hissini azaltmaya çalıŐacaktır (Vihanto 2003:119).

Vergi oranlarının yüksek tutulduğu ülkelerde vergi kaçırma oranının da yüksek olduğunu ve vergilemede yatay adaletin sağlanamadığı söylenebilir. Yüksek vergi oranı ve vergi kaçırma olayı genel olarak; güvenilmez bir vergi sistemi, çok zayıf bir vergi uyumu, yatay adaletsizlik ve vergi kaçakçıların zorlamak ve yüksek oranları uygulamak için idare tarafından kaynakların israf edilmesi sonuçlarını yaratmaktadır (Hinrichs 1969:136).

Yükümlüler vergi oranı düzeyi yüksek olan ülkelerde, vergi oranı düzeyi düşük olan ülkelere göre daha kolay vergi kaçırabilmektedir. Bunu engellemek için, insanların vergi kaçırmaya yönelik davranışlarını karŐılayacak oranda yaptırım olan sosyal normlar gerekmektedir. Ancak bu sosyal normlar olsa bile, ekonomik fayda-zarar gerçekliği vergi kaçırmanın mümkün olduğu durumlarda uyum normunun ihlal edilmesine temel hazırlayabilmektedir ve yüksek vergi oranları zincirleme olarak daha zayıf sosyal vergi normlarına yol açabilecektir (Edlund ve Aberg 2002:208).

1.4.2.1.4.VERGİ AFLARININ SIKLIĞI

Geniş anlamı ile af, suça ait olayların unutulmasına yönelik bir işlemdir. Hemen hemen tüm ceza yasalarının kapsamına giren af, ceza hukuku bakımından kamu davasını ve cezayı düşüren bir sebep olarak tanımlanabilir. Veyahut devletin ceza vermek hakkını kullanmaktan vazgeçmesi demek olduğundan, hem kamu davasını hem de cezayı düşüren bir sonuçtur (Keleş 1996:1). Vergi affı kavramı ise, en geniş anlamıyla vergi kanunlarına aykırı hareket edenlere karşı uygulanan yaptırımların ortadan kaldırılması şeklinde tanımlanabilir (Yalçın vd. 1996:1).

Vergi affının bireylerin vergi uyumuna ilişkin kendisinden beklenen olumlu gelişmeleri sağlayabilmesi için yalnızca bir defa ve önceden tahmin edilmeden uygulanması gerekmektedir. Vergi aflarına sık sık başvurulması veya bunların önceden tahmin edilmesi, vergi suçlarının işlenmesi için ekonomik bir teşvik sağlayacağından yükümlülerin uyum davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca vergi afları, vergisini dürüst ve zamanında ödeyen yükümlüler üzerinde eşitsizlik düşüncesi yaratabilmektedir. Böylece, vergi affı aracılığıyla dürüst olmayan bireylerin sorumluluktan kurtulması vergi sisteminin adaletini azaltabilecektir. Dürüst yükümlüler, vergi affını vergi kaçakçıları için bir ödül olarak görüp kendilerinin sömürüldüğü hissiyle vergi uyumlarını azaltabilecektir (Tunçer 2001).

Vergi afları ile devlete büyük miktarda gelir sağlanması, af sonrası vergi uyumunu olumsuz etkileyen diğer bir neden olarak gösterilebilir. Böyle bir büyüklük, söz konusu ülkede vergi kaçakçılığının boyutları hakkında kamuoyuna daha geniş bilgi sağlamaktadır. Kamuoyunun sahip olduğu bu bilgi, yükümlülerin vergi denetim olasılığı hakkındaki görüşlerini yeniden gözden geçirmesine neden olabilir ve bu çoğu kez vergi uyumunu olumsuz etkileyecek şekilde gerçekleşebilir. Vergi afları sonucunda elde edilen gelirin büyüklüğü aynı zamanda, daha önce yapılan denetimlerin yetersizliğinin de bir göstergesidir (Çoban 2004:65). Bu nedenle çok sık getirilen vergi afları, “af” kavramından beklenen fayda bir yana tam

tersi yükümlünün vergi karşısında olumsuz bir takım tepkiler göstermesine neden olabilecektir.

1.4.2.1.5. BELGE DÜZENİNİN YERLEŞMEMİŞ OLMASI VE KAYIT DIŞI EKONOMİ

Beyan esasına göre vergilemede, verginin tam olarak beyan edilmesi ve adaletin sağlanabilmesi için, belge düzenin sağlıklı bir şekilde yerleşmiş olması gerekir. Belge düzeninin yerleşmesi için, yazar kasa ve vergi iadesi uygulamasının yanı sıra, iş yeri kapatma ve teşhir cezası gibi cezai yaptırımlar getirilebilmektedir (Demir 1999:28). Ancak belge düzeninin yerleşmemiş olması kayıt dışı ekonominin yaygınlaşmasına sebep olabilir. Çünkü, beyan esasına dayanan vergileme tekniği beraberinde etkin bir denetimi gerekli ve hatta zorunlu kılmaktadır. Bir toplumda bir taraftan belge düzeninin yerleşmemesi diğer taraftansa etkinsiz bir denetim varlığı beyan esasının kendinden beklenen faydayı sağlamamasına ve yükümlülerin vergi kaçırma konusunda daha cesur davranabilmelerine neden olabilecektir.

Kayıt dışı ekonomi, kısaca kamunun denetimi dışındaki ekonomik faaliyetler olarak tanımlanabilir. Kayıt dışı ekonomi dar anlamıyla eşya ve hizmet akımlarının belgelendirilmemesi şeklinde algılandığında, bireylerin veya işletmelerin ekonomik faaliyet ve işlemlerini kamunun denetimi dışında tutmasının en önemli nedeninin vergi kaçırma arzusu olduğu söylenebilir (Engindeniz 1996:119). Dolayısıyla, kayıt dışı ekonominin varlığı, kamu kesimi açısından vergi kaybı anlamına da gelmektedir (Önder 2001). Kısacası, toplumda belge düzeninin yerleşmemiş olması sonucunda kayıt dışı ekonomi ortaya çıkmakta ve bu durumun yaygınlığı vergi kayıplarının da boyutlarını arttırmaktadır.

1.4.2.1.6. VERGİ CEZALARININ ETKİN UYGULANMAMASI

Yasalarla konulan vergilerin toplanmasında en etkili araç olan cezaların, rasyonel ve etkin bir şekilde uygulanmaması yüzünden, çok sert ve adaletsiz olduğu ileri sürülmektedir. Bunun için cezaların çok iyi tanımlanması ve işletilmesi gerekmektedir. Belirsiz, yoruma açık fiillerin ve bunların cezalarının uygulanmasında her zaman güçlükler vardır. Vergi cezaları, yargı organlarının dahi yoruma girmesini gerektirmeyecek belirlilikte olmalıdır (Demir 1999:29). Yoruma açık cezalar, uygulamada adaletsizlik yaratmaya uygun ortam hazırlamaktadır. Rasyonel ceza miktarının belirlenmesinde ise temel sorun, cezaların büyüklüklerinin ne kadar olması gerektiği ve hangi koşullarda verilmesi gerektiğidir. Bu açıdan, ceza miktarı çok yüksek olursa, yüksek ceza miktarlarının uygulanması ve dolayısıyla vergi kaçakçılığının engellenmesi imkanı azalır. Ancak, ceza miktarının çok düşük olması da yükümlülerin vergi kaçırma konusunda daha cesur davranmalarına sebep olabilir ve dolayısıyla vergi kaçakçılığı suçu artabilir. Diğer taraftan cezaların etkin olması için, onların çabuk uygulanabilir olması gerekir. Yükümlülerin temyize başvurmasından dolayı yıllarca ertelenen cezaların, hemen uygulanan cezalar gibi etkin ve caydırıcı olması mümkün değildir (Gerçek 1996:61). Bu bağlamda, vergi cezaları, yükümlülerin vergilerini ödemelerini sağlayan etkin bir araç iken, yerinde, gereken miktarlarda ve zamanında uygulamaya sokulmadığı takdirde bu etkinliğin sağlanmasından uzaklaşabilecektir ve yükümlülerin vergi kaçırmaları konusunda daha cesur davranabilmelerine neden olabilecektir.

Geleneksel yaklaşımlar, genelde vergisini ödemeyeni cezalandırma ya da vergi kaçırma davranışından caydırıcı olacak içerikte yasalar hazırlamak yoluna gidilmesinden bahsetmektedir. Ancak, alternatif bir yaklaşım olarak vergi yükümlülerinin ödüllendirilmesi de aslında vergi ödeme davranışları sonucu elde edilen kazancı arttırıcı etkidedir. Tüm vergi sorumluluklarını yerine getirdiği için ödülünü alan bir vergi yükümlüsü, aslında hem kendisi kazanırken hem de devlet hazinesine kazandırmaktadır. Ödüllendirmede temel koşul şudur: verilen ödülün gelir etkisi, ödül olmadığı zamanki gelir etkisinden büyük olmalıdır. Vergiye olan

sadakatle karşılaştırıldığında, verilen ödül küçük olursa gelir etkisi de küçük olacaktır (Feld ve Frey 2007: 109).

1.4.2.1.7. İSTİSNA VE MUAFİYETLERİN YAYGINLIĞI

Herkesin vergi ödeme gücüne göre vergi ödemesi gereğini belirten genellik ilkesi vergilemenin temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Bu ilke günümüzde, ödeme gücü zayıf olanların vergilendirilmemesi şeklinde ortaya konulmaktadır. Yasal bir takım düzenlemelerle vergi uygulamasının kapsam veya sınırlarında kuşkusuz ayarlamalar söz konusu olabilmektedir. Sosyal, ekonomik, idari ve mali nedenlerle bazı kişiler ya da vergi konuları, vergi dışında bırakılabilir veya bunlara vergi indirimleri tanınabilir. Bu uygulamalar, genellik ilkesinin tam uygulama alanı bulmaması sonucunu yaratabilir. Amaçlarına bağlı olarak bu uygulamalar yararlı sonuçlar doğurabileceği gibi, vergi adaletini bozucu etkilere de yol açabilir (Akdoğan 2003:186-187).

İstisna ve muafiyetler, yükümlülerin vergi ödeme gücünü aşan miktarda vergi yüküne maruz kalmaları durumunda, bu vergi yüklerinin azaltılması veya ekonomik olarak vergi yükünü taşıyamayacak olan gelir unsurlarının korunması nedeniyle gelir vergisinin sosyal fonksiyonunun gerçekleştirilmesi açısından önemli bir rol oynayabilmektedir (İpek 2004:48). Ancak, istisna ve muafiyetler ülkenin ekonomik ve sosyal gerçeklerine uygun olmalıdır, amaç ve etkileri arasında çelişkiler olmamalıdır ve yasal düzenlemelerde boşluklar yaratmamalıdır. Çünkü, geniş kapsamlı muafiyet ve istisnalar yükümlüler arasında vergi eşitliğini bozmakta, onların vergi idaresine karşı davranışlarını etkilemekte, vergi kanunlarına saygı duymamaya yöneltmekte ve hatta onları vergiye karşı direnmeye kadar götürebilmektedir. Ayrıca devlet, alması gereken vergiden ölçsüz bir şekilde kendi isteği ile vazgeçerse, verginin asli fonksiyonu olan mali amacına ulaşması da mümkün olmayacaktır (Gerçek 1996:54). Bu nedenlerden dolayı vergi adaletini sağlayıcı veya yatırımları yönlendirici birtakım olumlu sonuçlara neden olabilecek

istisna ve muafiyetler yaygın bir şekilde kullanıldığı takdirde, adaleti bozucu, devlet gelirlerini azaltıcı ve yükümlülerin vergi uyumlarını olumsuz olarak etkileyen bir uygulama halini alabilmektedir.

Gelir vergisinden kaçınmak isteyen yükümlüler, gelir kalemlerini doğru belirtseler bile, muafiyet ve indirimler gibi unsurlar hakkında yanlış beyanda bulunma eğilimi gösterebilmektedirler. Teorik ve deneysel çalışmalar göstermiştir ki, bu yanlış beyanların tespitine yönelik yöntemlerin ve cezaların arttırılması vergi uyumunu arttırıcı bir unsur olabilmektedir. Ancak muafiyet ve istisna veya vergi indirimi uygulamaları düşünüldüğünde gerçekçi olunması gerektiği görülmektedir. Çünkü gelirin doğru beyanı, vergi uyumu konusunun sağlanması açısından, yükümlülerin mevcut vergi indirimleri ve muafiyetlerinden yararlanarak gelirlerini düşük beyan etmeleri eksikliğini de içerebilmektedir (Cummings vd. 2006:664). Diğer bir anlatımla yükümlü, gelirini beyan ederken vergiden kaçınma veya kaçırma eylemini yapmadığı halde, geniş kapsamlı vergi istisna, muafiyet ve indirimleri yoluyla gelirini olduğundan düşük gösterebilecektir.

Vergi kaçakçılığı azaltılıp vergi uyumunu sağlamaya yönelik politikalar oluşturulurken sadece gelir konusuna odaklanmak, eksik bir hareket noktası olacaktır. Vergi uyumu, aslında vergi yükümlüsüyle vergi idaresi arasındaki bir oyundur. O nedenle, konuya sadece gelir beyanı üzerinde odaklanmak, bu oyunda daha karmaşık vergi kaçırma stratejilerinin doğmasının yolunu açabilir. Vergi idaresi, sadece gelir beyanı odaklı değil, bu oyunun her aşamasını kapsayacak bir denetleme mekanizması kurmalıdır (Cummings vd. 2006:665). Bu bağlamda vergi muafiyet ve istisnaları da denetleme mekanizması açısından gözönünde bulundurulması gereken bir noktadır.

1.4.2.2. VERGİ YÖNETİMİNDEN KAYNAKLANAN

Yükümlü ve devlet adına vergi işlerini düzenleyen vergi yönetimi vergi uyumunun sağlanması konusunda son derece önemli bir yapıdır. Bu nedenle personel yapısının yetersizliği, halkla ilişkilerin eksikliği, vergi inceleme ve denetimlerinin yetersizliği, ekonomik ve teknolojik gelişmelere uyum sorunu ve çalışma koşullarının yetersizliği gibi faktörler, bir taraftan yükümlülerin vergi uyumlarını etkilerken diğer taraftan vergi yönetiminin etkin olabilmesinin önündeki engellerdir. Bu bir ilişki demeti olarak algılanırsa, sadece yükümlü psikolojisini iyileştirmeye yönelik çalışmalar yetersiz kalacaktır. Çünkü yükümlü psikolojisi vergi yönetimi tarafından da etkilenmekte ve diğer taraftan vergi yönetimini de yükümlü davranışları etkileyebilmektedir. Bu nedenle karşılıklı etkileşimin sağlıklı olabilmesi ve yükümlülerin vergi uyumlarının yükseltilebilmesi için vergi yönetimini iyileştirici birtakım önlemlerin alınması gerekmektedir.

Yaklaşık yarım yüzyıl önce Schmolders, bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir: “devlet kendi yurttaşlarının hafızalarında neyi temsil etmektedir? Yurttaşların vergi disiplini hakkındaki herhangi bir araştırmanın temelindeki soru budur...” Schmolders burada, vergi disiplini ile devlet algısı arasındaki ilişkinin, vergi yükümlülerinin davranışlarını şekillendirme etkisini ifade etmektedir Aynı şekilde devletin vergi görevlilerinin vergi yükümlülerini nasıl algıladığı da önemlidir. Vergi yönetimi diğer bir ifadeyle vergi idaresi devleti temsil eden aktörler olarak algılanırsa bu idarelerin yapmış olduğu işlemler bir taraftan yükümlüleri etkilerken diğer taraftan da bu aktörler yükümlü davranışlarından etkilenmektedir. Kısaca, karşılıklı bir etkileşim ve bu etkileşimin yaratmış olduğu bir yapı mevcuttur. Vergi kaçırıcı yükümlüler hakkında idarede mevcut olan ön yargılar ve idare hakkında vergi kaçırıcı yükümlülerde var olan ön yargılar, bu yapıda önemli bir paya sahiptir (Kirchler vd. 2006: 504). Bu nedenle, vergi yapısını oluşturan ilişkileri yürüten aktörlerden bir diğeri olan vergi yönetimi ve bu yönetimden kaynaklanan faktörler vergi uyumunun sağlanmasında önemli bir paya sahiptir.

1.4.2.2.1. PERSONEL YAPISI

Bir ülkede, yükümlülerin vergi sistemine olan güvenini oluşturabilmenin en önemli koşullarından biri, yurttaşların vergi idaresinin etkin olduğuna dair inançlarının sağlanmasıdır. Bu nedenle, vergi idaresinin yapılandırılması, gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar gelişmiş ülkelerde de sürekli gündemde tutulan önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu yapılanma sağlanırken yükümlülerin haklarını gözeten, idare-yükümlü ilişkisini düzenleyen yasal ve idari düzenlemeler yapılmalıdır (Eyüpgiller 2001:123). Bunlar dikkate alındığında yükümlünün vergiye gönüllü uyumunun sağlanması daha fazla ihtimal dahilinde olacaktır.

Vergi ahlakıyla ilgili etik değerlerin sadece vergi yükümlüleri açısından değerlendirilmesi ve vergilemeye ilişkin öngörülen kuralları uygulayan çalışanların bu değerlerden uzak tutulması, vergi uygulamalarında çalışan personelin doğru işlem yapmasına yönelik fonksiyonel etkinliğin zaman zaman zayıflaması ve vergi realitesinden uzaklaşmasıyla sonuçlanabilecektir (Özker 2002: 175). Bu bağlamda çalıştırılan personel sayısı yanında personelin eğitim durumu, ahlaki normları da vergi yükümlülerinde olduğu kadar önem arz etmektedir.

Vergi idaresinin diğer kamu idarelerinden ayrı bir yönü vardır. Vergi idaresi, halka hizmet sunmak yerine karşılıksız yükümlülük yüklemektedir. Bu durumda, vergi idaresinde çalışan personelin görevlerini kötüye kullanma olasılığı son derece yüksek olabilmektedir. Bu nedenle, vergi idaresi personelinin hem nicelik, hem nitelik olarak yeterli olması vergi kaçakçılığı açısından son derece önemlidir (Gerçek 1996: 67). Çünkü personelin gerek bilgi düzeylerinin yeterli olmaması ve gerekse sayısal anlamda bir yetersizliklerinin olması kendi iç denetimlerinin sağlanmasını güçleştirebilecek ve bu bağlamda, görevin kötüye kullanılma ihtimali yükselecektir.

Ayrıca vergi idaresinde çalışan personel açısından da, vergi bilinci ve ahlakının tam olarak yerleşmemiş olması görevin kötüye kullanılma olasılığını yükselten etkenler arasında sayılabilir. Çünkü konunun önemini ve hassasiyetini kavramayan ve kendi içinde vergi bilinci ve ahlaki kavramlarını içselleştiremeyen bir

personel yapısı ile yükümlülere vergi bilincinin ve ahlakının aşılması pek de mümkün görünmemektedir.

Bunun yanında yükümlüye yakın olmayan, yükümlüyü vergiye alıştırarak bir psikoloji oluşturacak şekilde hareket etmeyen ve vergi kanunlarının uygulanmasında iyi işlemeyen bir vergi yönetimi, yükümlünün vergiye direncini artırır, kaçakçılığa veya vergisel görevlerin yerine getirilmemesine neden olur (Demir 1999: 19). Bu nedenle vergi idaresindeki personelin yükümlü psikolojisine gereken önemi veren bir yapıda olması ve bu doğrultuda hareket etmesi son derece önemlidir.

Bazı ülkeler (Örneğin Avustralya ve İngiltere) vergi yasalarını basitleştirmek ve vergi memurları ile vergi yükümlülere arasındaki etkileşimin kalitesini arttırmak amacıyla özel bir çaba sarf etmişlerdir. Bu bağlamda, kayıt dışı ekonomi faaliyetlerinin ve vergiden kaçınma oranlarının artması sadece vergi kanununun yeniden gözden geçirilmesini değil aynı zamanda vergi görevlileri ile vergi yükümlülere arasındaki karşılıklı etkileşimin geliştirilmesini de gerektirmektedir. Böylelikle işbirliği ve gönüllü uyum desteklenmiş olur ve artırılır. Örneğin, Avustralya Vergi İdaresi için, vergi görevlileriyle vergi yükümlülere arasındaki bu ilişkinin geliştirilmesine yönelik olarak “Avustralya Vergi İdaresi Uyum Modeli” oluşturulmuştur. Bu model vergi ödeme davranışının anlaşılmasını odak noktası yaparak toplumsal ortaklık anlayışının inşa edilmesi hedefiyle oluşturulmuştur. Sonuçta bu modelle Avustralya Vergi İdaresinin faaliyetlerine, işbirliği ve uyumu destekleyecek ve geliştirecek şekilde esneklik kazandırmıştır (Kirchler 2006:503).

1.4.2.2.2. VERGİ İDARELERİNDE HALKLA İLİŞKİLER

Vergi, sadece bir takım usul ve kuralların yasallaştırılması ile alınamaz. Çıkarılacak yasaların, vergi ihtilafları asgari düzeyde kalacak şekilde, toplum yapısına uygun olarak düzenlenmesi, öncelikle gözönünde tutulması gereken ilkelerdendir. Bunun için de, toplumun ekonomik, sosyal ve psikolojik yapısı ile

görüş ve eğilimlerinin iyi bilinmesi gerekir. Bu takdirde, gerek vergi sistem ve idaresinin oluşturulmasında, gerek kurulu sistemde, halkı vergi olgusuna yönlendirip bilinçlendirmede başarılı sonuç almak, daha da kolaylaşacaktır. Bütün bunların, halkla diyalog içinde olmayı diğer bir anlatımla, halkla ilişkiler uygulamasını gerektirdiği açıktır (Karsan 1983: 9).

Bir ülkede, yükümlülerin vergi sistemine olan güvenini oluşturabilmenin en önemli koşullarından birisi, yükümlülerin vergi idaresinin etkin olduğuna inanmalarının sağlanmasıdır (Tezcan 2003:126). Bu bağlamda, vergi idaresinin etkinliğini sağlayan en önemli faktörlerden biri de vergi idaresinin yükümlüler açısından nasıl algılandığı ve konumudur. Vergi idaresi yükümlülerin gönüllü işbirliğini sağlayamadığı sürece başarıdan da uzak olacaktır. Bu nedenden dolayı yükümlünün güveninin ve vergi ödeme bilincinin yerleşmesi vergi idaresi ile yükümlü ilişkilerinin olumlu olması için önemlidir. Bunun sağlanabilmesi içinse vatandaşın verginin haklılığına inanması gerekmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde yükümlü hakları yasal güvence altına alınmakta, vergileme işlemi sırasında vergi idaresinin yükümlülere adil davranacağı, vergi idaresinden bilgi istendiğinde eksiksiz bilgi verileceği, uyuşmazlıkların olması durumunda çözüm için yükümlülere yardımcı olunacağı konularında taahhütler verilmektedir. Bu bağlamda yükümlü odaklı yönetim anlayışı benimsendiğinde, yükümlülere sunulacak vergileme hizmetleri ile ilgili standartlar belirlenmekte, işlemler kamuoyu ile paylaşılıp yıllık raporlar açıklanmakta, bu raporlar doğrultusunda vergi politikaları geliştirilmektedir. Vergi idaresi ve yükümlü arasında uyumun sağlanması için vergilemeyle ilgili her türlü tanıtımın ve bilgilendirmenin yapılması son derece önemlidir (Gerçek 2002:27-28). Bu işlemlerin yapılabilmesi içinse halkla ilişkiler birimlerinin oluşturulması gerekmektedir. Bu birimler sayesinde, yükümlülere gereken ilginin gösterilmesi ve yükümlü odaklı bir yönetim anlayışının gelişmesi sağlanabilir.

Halkla ilişkiler konusunda yeterli eğitimi almış ve gerekli iletişim araçlarını kullanabilen personel, vergi dairesine bağlı; ancak, fiilen ayrı hizmet birimi olarak hizmet vermelidir (Karyağdı 2001:137).

Son olarak üzerinde durulması gereken nokta, vergi idaresindeki personelin yükümlüye ne kadar saygılı davrandığıdır. Kişilerin vergiyi olumlu algılamalarının personelin kendilerine verdiği değer oranında arttığı bir gerçektir. Özellikle, yapılan işlemler sırasında yükümlülerin sabır ve açıklıkla bilgilendirildiklerini hissetmeleri, aslında ödedikleri vergilerin kendi devletlerine bir katkı olduğunu ve yine kendilerine hizmet olarak döneceğini düşünmelerini sağlamaktadır (Feld ve Frey 2007:114-115). Bu noktada özellikle yükümlü ile yüz yüze ilişki kuran halkla ilişkiler birimi elemanlarına düşen pay büyüktür.

1.4.2.2.3. VERGİ İNCELEME VE DENETİMLERİ

Vergi incelemesi, vergi mevzuatı ve genel olarak da vergi sistemi çerçevesinde vergi yükümlülerinin ödemeleri gereken vergilerle ilgili beyan ve hesaplarının doğruluğunun kontrol edilmesidir (Yumuşak 2004: 44).

Vergilemede beyan esasının belirlenmesi sonucunda, vergi yükümlüleri, vergilenmesi gereken gelirlerini doğru olarak kendiliklerinden vergi idaresine bildirmek durumundadırlar. Ancak, yükümlülerin ticari hayattaki temel hedefi devlete vergi vermek değil, kar elde etmektir ve elde ettiği karı da devamlı olarak artırmaktır. Ancak devlet, yükümlülerin kendi iradelerinin dışında koymuş olduğu yasalar ile yükümlülerin elde ettiği kardan pay istemektedir ve bunu da yükümlülerin kendiliğinden beyan etmesini istemektedir. İşte bu noktada denetime ihtiyaç duyulmaktadır (Vergi Denetmenleri Derneği 2006:5).

Vergilemede yükümlünün beyanının esas alınmasının temelinde, yükümlüye güven yatmaktadır. Yükümlüye güvenin oluşabilmesi içinde yükümlünün vergiye olan inancının güçlü olması gerekir. Yükümlünün vergiye olan güveni çeşitli nedenlerle güçlü değilse, bu durum “beyan” mekanizmasının işlemlerini olanaksız hale getirecektir. Zira beyan edilen bir hususu birebir kontrol etmek dünyanın hiçbir yerinde mümkün olmadığı gibi, cezalandırma yöntemi de tek başına sistemin

temelini oluşturacak bir konu değildir. Yükümlülerin vergiye uyum göstermemesi yönetimin etkisizliğinin temel kaynaklarından birisidir. Dolayısıyla vergi kaçakçılığı güdüsü, vergiye uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır (Gökbunar vd. 2002:24). Bu nedenle vergi inceleme ve denetimleri vergi kaçakçılığının önüne geçilmesi için kullanılan etkin bir yöntem olarak kabul görmeye birlikte, bu etkinliğin sağlanabilmesi için yükümlülerin vergi hakkındaki düşüncelerinin önemi büyüktür. Vergi vermenin gerekliliğine olan inanç güçlendirilmeden vergi inceleme ve denetimlerinin vergi kaçakçılığının önüne geçebilmesi için yeterli yöntemler olduğunu söyleyebilmek pek de mümkün değildir.

Vergi inceleme ve denetimlerinin vergi sistemi üzerinde yarattığı etki, önleyici, caydırıcı etkidir. Denetimin vergi bilincinin, vergide adalet ve eşitlik ilkelerinin yerleştirilmesi gibi başka amaçları da vardır. Yükümlülerin bir gün denetleneceklerini bilmeleri, yasalara uygun davranma eğilimlerini artırır. Çünkü, etkin bir vergi incelemesinin ortaya çıkaracağı tablo; zamanında vergisini ödemeyenler için ciddi bir risktir. Eğer risk fazla ise, yükümlüler, gelirlerini kayıt dışına çıkarmaya pek cesaret edemezler (Aydemir 1995:4). Bu bağlamda, vergi denetimlerinde bulunan elamanların sayısal çokluğu, en azından denetçi başına düşen yükümlü sayısındaki azalış nedeniyle yakalanma olasılığını arttırdığı için, yükümlülerin vergiye karşı oluşturdukları davranışların gelişmesinde ve yerleşmesinde önemli bir yere sahiptir (Çoban 2004:69). Ayrıca vergi elemanlarının nitelikli olmaları da vergi denetimlerinin olumlu yönde etkilenmesini sağlayacak bir diğer faktördür.

Ülkelerde uygulanan vergi rejimlerinin ortak bir özelliği, denetim prosedürlerinin detayları hakkında pek bilgiye sahip olunamamasıdır. Aslında çoğu vergi idaresi, denetim politikalarını vergi yükümlülerinden gizleme yoluna, bu gizliliğin vergi uyumunu arttıracacağı düşüncesiyle gider. Teorik analizler, devletin gizlilik politikalarını, vergi yükümlülerinin denetim sonucunda ne olacağına dair yaşadığı belirsizliğin onu daha fazla gelir beyanında bulunmaya iteceği düşüncesiyle desteklemektedir. Bununla beraber, bu tür analizler yapılan denetlemenin sabit, rasgele yapılmış ve vergi yükümlülerinin eylemlerinden bağımsız olduğunu

varsaymaktadırlar. Uyum sürecinin temel özelliği olan denetlemenin değişkenliğini, vergi yükümlülerinin verdiği bilgiye ve vergi idaresi-yükümlü arasındaki etkileşimlere bağlı olduğu gerçeğini görmezden gelmektedirler (Cronshaw ve Alm 1995:139-140). Bu bağlamda vergi denetimleri konusunda vergi idaresinin izleyeceği politikalar ne kadar şeffaf olursa, yükümlülerin vergi beyanları da o kadar gerçeğe yakın olabilir. Bu bakış açısıyla, ne tür bir denetimle karşılaşacağını bilen yükümlülerin vergi uyumlarının sağlanması daha kolay olacaktır denebilir.

1.4.2.2.4. EKONOMİK VE TEKNOLOJİK GELİŞMELERE UYUM

Günümüzde, beyan esasına dayanan çağdaş vergi sistemlerinin başarılı olması için vergi kanunlarının basit, adil ve verimli olması yeterli olmayıp, vergi idaresinin güçlü bir şekilde örgütlenerek bir taraftan yükümlülere çağdaş bir vergilendirme hizmeti sunması, diğer taraftan da yükümlü beyanlarının denetlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, vergi idaresinin modernizasyonu ve vergilendirme hizmetinin etkin ve verimli bir şekilde sunulması, son yıllarda tüm çağdaş vergi idarelerinin üzerinde durdukları ve çeşitli projeler geliştirdikleri konuların başında gelmektedir (Gerçek 2006). Vergi idaresinin ekonomik ve teknolojik değişmeleri izlemesi etkin ve çağın gereklerine uygun bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır.

Vergi ile ilgili düzenlemeleri uygulamakla sorumlu olan vergi idareleri ekonomik ve ticari gelişmelerle birlikte artan teknolojik gelişmelere ayak uyduramamaktadır. Vergi idarelerinin ve vergi denetiminde bulunacak olan denetmenlerin bilgisayar teknolojisinin gerisinde kalması, en ileri bilgisayar teknolojileri ile donatılmış şirketlerin doğru ve ciddi bir şekilde incelenmesini imkansızlaştırmaktadır. Böyle bir durumda, vergi idaresinin bu eksikliğinden yararlanabilecek olan yükümlüler, çok ileri teknolojiler kullanarak vergi kaçırabilmekte ve bu da toplam vergi gelirlerinde bir azalmaya neden olmaktadır (Çoban 2004:74).

Teknolojik gelişmelerden yararlanan ülkeler bir taraftan etkin bir şekilde vergilendirme işlevini yerine getirirken, diğer taraftan vatandaşların vergi sistemine güven duymalarını sağlayarak vergi kaçakçılığını önlemede başarılı olmaktadırlar (Gerçek 1996:71).

1.4.2.2.5. ÇALIŞMA KOŞULLARI

Çalışma koşulları kapsamında iş karşılığında alınan ücretler ve işin yapıldığı yer anlaşılmaktadır. Vergi personelinin iyi bir hizmet sunması için sunduğu hizmet karşılığında aldığı ücretlerden tatmin olması gerekmektedir. Eğer vergi personeli emeği karşılığında hak ettiği ücreti aldığına inanmıyorsa, işin yapılmasında isteksiz davranabilir ve işin gereklerini yerine getirmeyebilir. Bu durum ise, işlerin zamanında yetişmemesi ya da yapılan işlerde noksanlıkların olması gibi sonuçları doğurur ki bu da yükümlüleri olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca yetersiz ücret beraberinde rüşvet sorununu doğurabilir. İşin suistimal edilmesi ve rüşvet ise yükümlünün vergi idaresine olan güvenini olumsuz yönde etkileyebilecektir (Demir 1999:20).

Çalışma koşulları konusunda diğer bir husus da, çalışma yeri ve malzeme durumudur. Vergi daireleri, yeterli sağlık koşullarına sahip, aydınlık ve ferah olmalı, yeterince oturacak yerleri bulunmalıdır. Bina içinde yükümlülerin kolayca görebilecekleri yerlere afiş asılmalıdır. Hizmetin yürütülmesi için gerekli malzemenin (kırtasiye, hesap makineleri, bilgisayar, dolap vb.) yeterli olması da, işleri süratlendirici önemli bir etmenddir. Yer ve malzeme koşullarının iyiliği veya kötülüğü personelin kendi psikolojisine tesir ettiği gibi, yükümlüleri de etkilemektedir (Kocaman 1983:82). Hizmetin verimliliğinde ve kalitesinde o kuruluşun yeri ve sahip olduğu fiziksel koşullar çok önemlidir. Vergi dairelerinin halkla en fazla ilişkide bulunan kamu kuruluşları olmaları nedeniyle, bu alanda gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Karyağdı 2001:130).

Bunların dışında çalışanlar, kendilerinden ne beklendiğini ve hangi hedeflere varmalarının istendiğini kesin olarak bildikleri takdirde, tutarlı ve kolayca anlaşılabilir bir kurallar bütününden fayda sağlarlar. Bu, bir işi etkin bir şekilde yapabilmek için ihtiyaç duyulan içsel yaratıcı enerjinin, yararlı bir biçimde yönlendirilmesini mümkün kılar. Personelin, uygun pozisyonlarda görevlendirilmesi, insan kaynakları bakımından yönetimin temel kaygısıdır; fakat, bu amaca ulaşmak kolay değildir. İnsanlar, adaletli ücret istemekle birlikte, yeteneklerini tam olarak kullanabilmelerine olanak sağlayan bir düzeyde çalışma fırsatı da talep ederler. Personeli değerlendirme ve doğru pozisyonlara yerleştirme, herhangi bir kuruluşun görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmesi için gerekli bir ihtiyaçtır. Yönetici personelin karşı karşıya kaldığı temel sorun, üç temel değişken arasındaki dengeyi her bir çalışan düzeyinde geliştirmek ve sürekli izlemektir: (1) Her bir çalışanın bireysel yeteneği; (2) yapması gereken işin niteliği; (3) aldığı ücret. Bu, yönetimin görevlerini düzgün olarak yerine getirmesini, iş doyumunu ve bir bütün olarak kuruluşun verimliliğini arttırabilecektir (Gökbunar vd. 2002:43-44). Bu üç temel değişkenle birlikte çalışma ortamının daha yaşanır kılınması, kısaca çalışma koşullarının bir bütün olarak gözden geçirilmesi, hem personel, hem de yükümlüler açısından olumlu sonuçlar ortaya koyacak ve böylece vergi uyumu yükseltilebilecektir.

1.4.2.3. EKONOMİK YAPIDAN KAYNAKLANAN

Ekonomik yapıdan kaynaklanan faktörler, ekonomik konjonktürden, milli gelir düzeyinden ve kayıt dışı istihdam açısından aktarılmaya çalışılacaktır.

1.4.2.3.1. EKONOMİK KONJONKTÜRDE KAYNAKLANAN

Ekonomide toplam arz ve toplam talep arasındaki dengesizliklerin zaman içinde ortaya çıkardığı istikrarsızlıklar, konjonktürel dalgalanma kavramıyla açıklanmaktadır. Toplam arz ve toplam talep seviyelerine bağlı olarak; yatırım, üretim, milli gelir, istihdam hacmi ve fiyatlar genel seviyesi dalgalanmalar gösterir (Atılgan 1995:39).

Ekonomik yapıda direkt veya dolaylı olarak etkili olan vergi olgusu, ülkenin mevcut dönem itibarıyla yaşamakta olduğu konjonktürden etkilenmektedir. Bu etkileşimin sonucu olarak, bireyler de davranışlarını değiştirecek ve kendisi için en rasyonel gördüğü tutum ve davranış biçimini belirleyecektir (Çoban 2004:79).

Konjonktürel dalgalanmaların yükümlüler üzerindeki etkileri, ekonomilerde daha sık enflasyona rastlanması nedeniyle bu açıdan daha geniş olarak değerlendirilecektir.

1.4.2.3.1.1. YÜKÜMLÜNÜN MALİ YANILSAMAYA UĞRAYIP UĞRAMAMASI

Mali yanılısma, fiyat yükselişleri karşısında reel satın alma güçlerinin azaldığını fark edemeyen tüketicilerin tüketimlerini parasal terimlerle sabit tutmalarından dolayı, reel tüketim harcamalarını, adeta farkına varmadan kıstırmış olmalarıdır (Uluatam 1998:342).

Enflasyon döneminde, yükümlünün enflasyon kazancı yanında, geç ödenen vergileri işleterek kar sağlama olanağı vardır. Yükümlüler, para konusundaki bilgilerine bağlı olarak, ödedikleri verginin gerçek değerinin düşmüş olduğunu bilirlerse, diğer bir anlatımla para yanılısmasına uğramazlarsa, vergi yükünü daha az

hissedeceklerdir. Bunun sonucundaysa vergiye karşı daha yumuşak bir tutum içine gireceklerdir. Deflasyon ortamında ise yükümlü, vergi ödemelerindeki gecikme ve para yanılması uğramamaya bağlı olarak daha fazla subjektif yük altında kalır. Para yanılması uğranılması halinde bu, yükte bir değişme söz konusu olmaz. (Şenyüz 1995:76).

1.4.2.3.1.2. ENFLASYONUN ETKİSİ

Günümüzde hemen her ülkenin ortak bir sorunu olan enflasyon, fiyatlar genel seviyesinin sürekli ve hissedilir oranlarda artması şeklinde tanımlanabilir. Fiyatlar genel seviyesinin sürekli artması kişilerin satın alma güçlerinde bir azalmaya neden olmakta ve bu nedenle vergilendirmenin bir alternatifi olarak düşünülmektedir.

Enflasyonun devlet bütçesine sağladığı gelir etkisi, mali terminolojide “enflasyon vergisi” olarak isimlendirilmektedir (Şenyüz 1995:77). Paranın nakit olarak elde tutulduğu varsayımıyla, satın alma gücü enflasyonla ters orantılı olarak değişecektir. Paranın satın alma gücünde enflasyon sebebiyle meydana gelen bu azalmaya enflasyon vergisi denilmektedir (Çoban 2004:76). Enflasyon vergisi, dolaylı bir vergi gibi olduğu için, dolaylı vergilerin tüm psikolojik avantajlarını taşımaktadır. Bu vergi, yükümlülerin ödeme güçlerini doğrudan hedef almadığı için hissedilmemekte ve açık bir tavır oluşturulmamaktadır. Bu nedenle, açık finansmanın (enflasyonun) marjinal sosyal fedakarlığı, vergilemenin marjinal sosyal fedakarlığından düşük olarak kabul edilmektedir (Şenyüz 1995:77).

Enflasyon, yükümlünün gerçek satın alma gücünde artış olmadığı halde parasal gelirlerini arttırdığı için, daha önce gelirleri istisna sınırını geçmeyen yükümlülerin gelirleri, enflasyon nedeniyle istisna sınırını geçer ve vergiye tabi olur. Bunun yanında enflasyon, vergi tarifesinin alt dilimlerinde yer alan yükümlüleri de üst dilimlere çıkarır. Bunun sonucunda yükümlüler, tarifenin artan oranlı olması nedeniyle farkında olmadan daha fazla vergi ödeyen yükümlüler haline

gelmektedirler. Yükümlüler her iki durumda da daha fazla vergi ödemek zorunda kalmaktadırlar (Şenyüz 1995:78).

1.4.2.3.2. MİLLİ GELİR DÜZEYİ

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin temel göstergesi olarak kişi başına düşen milli gelir dikkate alınmaktadır. Vergileme ilgili olarak bu ülkelerde kişi başına düşen milli gelir ile vergi yükü kıyaslanarak kişilerin katlandıkları fedakarlık hakkında bilgi elde edilebilir. Gelişmekte olan ülkeler açısından kişi başına düşen milli gelir çok düşük ve sermaye birikimi çok azdır. Ayrıca tasarruf ve yatırım hacmi çok olmakla birlikte, özel girişimler etkin değildir. Gelişmekte olan ülkelerde bunların yanında yaşam standardı düşüktür ve teknolojik yetersizlikler mevcuttur (Gerçek 1996:75).

Kişi başına düşen milli geliri düşük olan ülkelerde kişiler, daha fazla yüke ve fedakarlığa katlanmaktadırlar. Bundan dolayı yükümlüler, vergiye karşı olumsuz davranışlar sergileyebilmektedirler (Demir 1999:31).

1.4.2.3.3. KAYIT DIŞI İSTİHDAM

İşgücü bir ülkenin gelişmesinin en önemli dinamiklerinden biri olduğu gibi, gelişmenin sürdürülebilir bir yapıda istikrar kazanması da önem taşımaktadır (Yücel 2006:93). Ancak, gelişmekte olan ülkeler açısından işgücü arzının yüksekliği, işsizlik sorunsalını da beraberinde getirmektedir. İstihdam üzerinde ağır vergi yükünün olması, emek maliyetlerinin artması sonucunu ortaya çıkaracağı için, işsizlik sorunsalının büyümesine veya kayıt dışı istihdama neden olabilecektir.

Kayıt dışı istihdam, bağımlı ya da bağımsız çalışanların çalışmalarının ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına (başta vergi dairesi olmak üzere, sosyal güvenlik kurumları, belediyeler vb.) hiç bildirilmemesi ya da gün ve/veya ücret olarak eksik bildirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (Yereli ve Karadeniz t.y.:16) .

Ayrıca istihdam üzerindeki ağır vergi yükü nedeniyle işsiz kalan veya kayıt dışı çalıştığı için sosyal güvenlik kurumlarının hizmetlerinden faydalanamayan yükümlüler, vergileme karşısında olumsuz tepkiler gösterebileceklerdir.

Kayıt dışı istihdamın ve kayıt dışı istihdamdan kaynaklanan vergi kayıp ve kaçığının önlenmesi, işveren üzerindeki mali ve bürokratik işlemlerin azaltılmasından, iş gücünün bilinçlendirilmesine kadar çok yönlü politikaların hep birlikte uygulanmasına bağlıdır. Kayıt dışı istihdamdan kaynaklanan vergi kayıp ve kaçığının önlenmesi için vergi idaresi, sosyal güvenlik kurumları, emniyet birimleri, belediyeler, ihale makamları ve ilgili diğer kamu kurumları arasında eş güdüm sağlanması gerektiği bir gerçektir. Bununla birlikte, belirtilen eş güdümün sağlanabilmesi için vergi ya da vatandaşlık gibi tek bir numara ile takip edilecek bir kayıt sisteminin varlığı önemlidir (Yereli ve Karadeniz t.y.:16).

1.4.2.4.SİYASAL YAPIDAN KAYNAKLANAN

Siyasal yapıdan kaynaklanan faktörler, vergi politikasına halkın katılımı ve verginin alındığı dönem açısından değerlendirilebilir.

1.4.2.4.1. VERGİ POLİTİKASINA HALKIN DESTEĞİ

Vergi politikalarına ilişkin kararlar, temelde otoriter ve demokratik olmak üzere iki yönetim biçimine uygun olarak alınır (Bulutoğlu 1977:118). Otoriter yönetim biçimlerinde, bireylerin gönüllü uyumlarını hedefleyen vergi uygulamaları

daha azdır. Bu rejimde kolay yönetilebilen vergiler önem kazanmaktadır. Örneğin, çeşitli harcama vergileri, gümrük vergileri ve doğal kaynaklardan (petrol üretimi vb.) elde edilen gelirler üzerinden alınan vergiler olmak üzere olarak sıralanabilir (Karabacak ve Nacar 2006:149) Otoriter yönetimlerde alınan kararlara gösterilen tepkiler, vergilendirme yetkisi üzerinde geniş özgürlüklerin sınırlanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sınırlamalar, demokratik yönetimlerin başlangıç noktasını oluşturmuştur (Demir 1999:33).

Vergi ve demokrasi, tarihsel süreç içinde birbirini etkileyen ve sürükleyen kavramlar iken, bugün birbirlerinin sonuçlarını ve etkisel büyüklüklerini belirleyen olgular haline gelmişlerdir. Demokrasilerde, vergileme yetkisini kullanacak olan siyasal karar alma mekanizmaları, demokrasinin temel taşlarından olan seçim ile belirlenmektedir. Siyasal karar alma mekanizmasının seçiminde etkili olan etkenlerden biri de, demokrasi kültürünün yerleşme ve benimsenme düzeyidir. Demokrasi kültürü, siyasal karar alma mekanizmasını belirlemekle birlikte, çoğu ülkede yetkisini söz konusu ülkenin anayasasından alan ve vergileme yetkisini tek başına elinde bulunduran, vergi yükünün dağılımı ve büyüklükleri üzerinde en büyük yetkiye sahip olan, ortaya koyduğu vergi politikaları ile yükümlülerin tutum ve davranışlarını belirleyecek olan kurumu da belirlemiş olmaktadır. Ayrıca, vergi ve demokrasi ilişkisi süreci, anayasal yetkiyi kullanan siyasal karar alma mekanizmasının yönlendirilmesi, denetlenmesi ve demokratik sınırlar içerisinde uyarılması ile devam etmektedir. Bir ülkede demokrasi kültürü ne kadar çok yerleşmiş ise, yükümlülerin çeşitli şekillerde siyasal karar alma mekanizmasını etkilemesi de o yönde artmaktadır (Çoban 2004:33).

Vergi yasalarını daha işler hale getirmek isteyen bir hükümet, bunun güç uygulanarak değil kendi kendisini kuvvetlendiren ve işlevselleştiren bir yöntemle yapılabileceğini bilir. Vergi sistemine karşıt olmak, aslında devletin kendisine karşıt olmak anlamına gelir. Bu karşıtlığı azaltmak, ortak bir noktayı bulmayı isteyen gönüllü bir politik otoritenin varlığıyla oluşur. Bu ise ancak halkın vergi politikalarına katılımını artırma yönündeki çalışmalarla gerçekleştirilebilir (Vihanto

2003:118). Sonuç itibariyle, demokratik sistemlerin vergi uyumunu arttırmada otoriter yönetimlere göre daha avantajlı sistemler olduğu söylenebilir.

1.4.2.4.2. VERGİNİN ALINDIĞI DÖNEM

Normal şartlar altında arttırılan vergiler, yükümlülerce karşılıksız bir yük olarak görüleceğinden, tepki ile karşılanabilir. Oysa, siyasal ve sosyal nitelikli bazı olaylar (savaş, devrim, afet vb.) ülkeleri olağanüstü şartlara sürükleyebilir. Bu şartlar altında yükümlülerden daha fazla vergi istenmesi halinde, normal şartlarda gösterilen tepki ile karşılaşılabilir. Çünkü, bu dönemlerde toplanılacak verginin en üst sınırını gösteren psikolojik kopma veya eşik adı da verilen verginin katlanılabilirlik sınırı, yukarıya doğru kayma gösterir. Normal dönemde maddi kaygılar ağır bastığından bu eşik daha aşağıda olur. Oysa tüm ülkede manevi açıdan etkili olan; milli duyguların, yardımlaşma duygusunun üst düzeye çıktığı dönemlerde bu sınır yukarıya doğru kayma gösterir. Bu da, daha çok fedakarlık yapma duygusunun bir ürünüdür. Böylece yükümlüler, normal dönemde vergi yükünün yavaş yavaş yükseltilmesine bile tepki gösterirken, savaş, afet ve milli seferberlik gerektiren olağanüstü dönemlerde vergileri birden bire arttırmak mümkün olmaktadır (Demir 1999:34).

Olağanüstü dönemlerin en önemlilerinden biri, savaşlardır. Savaş dönemleri, yükümlülerin kendi hayatlarının ve mal varlığının tehlikede olması, vergilemedeki psikolojik sınırın yükseltilmesi için elverişli bir dönemdir. Dolayısıyla savaş döneminde vergi koymak, çok iyi bir zamanlama olmaktadır. Çünkü, savaş sonunda, elverişli psikolojik ortam geçmiş olacağından, hiç kimsenin vergi ödemek istemeyeceği unutulmamalıdır (Şenyüz 1996:84).

Çalışmanın bu bölümünde literatür taraması sonucunda elde edilen veriler ışığında, yükümlülerin vergi uyumlarını etkileyen faktörler ele alınmıştır. Öncelikli olarak bu faktörlerin belirlenmesi ile yükümlülerin vergileme karşısında sergilemiş

oldukları davranışların nedenlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu nedenle yükümlü davranışlarını etkileyen faktörler bireysel ve çevresel faktörler ana başlıkları itibariyle ele alınmıştır. Yapılacak olan farklı çalışmalarda bu sınıflandırma değişebileceği gibi, farklı faktörler de konuya dahil edilebilir. Ancak, sonuç itibariyle görülmektedir ki yükümlülerin bireysel özelliklerinden, vergi sistemi ve vergi yönetimine, ekonomik ve siyasal yapıya kadar uzanan bir yelpazede vergi uyumu pek çok faktörden etkilenmektedir. Bu nedenle, vergi psikolojisi alanında yapılacak olan çalışmalarda, öncelikle yükümlü psikolojisini etkileyen faktörlerin belirlenmesi, yükümlülerin vergileme karşısında sergilemiş oldukları tutumların nedenlerinin anlaşılması, etkin vergi politikalarının uygulanabilmesi için önemlidir.

2. BÖLÜM

YÜKÜMLÜLERİN VERGİYE KARŞI GÖSTERMİŞ OLDUKLARI DAVRANIŞ ŞEKİLLERİ

Bu bölümde yükümlülerin vergileme karşısında göstermiş oldukları davranış şekilleri olumludan olumsuz doğru ele alınmış ve bu nedenle öncelikli olarak vergiye gönüllü uyum kavramı anlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra verginin ödenmesi halinde ortaya çıkabilecek olası tepkiler; aylaklığı tercih etme, tüketimi ve tasarrufu kısma, üretimi azaltma, yatırımdan vazgeçme, verginin yansıtılması ve vergi borcunun geç ödenmesi başlıkları altında toplanmıştır. Ayrıca verginin ödenmesi veya ödenmemesi ile birlikte ortaya çıkabilecek tepkiler kolektif karar alma mekanizmasını harekete geçirme, oy kayması ve baskı gruplarını harekete geçirme başlıkları itibariyle anlatılmaya çalışılmıştır. Son olarak; verginin ödenmemesiyle sonuçlanan tepkiler, vergiden kaçınma, vergi cennetlerine göç, vergi kaçakçılığı ve verginin reddi ve isyanı başlıkları itibariyle anlatılmıştır. Daha sonra Türkiye açısından genel hatları itibariyle yükümlülerin vergilemeye yaklaşımları ve vergi kaçakçılığı konusu anlatılmaya çalışılmıştır.

2.1. YÜKÜMLÜLERİN VERGİYE KARŞI GÖSTERMİŞ OLDUKLARI DAVRANIŞ ŞEKİLLERİ

Vergi ödeme dolayısıyla duyulan rahatsızlıkların ilk örneklerine Eski Mısır'da rastlanmaktadır. Firavunlar, insanları bugün bile hayretler içinde bırakan piramitler ile su tesislerini ve maden işletmelerini halktan aldıkları bedeni ve aynı

ödemelerle gerçekleştirmişlerdir. Ancak, günümüzde para ekonomisinin gelişimi sonucunda çağdaş vergicilik dolayısıyla aynı yükümlülükler, yerini parasal tutarlara bırakmıştır. Bu nedenle, günümüzde vergiden duyulan memnuniyetsizlik, büyük ölçüde, vazgeçilen parasal tutarlarla açıklanmaktadır (Şenyüz 1995:8).

Yükümlü, vergilerin kendisini verimli faaliyetlerden saptırdığını ve kendisine pahalıya mal olduğunu düşündüğü, vergi yükü altında ezildiğini hissettiği, vergi yüklerinin adil dağıldığına olan inancını yitirdiği ve vergilerin kendisinden haksız yere istendiğini hissettiği durumlarda kendini bu durumdan korumak isteyecektir. Bu noktadan sonra gerek kanuni yollara gerekse kanun dışı yollara başvuracaktır (Laufenburger 1967:276). Başka bir ifadeyle vergilemenin psikolojik sınırları aşıldığında, kişilerin ödeme güçlerinin kalmadığını hissedecekleri ve toplanabilen verginin çok azalacağı vurgulanmıştır. Bu bağlamda vergiye karşı tepkilerin üç düzeyinden söz edilebilir (User 1992:30):

Katılmama: Burada birey kendini topluma yabancı hisseder. Kayıtsızlığı nedeniyle vergi ödemez. Ayrıca çok çalışkan ve üretken de değildir.

Hakkının gasp edildiği hissi: Burada birey kayıtsız kalmamakla birlikte öfkelidir. Kendi adına ya da mensup olduğu grup adına kasti düşmanlık hisseder, haksızlığa uğradığını düşünür ve tepki olarak vergisini ödemez.

Vergi alerjisi: Vergiye tahammülsüzlük had safhadadır. Vergilemeye ilişkin her konu tepki yaratır.

2.1.1. VERGİYE GÖNÜLLÜ UYUM

Gönüllü uyum, “gerekli vergisel bilgilerin zamanında açıklanması, vergi borçlularının yükümlülüklerini kendiliğinden yapması ve yaptırım olmaksızın vergilerini zamanında ödemeleridir” şeklinde tanımlanabilir (Silvani vd. 2000:198). Gönüllü uyum kavramı, ayrıca literatürde “kabul” olarak da adlandırılmaktadır. Bu

aşamada yükümlüler vergilere karşı olumlu yaklaşmaktalar ve üzerlerine düşen vergileri severek, isteyerek ödemektedirler (Aktan vd. 2006:162).

Vergi uyumuna ilişkin araştırmalar, Allingham ve Sandmo ile Srinivasan'ın çalışmalarıyla başlamıştır (Mutlu, Tuncer 2002:102). Allingham ve Sandmo'ya göre, vergi mükellefi, gerçek gelirini veya gerçek gelirinden daha az bir miktarı beyan edebilir. Gerçek gelirinden daha az bir miktarı beyan ederse, sonuç vergi yetkilileri tarafından denetimin yeterli olup olmayacağına bağlıdır (Allingham ve Sandmo 1972: 324). Allingham ve Sandmo (1972), yeni ufuklar açan çalışmalarında; yükümlülerin vergi kaçırma eylemini yaparken, kendi net gelirlerini, yakalanma olasılığı ile ortalama ceza ve riskten korkma düzeyi arasında rasyonel bir dengeleme yaparak maksimuma çıkarmak istediğini kabul etmektedir. Konunun ğrencileri, daha sonraları bu temel yaklaşımı farklı yönlerde değerlendirmişlerdir. Örneğin; vergi kaçıranlar vergi kurallarına uymadıklarında kendilerini suçlu ya da utanç içinde hissettiklerinde, diğer vergi yükümlülerini kurallara uyarken gördüklerinde, mali sistemin adil bulunduğu senelerde vergiye uyum da artış olacaktır (Vihanto 2003:112).

Vergi beyanı kararı, belirsizlik altında verilen bir karardır. Bunun sebebi, bir kişinin vergi yetkililerine gelirinin tamamını bildirmemesinin otomatik olarak ceza şeklinde bir tepki yaratmamasıdır (Allingham ve Sandmo 1972:323). Bu düşünce, vergi uyumunu, yükümlülerin kendi çıkarlarını rasyonel olarak izlemelerinin büyük bir parçası olarak görmekte ve vergileri yükümlüler için sakınmaya veya kaçınmaya çalıştıkları masraflar olarak tanımlamaktadır. Buna göre yükümlüler, vergi kaçırdıkları ortaya çıkmadığı ve ayrıca vergi kaçırmanın cezası ağır olmadığı sürece vergi kaıracaklardır. Diğer bir ifadeyle; yükümlüler, yakalanma korkusu nedeniyle vergilerini ödemektedirler ve bu nedenle caydırıcı önlemler (cezalar) vergi uyumunu yükselten önemli bir olgu olarak ele alınmaktadır (Wenzel 2005:492). Görüldüğü üzere, vergi uyumuna ilişkin klasik model bireyleri, rasyonel, ahlakla ilgisi olmayan karar vericiler olarak ele almakta ve vergi uyumu sorununu beklenen faydayı maksimize etmeye yönelik bir süreç olarak değerlendirmektedirler (Tunçer 2003:99).

Vergi ödeme konusuna ilişkin rasyonel tercih yaklaşımı, çok dar olduğu gerekçesi ile eleştirilmektedir. Çünkü, kişisel çıkarlar yanında, sosyal yapı da yükümlülerin davranışlarını etkilemektedir. Örneğin; var olan ahlaki düşünceler ve sosyal normlar, adalet algısı ve yasallık, yükümlülerin vergi uyumu üzerinde etkili olan faktörler arasındadır (Wenzel 2005:491). Bu bağlamda, bireylerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını belirleyen faktörlerin başında psikolojik algılamalarının geldiği söylenebilir (Aktan vd. 2006:130). Çünkü, soruna sadece rasyonel tercih yaklaşımı açısından bakıldığında, çoğu ülkede ağır olmayan yaptırımların ve düşük denetim olasılığının karşısında vergi kaçakçılığının çok daha fazla olması gerekirken, ekonomik modellerde öngörülenden daha yüksek bir uyum düzeyi gerçekleşmektedir (Tunçer 2003:99).

Birtakım sosyolojik değişkenlerin ekonomik temelli oldukları kabul edilmemekle birlikte, yükümlünün vergi uyumunda etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yükümlünün yaşı, eğitim durumu, kişisel birtakım davranışsal özellikleri, kaçakçılık konusundaki sosyal baskı, yükümlünün vergi yükü konusundaki düşüncesi, yükümlünün içinde bulunduğu sosyal ya da mesleki grubun vergi kaçırma eğilimi gibi faktörler de vergi uyumu üzerinde etkili olabilmektedir (Batirel 1996:1). Bunların yanında, kültürel, dinsel, siyasal, hukuksal, yönetsel ve vergi sisteminin kendisinden kaynaklanan faktörler de vergi uyumunu etkileyebilmektedir (Aktan vd. 2006:133).

Yapılan değerlendirmeler ışığında, hükümetlerin yalnızca denetim ve cezalandırma üzerine kurulu bir vergi uyumu sağlama politikaları sorunun çözümü için etkin bir yöntem değildir denilebilir. Bunun yerine, denetim ve cezalandırmanın yanında, vergi ahlakı yüksek olan, vergisini zamanında gereken koşullara uygun olarak ödeyen yükümlüler için ödüller içerebilen bir yönetim anlayışı, vergi gelirlerinin akıllı kullanımı ve yükümlülerin vergilerini ödemelerinin sosyal bir zorunluluk olduğunun vurgulanması gibi yöntemlerle sorunu çözebilmek mümkün olabilmektedir. Yani standart ekonomik suç yaklaşımının ötesinde psikologlar, sosyologlar ve diğer sosyal bilimciler tarafından önerilen davranış teorilerinin yardımıyla, bireyleri motive eden bir çok faktörün bilinmesi ve uygulamaların bu

faktörlere göre yeniden düzenlenmesi, vergi uyumunun sağlanması için daha etkin yöntemler olabilmektedirler (Tunçer 2003:101).

Kısacası vergi uyumu, geleneksel yaklaşım açısından sadece vergi yaptırımlarının derecesi bağlamında ele alınmıştır. Fakat bir çok araştırmacıya göre, vergi uyumunu sadece yaptırımın derecesiyle açıklamak doğru bir yaklaşım değildir. Bir çok faktör bu kapsamda değerlendirilmelidir (Örneğin; kamu hizmetleri, kurumlara duyulan güven, başkalarının vergi uyumlarına dair algılama ve sosyal normlar). Bu bağlamda, vergi uyumu karmaşık bir davranışsal meseledir ve konuyu araştırmak için bir çok yöntem ve veri kaynağı kullanmak gerekir (Torgler 2004:189).

Alm ve Martinez-Vasques, vergileme karşısında kişinin davranışlarını içsel ve dışsal birtakım normların etkilediğini belirtmiş ve bu normları ikiye ayırmıştır (Torgler 2004:18):

İçsel Normlar: Kişinin neyin doğru, kabul edilebilir ve ahlaki bir davranış olacağına dair kendi hisleri ışığında sergilediği kendi uyum davranışı hakkındaki yargısıdır.

Dışsal Normlar: Kişinin vergilerin ödenmesi, kamu hizmetlerinin getirisi, devlet kararlarının sorumluluk düzeyi gibi alanlarda kendi devleti tarafından nasıl bir muamele gördüğüne dair hisleridir.

2.1.2. VERGİNİN ÖDENMESİ HALİNDEKİ TEPKİ TÜRLERİ

Verginin ödenmesi halinde ortaya çıkabilecek tepki biçimleri; aylıklığı tercih etme, tüketimi ve tasarruf kısma, üretimi azaltma, yatırımdan vazgeçme, verginin yansıtılması ve vergi borcunun geç ödenmesi başlıkları altında incelenmeye çalışılmıştır.

2.1.2.1. GELİR VE İKAME ETKİSİ

Vergilendirmenin işgücü arzı üzerindeki etkileri önemli bir araştırma konusudur. Özellikle gelir vergisi söz konusu olduğunda vergi ve iş arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için iki temel etki incelenmektedir (Lewis 1982:198):

Gelir Etkisi: Bu etkiye göre, vergi oranları çok yüksek olduğunda insanlar daha çok çalışma gereği duyarlar. Çünkü, insanların gelirleri azalmış olmakta ve ihtiyaçların karşılamak için daha çok çalışmaları ve daha çok para kazanmaları gerekmektedir.

İkame Etkisi: Gelir vergisi oranı arttığında, kişi daha çok çalışıp azalan gelirini telafi etmek yerine daha az çalışmaya yönelebilir. Çünkü, teorik olarak, çalışma ve boş zaman arasında, gelir kaybı dolayısıyla çalışma ve üretme yerine boş durmayı tercih etme gibi bir ikame vardır.

Burada önemli olan nokta, gelir etkisinin yaratılabilmesi veya en azından ikame etkisine neden olmayacak bir vergilendirme politikasının izlenmesidir. Yükümlü çok çalışıp, üretimde bulunup yüksek tutarda vergi ödemediği takdirde çalışmasının karşılığını alamayacağı fikriyle hareket edip, daha az çalışıp daha az maliyete katlanacağını düşünebilir. Gerek bireysel olarak ve gerekse sosyal açıdan refah kaybına neden olan bu etki, uygulamaya konulmuş olan verginin de amaçladığı fonksiyonu görememesine yol açtığı gibi, yıllarca süren ve büyük çabalarla oluşturulmuş vergi bilincinin olumsuz bir şekilde etkilenmesine de neden olabilecek niteliktedir (Akdoğan: 1999:98). Bu iki zıt etkiden hangisinin ağır basacağı hakkında kesin ifadelerde bulunabilmek, yükümlülerin kanıtlanması mümkün olmayan subjektif değer yargılarının bilinmesi ile mümkündür (Turhan 1998:331). Verginin kişinin çalışma performansı üzerindeki etkilerinin ölçülebilmesi genel metodolojik zorluklardan birisidir. Ölçümler yapılırken elde edilen veriler arasındaki değişiklikler nicelden çok nitel olabilmektedir. Örneğin, üretilen mal ve hizmetlerin kalitesi yükselirken ya da düşerken, çalışılan saat miktarı üzerinde görülebilir bir etkinin saptanamaması gibi bir takım zorlukları mevcuttur (Lewis 1982:202).

Konunun bir diğerk boyutu ise, dolaylı bir verginin, dolaysız bir vergiye kıyasla çalışma arzusunu daha az etkilediği yönündedir. Zorunlu mallar dışındaki maddelerden alınan tüketim vergilerinde yükümlü harcamalarını kısarak vergi ödemekten kaçınabilir. Bu nedenle dolaylı vergilerin, yükümlüleri gelirlerini arttırma yönünde harekete geçirme etkisi yoktur. Yüksek oranlı dolaysız vergilerin ise, yükümlüleri fazla çalışmaktan alıkoyduğu teorik olarak ileri sürülmektedir (Turhan 1998:329).

2.1.2.2. TÜKETİMİ VE TASARRUFU KISMA

Bireysel bazda tüketimle tasarrufun ne ölçüde azalacağını belirleyen unsur, marjinal tüketim eğilimidir. Kişinin marjinal tüketim eğiliminin yüksekliği ölçüsünde verginin tüketimi azaltıcı etkisi de yüksek olacaktır. Tasarruf gücü gelirdeki artışa paralel olarak arttığı için, alt gelir gruplarının gerek marjinal, gerekse ortalama tasarruf eğilimi, orta ve yukarı gelir gruplarına kıyasla daha küçüktür. Aşağı gelir gruplarının tasarruf eğiliminin bu yapısal durumu nedeniyle vergi değişiklikleri bu gelir gruplarında tüketim azalmasına yol açarken, orta ve yukarı gelir gruplarında tasarrufu etkiler (Sinanoğlu :1994:43). Yükümlülerin vergileme nedeniyle duyduğu baskı hissi, önce lüks maddelerin tüketiminde ve tasarruf hacminde bir düşmeye, daha sonra da zorunlu ihtiyaç maddelerine doğru dereceli bir azalmaya neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle, yükümlülerin vergileme karşısında hissettiği baskı, gerek tasarruf gerekse belirli maddelerdeki tüketimin kısılması suretiyle, yükümlüyü bütçesinde bir değişiklik yapmaya zorlamaktadır. Amaç, ödenen verginin kişisel gelirden neden olduğu azalmanın mümkün olduğu kadar giderilmesi, yapılmak zorunda olan giderlerle eldeki gelir arasındaki dengenin yeniden sağlanmasıdır (Aktan vd. 2006 167).

Bu durum gelir grupları açısından değerlendirildiğinde; aşağı gelir gruplarında vergiler hemen hemen sadece tüketimi etkilemekte, orta gelir gruplarında ise, kısa vadede tasarruflar etkilenmektedir. Buna karşılık, vergileme, sabit tüketim

alışkanlıklarına sahip yüksek gelir gruplarında gönüllü tasarruflarda kuvvetli bir azalmaya sebebiyet vermektedir. Artan oranlı bir vergi sisteminin, tek oranlı bir vergi sistemine kıyasla gönüllü tasarruflar üzerinde daha fazla negatif etki yaptığı söylenebilir (Turhan 1998:337).

2.1.2.4. YATIRIMDAN VAZGEÇME VE ÜRETİMİ AZALTMA

Artan vergiler, yatırımcıların yatırım sonrası kazançlarının önemli bir kısmını devlete aktarmaları sonucunu doğurduğu için, yatırımın karlılığını azaltmaktadır. Yatırımın karlılığının azalması ise, onun cazibesinin azalması anlamına gelmekte ve yatırımcı açısından riske girme arzusunu azaltmaktadır (Akbulut 2003: 91).

Vergilemenin tüketim ve yatırımda yol açacağı azalmaya bağlı toplam talep düşüşü, yatırımların ileride getireceği gelirle ilgili beklentileri değiştirecek, yeni yatırımların vergi öncesi karlılık umudunu azaltacaktır (Sinanoğlu 1994: 45).

Vergi oranlarının yükselmesi, üretim faaliyetleri üzerinde de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü, vergi oranlarının artması ile kullanılabilir gelir seviyesinin azalması ve tüketim kısıtlamasına gidilmesi, zaman içinde üretimin de azalmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, talep seviyesinde meydana gelen daralma, dolaylı olarak arz seviyesini de daraltmaktadır. Ayrıca, üretim üzerinden alınan vergiler bir maliyet unsuru olduğu için, üretim faaliyetleri üzerinde de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü, vergiler nedeniyle ortaya çıkan kullanılabilir gelir seviyesindeki azalma sonucunda tüketimin kısılması, zamanla üretimin de azalmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifade ile, talep seviyesinde meydana gelen bir daralma, dolaylı olarak arz seviyesini de daraltmaktadır (Aktan vd. 2006:167). Bu bağlamda, yükümlüler üretimi azaltarak, vergilere dolaylı olarak tepki göstermektedirler.

2.1.2.5. VERGİNİN YANSITILMASI

Teori ve uygulamada yansıma kavramının içeriği konusunda tam bir görüş birliği olmamakla beraber, verginin yansıtılması, vergi ödeyicisinin diğer iktisadi koşullar aynı kalmak koşuluyla kanunen ödemekle yükümlü olduğu vergiyi, gelir ve servetinde değişme olmayacak şekilde bir veya birden fazla kişiye devretme süreci olarak bilinmektedir. Vergilerin hangi ölçüde ve hangi yönde yansıtıldıklarının bilinmesi, maliye politikasına ilişkin amaçların gerçekleştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, gerek piyasa ekonomisinde oluşan gelir dağılımını denkleştirmek, gerekse konjonktürü daralma ve genişleme yönünde etkilemek isteyen bir vergi politikasının etkili ve amacına uygun olabilmesi için yansıma olayını dikkate almak zorunludur. Diğer taraftan da etkili bir büyüme politikasının uygulanabilmesi, vergilerin uzun vadede yansımaları hakkında yeterli bilginin mevcut olup olmamasına bağlıdır. Son olarak, ulusal ve uluslararası düzeydeki vergi baskısı, vergi mükerrerliği ve vergi yüklerinin adil dağılımına ilişkin sorunların etkili bir şekilde çözümlenebilmesi, yansıma kurallarının bilinmesine bağlıdır (Turhan 1998:244-245).

Vergi, kişiler ve işletmeler üzerinde bir yük oluşturduğuna göre, milli ekonomiyi geniş ölçüde etkilemektedir. Bu açıdan, kişiler ve işletmeler, kendilerinin ödedikleri veya ödeyecekleri vergileri kısmen veya tamamen başkasına veya başkalarına devretmeye gayret ederler ve koşulların müsait olması halinde bu yükten kurtulurlar. Diğer bir ifadeyle yükümlüler, ya vergilerini başkalarına devretmek veya daha az vergi vermek veyahut da hiç vergi vermemek için çeşitli davranışlarda bulunmaktadır. Bu açıdan, yükümlülerin vergiye uyum sağlamalarının bir yolu da verginin yansıtılmasıdır (Aksoy 1998:276).

Verginin yansıtılması olayı; sosyal, ekonomik ve mali açıdan önemlidir. Ekonomik bakımdan vergi yükünü devreden kişinin satın alma gücünü arttırır, devralan kimsenin ise azaltır, yatırım ve üretim faaliyetlerini engeller. Sosyal adalet bakımından ise yansıma, bazen vergi yükünün kişiler ve sınıflar arasında adaletli bir

şekilde dağılmasına hizmet ederken, bazen de büyük adaletsizliklerin meydana gelmesine neden olur (Sinanoğlu 1994:65). Vergilerin yansıtıldığı yükümlüler, ödedikleri vergilere ek olarak, başkalarının vergilerini de yüklenmek durumunda kalabilmektedirler. Bu nedenle, yükümlülerin vergiye ilişkin gerçek tepkilerin araştırılmasında, yansımaları da dikkate alan bir değerlendirme yapılması gerekir (Şenyüz 1995:112).

2.1.2.6. VERGİ BORCUNUN GEÇ ÖDENMESİ

Özellikle yüksek enflasyonun yaşandığı ülkelerde, borcunu geciktirmek borçluya elinde nakit bulundurduğu için bir fayda sağlamaktadır. Vergi borcu da, enflasyon dönemlerinde yükümlüye sağladığı faydalar nedeniyle ertelenebilir. Ertelenerek elde tutulan bu vergi borcu, yüksek getiri sunan finansal araçlarla arttırılabilir ve daha sonra bunun bir kısmı ile vergi borcu ödenerek bir kazanç elde edilmiş olur (Çoban 2004:86). Ancak, vergi borcunun geciktirilmesi alışlagelmiş yükümlü davranışlarından farklılık göstermektedir. Bu durum yasalara aykırı olmadığı için vergi kaçakçılığından farklıdır. Ayrıca daha az vergi ödemeye sebebiyet vermemesi nedeniyle vergiden kaçınmadan da farklıdır. Bu bağlamda vergi borcunun geç ödenmesi, kredi faiz oranı ile gecikme zammı oranı arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Gecikme, kredi faiz oranı ile gecikme oranı arasındaki farka bağlı olarak artma gösterir. Bu durumda yükümlü, alacağı kredinin faiz tutarını, vergiyi geç ödemekle karşı karşıya kalacağı gecikme zammı tutarından fazla bulursa, tahakkuk ettirdiği vergiyi ödememe yoluna gidebilir. Yani, yükümlü, ödeyeceği vergiyi geç ödeyerek, ödenmeyen vergiyi ucuz kredi olarak kullanmayı tercih edebilir (Şenyüz 1995:108).

2.1.3. VERGİNİN ÖDENMEMESİ İLE SONUÇLANAN TEPKİ TÜRLERİ

Bu başlık altında, kollektif karar alma mekanizmasını harekete geçirme, oy kayması, baskı gruplarını harekete geçirme, vergiden kaçırma, vergi cennetlerine göç, vergi kaçakçılığı, verginin reddi ve isyanı anlatılmaya çalışılacaktır.

2.1.3.1. KOLLEKTİF KARAR ALMA MEKANİZMASINI YÖNLENDİRME

Kollektif karar alma mekanizması aracılığıyla vergiden kurtulmayı amaçlayan davranış biçimlerini, oy kayması ve baskı gruplarının harekete geçirilmesi başlıkları altında incelemek mümkündür.

2.1.3.1.1. OY KAYMASI

Bir seçimde verilen oyların genel dağılımı, belirli bir dönem için toplumu yönetecek kişileri belirler. Bu kişiler ise, bir takım idari, ekonomik ve kültürel politikaları yaşama geçirmek amacıyla iktidara talip olmuşlardır. Demokratik süreç içinde her partinin ya belirli toplumsal tabakaları, ya etnik grupları ya da ideolojileri temsil ettiği göz önüne alınırsa, seçimlerin sonucunda toplumun belli bir kesiminin ihtiyaç ve çıkarlarını ön planda tutacak bir siyasal kadrolaşmanın oluşacağı açıktır. Her seçmen, kullandığı oy ile bu belirleme sürecinde küçük de olsa bir rol oynar (User 1992: 70).

Çoğunluğun oyu vasıtasıyla kararlara ulaşma konusu, oy mekanizmasının en basit şartıdır. Tarihi ve felsefi bağınıta, çoğunluğun kararına başvurmak konusu,

grubu oluşturan bireyler arasında sosyal bir grubun kolektif seçim yapmasını sağlayan bir araç anlamında gelişmiştir. Doğru bir ifade ile, çoğunluğun kararı, hareketsizlik doğuracak bir durumu bozmak ve kolektif bazı kararların uygulanabilirliğini sağlamak için önemli bir tedbir olarak gözönünde bulundurulmalıdır. Azınlığın reddettiği ve çoğunluğun kabul ettiği bir karar, bütün olarak bir sosyal grubun tecrübe ettiği ve sonuç itibariyle geçici olacak bir seçıştır (Buchanan 1966:73). Bu bağlamda, kanunların değişmesini sağlama yönündeki yükümlü davranışlarından biri olan oyların yön değiştirmesi, iktidardaki partiden desteğin çekilerek yeni bir siyasi partinin desteklenmesine ve iktidara gelmesine sebep olabilir. Bu durumda, iktidara gelen yeni partinin vergi konusunda çıkaracağı kanunlar ve yapacağı düzenlemeler ile kısmen de olsa yükümlü, vergi yükünden kurtulabilir veya vergi yükü eskisine göre daha düşük olabilir. Başka bir partiye oy kaymasına neden olan böyle bir davranış biçimi, sonuçta yükümlünün vergi yükünü azaltan bir davranış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Şenyüz 1995:89). Bu bağlamda, seçilen partinin vergi politikaları sonucunda yükümlülerin hissettikleri vergi yükünün ağırlaşması, zamanla başka bir partinin vergi politikalarının benimsenmesine ve oyların bu yönde kaymasına neden olabilir. Sonuç itibariyle böyle bir durum da yükümlülerin vergileme sonucu göstermiş oldukları bir tepki türü olarak değerlendirilebilir.

2.1.3.1.2. BASKI GRUPLARINI HAREKETE GEÇİRME

Siyaset, çatışmanın kaçınılmaz olduğu bir alandır. Hükümetler sınırlı kaynakları kendi kararları doğrultusunda dağıtırken, pek çok kişi ve grup kaynaklardan alacakları payın kendi arzularınca belirlenmesi için siyasete katılır. Siyasal çatışmanın temelinde de farklı paylaşım talepleri vardır. Kimi zaman çatışma sistemin özü ile ilgilidir ve çeşitli gruplar kökten değişmeler için değil, belirli çıkarlar için mücadele etmektedir (User 1992:73). Baskı grupları ise, üyelerinin ortak çıkarları için bir araya gelen ve bu istekleri meşru ve yasal zeminlerde dile getirerek

otoriteler üzerinde etkide bulunmaya çalışan örgütlenmiş gruplardır şeklinde tanımlanabilir. Bunları siyasal partilerden ayıran temel özellik ise, yönetimde söz sahibi olmaktan çok dile getireceği taleplerle yönetimi etkileme düşüncesinde olmalarıdır. Zaten demokratik ülkelerde baskı grupları, siyasal sistemlerin en vazgeçilemez aktörleri olarak görülmektedir (Kılavuz 2002:263). Baskı grupları, meslek örgütleri, kilise tarikat gibi dinsel örgütler, askeri ya da bürokratik kurumlar olabileceği gibi; etnik gruplar, kültürel, siyasal ya da ekonomik elitler, aşiret ya da akraba toplulukları olabilirler. Bu bağlamda baskı grupları organize baskı grupları, kurumsal baskı grupları, örgütlenmemiş baskı grupları ve anomik baskı grupları olarak sınıflandırılabilir (User 1992:74).

Yükümlüler, baskı grupları aracılığıyla da yasaları etkileyerek vergiden kurtulmaya çalışabilirler. Her zaman yasaları az veya çok başarıyla etkilemeye çalışan grupların olduğu söylenebilir. Bu grupların vergi alanındaki yasaları etkileme çabaları, çok güçlü olarak kendini hissettirebilmektedir (Demir 1999:36).

Ağır vergi yükü altında kaldıkları halde, sesini duyuramayan ya da daha güçlü baskı gruplarının varlığı nedeniyle sesi dikkat çekmeyen grupların sosyal patlamalara neden olabilecek davranışlar göstermeleri kaçınılmaz olur. Bu nedenle, bir karar almadan önce baskı gruplarının eğilimleri gözönünde bulundurulmalıdır. Yükümlüler, baskı grupları aracılığı ile ilettikleri isteklerinde her zaman haksız değillerdir. Yükümlüler, objektif adalet ölçüleri içinde kalmak koşuluyla, vergileri ağır bulabilirler. Bu durumda, karar organları yükümlüleri psikolojik açıdan en fazla rahatsız eden vergi yasalarında değişiklik yoluna gidebilirler. Çünkü, yükümlülerin sosyal patlamalara varan tepkilerinin neden olacağı zararlar, az vergi ödemekle öngörülen zararları kat kat aşabilir (Şenyüz 1995:91).

2.1.3.2.VERGİDEN KAÇINMA

Vergiye uyum ve vergiden kaçınma konuları, verginin kendisi kadar eskiye dayanan konulardır. Vergi konusunda araştırma yapanlar, vergiden kaçınma konusuyla özellikle 1972 yılından sonra ilgilenmeye başlamışlardır (Torgler 2003:283).

Vergiden kaçınma, vergi doğuran olaya neden olunmaması suretiyle vergi yükünün dışında kalma çabalarını ifade etmektedir. Vergi kanunları; vergi borcunun doğumunu kural olarak vergiyi doğuran olaya bağladıklarından, yükümlülerin bu olaylara neden olmamaları ya da kendileri için hukuki bir durumun gerçekleşmesine yol açmamaları durumunda vergi borcu ortaya çıkmayacaktır. Yükümlülerin vergi kapsamı dışındaki kaynaklardan kazanç veya irat elde etmeye çalışması veya vergi dışı servet unsurlarını edinmeye çaba göstermesi, vergiden kaçınmaya yol açmaktadır (Akdoğan 2003:163). Vergiden kaçınma uygulamada çok çeşitli şekillerde olabilmektedir. Fakat bunlar iki temel grupta toplanabilir. Buna göre yükümlü ya vergi doğuran olayın ortaya çıkması bakımından, vergi konusu ile ilişki kurmaz ya da yükümlüler vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanırlar (Şenyüz 1995:93). Kısacası vergiden kaçınma, “Örneğin vergi kanundaki açık kapıları keşfetme ve kullanma şeklinde, vergi ödemelerinin yasal yollarla azaltılması yoluna gitmektir” (Kirchler vd. 2003:536).

Vergiden kaçınma, vergi yasalarına aykırı olmaksızın, kişinin vergi yükümlülüğünden kurtulması ve hazineyi vergi kaybına uğratması olduğuna göre, yasaya karşı bir hareket söz konusu değildir. Vergi kaçakçılığı ile arasındaki tek fark da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yani vergi kaçakçılığı suç unsuru iken, kaçınmada suç ögesi mevcut değildir ve bu nedenle herhangi bir ceza içermez (Herekman 1989: 158). Ancak, vergiden kaçınma konusu ceza unsurunu içermemekle birlikte vergi kaybına neden olmaktadır.

Vergiden kaçınma konusu vergi ahlakıyla sıkı bir ilişki içindedir. Ancak, vergiden kaçınma konusunun analizindeki en önemli zorluk, vergiden kaçınmanın

ölçümü zorluğudur. Çünkü genellikle insanlar, bu aldatma davranışlarını örtbas etme eğilimindedirler (Torgler ve Schaltegger 2005:4-5). Bu bağlamda yükümlüler, vergiden kaçınmak amacıyla profesyonel danışmanlardan, uzmanlardan, vergi planlayıcıları ve muhasebecilerden yararlanabilir. Ancak yasal boşlukların bulunması ve değerlendirilmesi açısından yükümlü ve mali danışmanların çabaları yanında, bu boşlukları kapatabilmek ve gerekli yasal düzenlemelere olanak hazırlamak için gelir kuruluşlarının da çabaları vardır. Bu yöndeki uygulamalar ise, vergi mevzuatının karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hal almasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle yüksek marjinal vergi oranlarının geçerli olduğu vergi uygulamaları, vergiden kaçınmayı özendirir. Sağlanmış olan vergiden kaçınma olanakları nedeniyle, vergi oranlarındaki herhangi bir artış vergiden kaçınmayı arttırabilir. Tersine, vergiden kaçınma için boşluklar kapatılmış ise yüksek vergi oranları, çalışma gücünün azaltılması sonucunu yaratabilir. Bireysel ve sosyal açıdan refah kaybına neden olan bu etki, uygulamaya konulmuş olan verginin de fonksiyonlarını yerine getirmemesine yol açabilir (Akdoğan 2003:164).

Üniter devletlerde durum yukarıdaki gibiyken, federal devletlerde yükümlülerin vergi yükü ağır olan bir federasyondan vergi yükü düşük olan bir federasyona geçmesi de vergiden kaçınma olarak kabul edilmektedir (Herekman 1989: 158).

Vergiden kaçınma çoğu toplumun belirgin bir sorunudur. Vergi uyumsuzluğunun nispeten düşük olduğu ülkelerde bile, bunun devlet hazinesine olan kaybı büyüktür. Bu durum sadece kamu hizmetlerine yönelik bir tehdit olmakla kalmayıp, ayrıca sosyal eşitsizlik ve kurumsal güvensizliğe de katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte sorunun üzerinde çok fazla durmak ya da belirginleştirmek sorunu şiddetlendirebilir de. Kısacası, teşhis bazı durumlarda hastalığı ilerletebilir. Örneğin, “herkes yapıyor” gibi ortak bir yargıya varmak vergi aldatması ve vergiden kaçınma konusunda, uzun vadede “ben neden yapmıyorum” gibi düşüncelere yol açabilir. Yani, vergiden kaçınma konusundaki yaygın algılama, vergi yükümlülerinin bu yönde davranmasına, buna yönelmesine yol açabilir (kişi

herkesin dürüst bir şekilde vergi ödemesi gerektiğini düşünse bile) (Wenzel 2005:863).

2.1.3.3. VERGİ CENNETLERİNE GÖÇ

Verginin ağır bulunması halinde yükümlüler, kendilerini veya vergiye konu olan unsurları, daha az vergi ödeyecekleri bir sektör, bölge ya da ülkeye aktarabilirler. Vergilerin aktarıldığı bu sektör, bölge veya ülkeler genellikle vergilerin az olduğu veya hiç olmadığı yerler olup “vergi cenneti” olarak değerlendirilirler (Şenyüz 1995: 113). Bununla birlikte vergi cennetlerine göç kavramı, vergi kaçıışı (tax flight) olarak da kullanılmaktadır ve şöyle tanımlanmaktadır: “Vergi kaçıışı, vergiden kar etmek için yapılan işin başka bir yere taşınmasıdır. Örneğin, vergi muafiyetinin veya istisnaların yaygın olduğu vergi cennetlerine göç etme yolunun kullanılması gibi” (Kirchler vd. 2003:536).

Sosyo-ekonomik kalkınmaya hız kazandırılması ve birtakım fonksiyonlara işlerlik kazandırılması açısından gerçekleştirilecek istisna ve muafiyetler ile bu tür cennetler oluşturulabilmektedir. Çünkü, başta sermaye olmak üzere, kaynaklar vergi rejiminin hafif olduğu alana doğru aktarılmaktadır (Şenyüz 1995: 113).

Kalkınma için yabancı sermayeye ihtiyacı olan ülke veya bölgelere sermayenin çekilmesi amacıyla devletlerin böyle bir düzenlemeye gitmeleri, iktisadi politikalar sonucudur. Ancak, yükümlülerin buldukları yerdeki ağır vergi yükü baskısından kurtulmak amacıyla, sermaye veya diğer kaynaklarını bu tür bölge veya ülkelere aktarmaları normal bir davranıştır (Demir 1999:45).

2.1.3.4.VERGİ KAÇAKÇILIĞI

Vergi kaçakçılığı konusuna bir araştırma alanı olarak ilgi, özellikle 1982’de Karl-Erik Warneryd’in vergi tutumları konusundaki makalesinden sonra artmıştır (Effers ve Hessing 1997:289).

Genel anlamda vergi kaçakçılığı şu şekilde tanımlanabilir: “Gelirin düzeyinden daha az beyan edilmesi veya indirim oranlarının gerçek olandan daha fazla beyan edilmesi gibi yollarla, vergi ödemelerinin yasal olmayan yöntemlerle azaltılması eylemidir” (Kirchler vd. 2003:536). Bununla birlikte, vergi kaçakçılığı ile ilgili bugüne kadar yapılmış farklı tanımlamalar bulunmakta ve bu tanımlar dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki başlık altında ele alınabilmektedir.

Dar Anlamda Vergi Kaçakçılığı: Vergi kanunlarına aykırı davranmak ve kanunları uygulamakla görevli bulunan idarenin aldığı önlemlere karşı gelmek suretiyle vergi ödememek ya da az vergi ödemek şeklinde tanımlanabilir (Edizdoğan 2004:219).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere dar anlamda vergi kaçakçılığı vergi yasalarının yükümlülere yüklediği ödevleri yerine getirmemek, kanun dışı yollara sapmak veya kanun hükümlerini çiğnemek suretiyle meydana gelen ve devlete karşı işlenen bir suçtur. Dar anlamda vergi kaçakçılığı, sadece yükümlülerin mevcut vergi yasalarına göre, kendisine vergi borcu düştüğü halde bunu kasıtlı olarak çeşitli yollarla gizleyip beyanlara dahil etmemesini içermektedir (Gerçek 1996:5).

Geniş Anlamda Vergi Kaçakçılığı: Bu anlamda vergi kaçakçılığı vergiye karşı koyma olayı olarak nitelendirilmektedir. Ancak, bu anlamda ele alınan vergi kaçakçılığı vergiden kaçınmayı da kapsamına almakla birlikte vatandaşların vergi yükümlülüğü altına girmemek için hükümete ve parlamentoya kişisel ya da kolektif olarak baskı yapmaları, vergi kanunları uygulamakla görevli memurlara karşı kuvvet kullanmaları şeklinde de olabilmektedir (Aktaş 1993 25-26).

Teorik olarak maliye biliminde ve halk arasında kabul edilen şekliyle vergi kaçakçılığı geniş anlamda ele alınmakta ve kasta bağlı olsun ya da olmasın vergi kaybına yol açan bütün davranışları kapsamaktadır (Gerçek 1996:6). Bu bağlamda vergi kaçırma kavramı, kasten hileli bir şekilde vergi yükünü azaltmayı kavradığı gibi, vergi mevzuatını bilmeme, yanlış yorumlama, beyannamede yapılan istem dışı hatalar veya yükümlünün ihmali dolayısıyla vergi matrahının düşük gösterilmesini de kapsamaktadır. Bu ikisi arasındaki fark ise, yükümlünün gerçekten vergi kaçırmayı amaçlayıp amaçlamadığı ile ilgilidir. Yükümlü beyanname verirken farkında olmadan basit hesaplama hataları veya mevzuata yeterince hakim olamama nedeniyle gelirini gerçekte olduğundan daha az beyan etmiş olabilir (Bayraklı vd. 2004: 204-205). Ancak, kaçakçılığın psikolojik anlamda vergiye karşı bir davranış olması için, onun yükümlü tarafından bilerek ve istenerek yapılması gerekmektedir. Yani kasıt olmadan vergi kaybına neden olunması, vergiye karşı olumsuz bir davranış olarak değerlendirilmemelidir (Şenyüz 1995:93).

Bu bağlamda, sosyal bir kurum olarak vergi, ferdi ve toplumsal davranışlara sebep olur. Uygulamaya konan yeni bir vergi veya yeniden belirlenen vergi oranları; vergi yükümlülerinde farklı motivasyonlar, değer yargıları ve kurallara uyma gibi tepkilere yol açar. Psikolojik yaklaşım vergi kaçakçılığına bu açıdan yaklaşır ve vergi kaçakçılığını vergi ahlakına bağlı olarak inceler. Vergi ahlakı, birinci bölümde de belirtildiği üzere gelir kazananların vergilerini yasaya uygun ölçü ve zamanda ödemeleri konusunda tutum, davranış ve değer yargılarıdır. Uygulamada bütün vergi yükümlülerinin aynı ahlak anlayışı ve kritere sahip olması mümkün değildir. Ancak vergi kaçakçılığını sadece vergi ahlakı ile açıklamak mümkün değildir. Psikolojik yaklaşımın bir diğer hareket noktasını da vergi mantalitesi oluşturur (Cengiz 2000:30-31). Schmölders vergi mantalitesi kavramını “vergi uyarımı ile, vergi tepkisi arasındaki dolaylı ilişkiyi ifade eden tutuma bağlı bir unsur” olarak tanımlamıştır (Lewis 1982:203-204). Yani bir anlamda vergi mantalitesi vergi yükümlüsünün yürürlükteki vergi sistemine bakışı ve vergi sisteminin değerlendirilmesidir. Psikolojik yaklaşıma göre vergi kaçakçılığı ile ilgili ferdi davranışlarını; kamu gelirleri ve harcamaları, vergi yükü ve kamu harcamalarından elde edilen fayda etkileyen önemli unsurlardır (Cengiz 2000:30-31).

Ekonomi kuramı açısından vergi kaçırma, bireyin belirsizlik altında fayda maksimizasyonu gayretine bağlanmaya çalışılır ve bu davranışın engellenmesi için, vergi oranlarının düşürülmesi, cezaların arttırılması ve vergi kaçakçılarının yakalanma riskinin yükseltilmesi gibi tedbirler önerilir. Bu bakış açısıyla vergi yükümlüsü olarak insanların zihinlerine yerleşmiş olan şu iki unsur göz önüne alınmalıdır: Bunlardan birincisi, vergi yükümlüsü, riski üstlenmemesi durumunda daha fazla kazanç elde edecekse riski göze almaz. Başka bir ifadeyle vergi yükümlüsü, vergi kaçırması durumunda yakalanma olasılığı çok yüksek ve yakalandığı takdirde de kaybı vergi kaçırmadığı zamankinden daha fazla ise, o riski üstlenmeyecek ve vergi kaçırmayacaktır. İkinci unsur ise, vergi yükümlüsü yorulmaktansa tembelliği tercih edecektir. Vergi kaçırmayı önlemek amaçlı çabaların temelinde, öncelikli olarak bu doğal özellikleri gözönünde bulundurmak gerekmektedir (Effers ve Dick 1997:291).

Mali psikolojide ise, bireyin iç denetiminin dış denetimler ve cezalardan daha etkin olabileceği üzerinde durulmakta ve bu iç denetimin (doğru bilinen davranışta sebat etmek yolundaki psikolojik ihtiyacın) geliştirilmesine ağırlık verilmektedir. Örneğin bir araştırmada, denekler üç gruba ayrılarak; birinci grup yasal cezalarla korkutulmuş, ikinci gruba iç denetime yönelik mesajlar verilmiş, üçüncü grup ise serbest bırakılmıştır. Sonuçta, yasal cezalarla korkutulan grubun gelir beyanında serbest bırakılan gruba göre daha dürüst davrandığı ancak, en dürüst davranışın iç denetime yönelik mesajlar verilen grupta ortaya çıktığı görülmüştür. Bu tür görüş ve bulgular, vergi kaçakçılığına diğer pek çok davranışsal soruna yaklaşıldığı gibi yaklaşmayı ve bu davranışı tedavi etmeyi teşvik eder niteliktedir. Ancak, cezaların şiddeti ve denetim riski de vergiye karşı tutumları düzeltmemekle birlikte, suçtan caydırıcı olma özellikleri ile vergi zihniyetinin daha fazla bozulmasını ve vergi kaçakçılığının yaygın hale gelmesini engellemek açısından yararlı olabilecektir (User 1992:146). Kısaca belirtilecek olursa, vergi kaçakçılığı konusu insan doğasından kaynaklanan bir olgudur. Bu bağlamda Klepper ve Nagin'e göre "Hayatta kesin olan üç şey vardır: Ölüm, vergi ve insanoğlunun her ikisinden kaçmak için gösterdiği amansız çaba" (Effers ve Hessing: 1997:290).

Yükümlülerin vergi kaçırma konusunda etkilendikleri bir çok unsur bulunmakla birlikte, bu unsurların tümünü, en azından büyük bir kısmını gözönünde bulunduran ve gerekli düzenlemeleri yapan bir yönetim anlayışıyla vergi kaçakçılığı en az düzeye indirilebilir. Bu bağlamda, yükümlü psikolojisini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin en aza indirilmesi, vergi kaçakçılığının en aza indirilmesi konusunda etkili bir yöntem olarak kullanılabilir. Günümüzde, yükümlüden uzak bir anlayışla alınmış vergiye ilişkin kararların çağdaş vergicilik anlayışıyla çok da fazla örtüştüğü söylenemez.

Vergi kaçakçılığının yarattığı iktisadi, mali, sosyal ve psikolojik etkiler, aynı zamanda vergi kaçakçılığının sonuçlarını da oluşturmaktadır. Vergi kaçakçılığının yükümlüler üzerinde yarattığı psikolojik birtakım sonuçların kısa bir değerlendirmesi yapılacak olur ise;

Bütçe açıklarının vergilerle veya emisyonla karşılanması halinde, katlanılan yük, vergi kaçırmayanların aleyhine gelişmektedir. Bütçe açıkları vergilerle karşılandığında, bu finansman şekline vergi kaçırma eğilimi veya olanağı bulunmayanlar katlanmak zorunda kalacaklardır. Emisyona başvurulduğunda ise, fiyatlar yükselecek ve yükümlülerin satın alma güçleri düşecektir. Vergi kaçırmanın sebep olduğu bu durum, vergi kaçırmayan yükümlüleri zarara sokmakta ve ortaya çıkan enflasyon nedeniyle onların satın alma güçlerinin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca kaçakçılığın yarattığı bir diğer etki ise; yükümlüler arasındaki rekabet eşitliğinin zedelenmesidir. Vergi kaçakçılığı, rekabet eşitliğini zedelemekle birlikte yeni vergi konularında da kaçakçılık yapılmasına da sebebiyet verebilmektedir. Vergi kaçakçılığının üçüncü etkisi ise, sosyal dengenin bozulmasıdır. Vergi kaçakçılığının yoğun olarak bulunduğu bir ortamda hem ekonomik denge, hem de sosyal denge bozulacak ve her iki durumda da vergi kaçırma eğilimi veya olanağı bulunmayanlar zarara uğratılmış olacaktır. Kaçakçılığın yoğun olduğu bir durumda ortaya çıkan bütçe açıklarını kapatmak için, vergi oranlarının yükseltilmesi veya yeni vergilerin konulması gibi çözümler, vergi kaçırmayan veya kaçırma taraftarı olmayan dürüst yükümlülerin ödenmemiş olan vergilerin bir kısmını üstlenmek zorunda kalmalarına ve sonuç olarak vergi yüklerinin artmasına neden olacaktır. Bu

durum ise, sosyal dengenin bozulmasına ve vergilemede eşitlik ilkesinin zedelenmesine neden olacaktır (Şenyüz 1995: 94-95).

Vergi kaçakçılığının diğer bir etkisi ise teşebbüsler arasında yarattığı rekabet eşitsizliğidir. Vergi kaçırma sonucunda maliyetlerini düşürebilen yükümlü, ürünlerini diğer yükümlülere göre daha düşük fiyattan satabilecek ve bunun sonucunda kar oranı diğerlerine göre artacaktır. Sonuç olarak, vergisini ödeyen yükümlüler, bir süre sonra piyasadan çekilme tehlikesi ile yüz yüze kalabileceklerdir. Çünkü kaçakçılık yapmayanlar, bir taraftan ödenen vergi dolayısıyla fiyatlarını düşüremeyecekler, diğer taraftansa ağır bir vergi yükü altında kalacaklardır. Durum böyle olunca yükümlü, piyasada kalabilmek için ya vergi kaçırarak rekabet koşullarını eşitlemeye çalışacak ya da piyasadan çekilecektir (Şenyüz 1995:95).

Ayrıca, vergi kaçakçılığı artar ve gerekli yaptırımlarla önüne geçilemezse yükümlülerin kanunlara ve kamu düzenine duydukları saygı zamanla azalacaktır. Bu nedenle, vergi kaçakçılığı, yükümlülere kanunlara karşı gelme ve kamu otoritesini önemsememe gibi alışkanlıklar kazandırabilecektir (Sinanoğlu 1994: 74).

Vergi kaçakçılığı, vatandaşlık, vatanseverlik, sosyal birlik gibi toplumun bir arada tutmaya yarayan uygarlık duygularına aykırıdır. Yükümlülerin vergilerini kanunlara uygun bir şekilde ödememeleri, aynı zamanda bir ahlak sorunudur. Sunulan ekonomik, sosyal güvenlik, sağlık vb. kamusal hizmetlerden faydalanmak, fakat sağlayacağı bireysel çıkarlar nedeniyle bu hizmetlerin finansmanına katılmamak ahlak dışı bir hareket olarak kabul edilmelidir (Erginay 2003:127).

Konuyla ilgili araştırmalar göstermiştir ki, insanlar, boşalan devlet hazinesini doldurmak için aceleci ve çok istekli davranmamaktadırlar. Ancak bu durum, vergi kaçırmanın önlenemeyeceği gibi kötümser bir bakış açısını da zorunlu kılmamaktadır. Çünkü, bu psikolojik gerçekliklerle birlikte, vergi veren kişileri vergi kaçırma yöneltten içsel nedenler de araştırılabilir ve vergi sisteminin yeniden düzenlenmesi veya farklı yasaların uygulanmasıyla, vergi yükümlülerinin daha pozitif davranmaları sağlanabilir. Bu bağlamda, insanı tüm doğasıyla değiştirebilmek mümkün olmamakla birlikte, en azından vergi ahlakı konusunda daha ahlaklı davranmaya yöneltecek politikalar üretmeye çalışmak, yani sağlıklı bir

vergi sistemi kurmak ve farklı yasalar uygulamak gerekmektedir (Effers ve Hessing 1997:291). Çünkü, vergi kaçakçılığı bir taraftan ekonomik ve mali yapı, diğer taraftansa sosyal yapı üzerinde olumsuz bir takım etkilere sahip olmakta ve kaçakçılığın boyutları arttıkça, bu olumsuz etkilerin yol açtığı tahribatın boyutları da artmaktadır.

2.1.3.5. VERGİNİN REDDİ VE VERGİ İSYANI

Vergi kaçağı bireysel bir eylem olmasına karşın, verginin reddi ve isyanı vergiye karşı toplumsal bir davranışı ifade etmektedir. Ancak, ortak davranışların başarıya ulaşması, büyük ölçüde grubun iyi örgütlenmesine ve dayanıklılığına bağlıdır. Bu açıdan, toplumsal davranışlar bireylerin psikolojik varlığından dışı yansıyan sınıf bilinci belirtileri olarak kabul edilebilir (Edizdoğan 2004:224). Diğer bir anlatımla tek tek bireylerin göstermiş olduğu tepkiler giderek artarak kolektif bir hal alabilir.

Eski çağlarda devleti temsil eden kralların ve hükümdarların keyiflerine göre vergi koymaları, halkın isyanına neden olmuştur. Ağır vergiler altında ezilen halk, vergilerin ancak halkı temsil eden parlamentonun izni ve onayı ile konulması halinde adil ve meşru olabileceğini öne sürmüş ve bunun mücadelesini vermiştir. Mutlak monarşilerin yıkılması ve yerine meşru monarşilerin geçmesi ile birlikte vergileme yetkisi kraldan alınarak kısmen parlamentoların yetkisine bırakılmıştır. Demokrasi mücadelelerinin başlangıcını oluşturan bu gelişmeler sonucunda vergilerin ancak halk temsilcilerinin izni ve onayı ile konulması gerektiği kabul görmeye başlamıştır. Zira, geçmişle bugün arasında da çok fazla fark bulunmamaktadır. Bugünün politikacıları eski çağların kralları kadar olmasa bile, sahip oldukları vergileme yetkisini zaman zaman keyfi bir şekilde kullanabilmektedirler (Aktan vd. 2002:1).

Kolektif vergi reddi konusunda en önemli hareketlerden biri, P. Poujade'nin 1954 yılında vergi grevi şeklinde başlattığı ve Fransız Parlamentosunda önemli

ölçüde sandalye kazandığı alt tabaka hareketidir. Bu hareket, Dördüncü Cumhuriyet'in devlet yapısının iç politika bakımından arz ettiği zayıflığın gerek belirtisi, gerekse önemli bir etkeni idi (Schmölders 1976:113). Kollektif vergi reddi konusunda verilebilecek diğer bir örneğe 1 Nisan 1990'da İngiltere'de yürürlüğe giren "Baş Vergisi" sonucu oluşan tepkilerdir. Ancak burada, Poujade olayında olduğu gibi çeşitli vergiler ve idari işlemler değil, tek bir vergi reddedilmiştir. Tepki veren göstericiler, basın ve parlamentodan da destek görmüşlerdir. Ayrıca, Poujade olayında, vergi denetimi ve toplanması şiddetle engellenirken, "Baş Vergisi" olayında kitlesel gösteriler ve kimi bireylerin tahakkuk eden vergiyi ödememesi dışında bir tepki görülmemiştir (User 1992:119). Günümüzde ise kolektif tepkiler artık daha çok ülkedeki sivil toplum örgütlerinin ve diğer baskı gruplarının harekete geçirilmesi ile gerçekleştirilmektedir (Çoban 2004:88).

Özellikle kamu otoritesinin zayıfladığı ve otoritenin kötüye kullanıldığı dönemlerde vergi grevlerine gidilmesi, siyasal yapı içinde büyük bir tehlike oluşturur. Vergi yasalarına karşı ayaklanarak vergi grevine giden yükümlüler, kamu otoritesinin zayıf düşmesine ve kamu hizmetlerinin aksamasına yol açarlar. Durum böyle olunca vergi grevi, kamu otoritesinin zayıflamasının hem sebebinin hem de sonucunu oluşturan bir karaktere sahip olur (Demir 1999:43). Sonucu ne olursa olsun, vergi yönetimlerinin vergi grevlerine kayıtsız kalması düşünülemezse de bunun engellenmesi çok güçtür. Çünkü, vergi yönetimlerinin gösterecekleri çaba ile birkaç yükümlünün direnci kırılabilirse de, bütün gurubun direncini kırmak çok daha zor olacaktır (Şenyüz 1995:111).

Bir yükümlü grubunun ayaklanması, psikolojik açıdan üç çeşit sorun ortaya çıkarabilmektedir. İlk olarak, iktidarda kalmak arzusu içinde olan hükümetlerin ve yeniden seçilme endişesi içinde olan parlamento üyelerinin kanunla ve özellikle demokratik rejimle bağdaştırılamayacak olan yasalara karşı ayaklanan yükümlü grupları karşısında otoritelerini kaybettikleri açığa çıkmaktadır. İkinci olarak, vergi kanunu karşısında eşitlik ve genellik ilkelerinde ortaya çıkabilecek boşluklar sonucunda, tanınan istisna, muafiyet ve bir takım ayrıcalıkların kendisinden beklenen sonuçları vermemesine neden olacaktır. Son olarak, giderler yüksek seviyelerinde

bırakıldığında tanınan ayrıcalıklar açıklar yaratacaktır. Bu takdirde, ayrıcalıklı olmayan veya vergi kanunlarını tartışacak durumdan çıkarılmış yükümlülerden ilave bir çaba istemek gerekmektedir ki, bu da vergi ahlakını sarsmak tehlikesini içerir (Laufenburger 1967:288-289).

2.2. YÜKÜMLÜLERİN VERGİLEMEYE YAKLAŞIMLARI VE VERGİ KAÇAKÇILIĞI AÇISINDAN GENEL OLARAK TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Yükümlülerin vergilemeye yaklaşımlarının ve vergi kaçakçılığının Türkiye açısından değerlendirilmesi ile Türkiye'deki genel yapının ortaya konulması amaçlanmıştır.

2.2.1. TÜRKİYE'DE YÜKÜMLÜLERİN VERGİLEMEYE YAKLAŞIMLARI

Türkiye'de yükümlülerin vergiye yaklaşımları, sosyo-psikolojik faktörler, vergi sisteminden ve vergi yönetiminden kaynaklanan faktörler ve ekonomik ve siyasal yapıdan kaynaklanan faktörler ana başlıkları itibariyle açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra bu faktörler ışığında vergi kaçakçılığı, Türkiye açısından genel hatlarıyla değerlendirilecektir.

2.2.1.1. SOSYAL VE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER

Torgler'e göre, geliştirmekte olan ülkeler vergi ahlakı açısından özel bir öneme sahiptir (Torgler 2003:2). Türkiye de, geliştirmekte olan bir ülke olması nedeniyle vergi ahlakı konusunda başlı başına bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Çünkü vergi sisteminin yeteri kadar gelişmemiş olması, ekonomik sorunlar, demokrasi anlayışının tam olarak yerleşmemiş olması, vergi bilincinin yetersizliği gibi pek çok olumsuz faktörün bir arada bulunabildiği geliştirmekte olan ülkelerde, vergi ahlakı bütün bunlardan etkilenebilmekte, yükümlülerin vergileme karşısında davranışları olumsuz olarak etkileyebilmektedir.

Türkiye'de, vergi ahlakı düzeyinin yetersiz olması, vergileme sürecinde yaşanan sorunların en önemli nedenlerinden biridir. Ülkemizde vergi ahlakının düşük olmasına sebep olan pek çok faktör bulunmaktadır. Vergi oranlarının yüksekliği, vergi cezaları ve denetim olasılığına ilişkin sorunlar, enflasyon oranlarının yüksekliği ve ekonomik istikrarsızlıklar, vergi yönetiminin etkinsizliği, sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeler (hızlı nüfus artışı, bölgesel dengesizliğe bağlı göçler, işsizlik, çarpık kentleşme, eğitim sorunları... gibi), sık sık uygulanan vergi afları, vergi yükü, kamu harcamaları, savurganlıklar, yolsuzluklar, kayıt dışı ekonomi ve vergi kaçakçılığına bağlı eşitsizlik algılamaları ve genel kültür düzeyindeki düşüklük bu faktörler arasında sayılabilir (Tunçer 2002:5).

Türkiye'de, vergi yükümlüleri arasında vergi bilinci yeterli düzeye ulaşamamıştır (Türk 2005:202). Vergi bilincinin düşük olması, vergi ahlakının gelişmemesine neden olan temel faktörlerden biridir. Yükümlüler, vergilendirme işlemlerini, vergilemenin önemini bilmemektedirler ve vergi vermemenin normal olduğu, vergi kaçakçılığının suç olmadığı inancına sahiptirler. Bu inanç ise vergi kaçakçılığı eğilimini arttırmaktadır (Gerçek 1996:82).

Vergi uyumunu etkileyen diğer bir sosyo-psikolojik etken ise, genel kültür seviyesinin yüksekliği veya düşüklüğüdür. Bu bağlamda, genel kültür düzeyinin ekonomik gelişmeyle paralel bir seyir izlediği ve ekonomik olarak gelişmiş

lkelerdeki vergi ahlakının, gelişmemiş olanlara oranla daha ileride olduğu söylenebilir. Hatta, aynı ülkenin gelişmiş ve gelişmemiş bölgelerinin bu konudaki durumları dahi birbirinden farklıdır. Ülkemizdeki vergi ahlakının yetersizliğinin önemli bir nedeni de, gelişmekte olan bir ülke olmasından kaynaklı genel kültür seviyesinin düşüklüğüdür (Tunçer 2003:109).

Türkiye’de devlet toplum ilişkilerinin uzun zamandan beri sorunlu olmasından dolayı demokrasinin tam olarak yerleşmemiş olması sonucunda, halkın katılımının sağlıklı bir şekilde sağlanamadığı bir siyasal yapının varlığı, vergi sistemini olumsuz olarak etkileyen bir diğer sosyo-psikolojik faktördür. Bu nedenle devlet demokratik hukuk devleti yapısına yaklaştıkça, vergi sistemi açısından da başarı sağlama imkanı ve ihtimali artacaktır (Yaraşlı 2005:105). Ayrıca, ahlaki normların değişmesinde diğer bir önemli sebep de, devlet anlayışı ve devlete bağlılıktaki gelişmelerdir. Devleti temsil eden siyasi hükümetler ve kurumların yürütmüş oldukları faaliyetler, devlete bağlılık faktörünü etkilemez. Vatandaşlarda, hükümet ve kurumların toplum menfaatlerini iyi savundukları düşüncesi hakim ise, vergi uyumu da daha yüksek olacaktır. (Tunçer 2003:181).

Türkiye’de vergileme sürecinde yaşanan sorunların bir diğer önemli sebebi de vergi yükü dağılımına ilişkin adaletsizliklerdir. Kayıt dışı ekonominin ve vergi kaçakçılığının büyüklüğü, dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki dengesizlik, servet vergilerinin yetersizliği, gelir vergisinin ücretliler aleyhine adaletsiz dağılımı, en az geçim indiriminin olmaması, vergi yasalarının karmaşıklığı ve vergi idaresinin etkinsizliği Türkiye’deki vergi adaletsizliğinin nedenleridir (Tunçer 2002: 5).

Ülkemizde var olan yaygın kanaate göre devlet, gelirlerini ya israf etmekte, ya yandaşlarına menfaatler sağlamak için kullanmakta ya da harcamalarda öncelik sıralamasını yanlış yapmaktadır. Sonuç olarak kamu gelirlerinde israfın önüne geçilmesi, toplumun vergiye olan direncini kırmak için atılacak adımlar arasında sayılabilir. Ayrıca, verilen vergilerin haksız olarak birilerini zenginleştireceğini düşünen insanlar, bunun sonucu olarak vergi vermemenin yollarını arayacaklardır. Çünkü halkın vergiye karşı direnç göstermesinin ve bunu da kendi vicdanında haklı

bulmasının altında yatan en önemli sebeplerden birisi de yolsuzluklardır (Yaraşlı 2005:108-109).

Sonuç olarak, vergilemeye ilişkin sosyo-psikolojik faktörler; vergi ahlakı, adalet algılamaları ve hükümet-birey ilişkileri şeklinde üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Ancak, gözönünde bulundurulması gereken nokta, bu konuları birbirinden bağımsız olarak incelemenin mümkün olmadığıdır. Çünkü bu unsurlar sürekli birbirleriyle etkileşim içindedirler ve bir anlamda iç içe bir yapı sergilemektedirler (Tunçer 2003:103). Bu nedenle, alınacak tedbirlerin bu unsurların tamamını gözönünde bulundurması ve bu sayede etkinliğin sağlanması mümkün olabilecektir. Çünkü yükümlülerin vergi uyumlarının sağlanabilmesi için vergi ahlakının yüksekliği, hükümet-birey ilişkilerinin olumlu olması, adalet algılamasının yüksek olması gerekmektedir. Bu nedenle, alınacak tedbirlerin bu üçlü sınıflandırmadaki faktörleri kapsayacak bir şekilde bütüncül olması, etkinliğin sağlanabilmesi için gereken diğer bir noktadır. Belirtildiği üzere, bu üç ana faktör birleriyle etkileşim içindedir ve birinin aksıyor olması, diğer unsurlardan da beklenen faydanın sağlanamaması anlamını taşıyabilmektedir.

2.2.1.2. VERGİ SİSTEMİNDEN KAYNAKLANAN FAKTÖRLER

Türk vergi sisteminin en önemli eksikliği sadece kayda giren vergisel olayları vergilendirmesi, bunun dışındaki olayların tespitinin ve vergilendirmesinin tam olarak yapılamamasıdır. Getirilen her yasal düzenleme, vergi ödeyen kesimin vergi yükünün daha da artması sonucunu doğurmaktadır. Gerek idari uygulamalar ve gerekse denetim, kayıtlı yükümlüler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Karyağdı 2001: 118).

Vergi kanunlarında ülkenin değişen sosyo-ekonomik koşullarına uygun olarak değişiklikler yapılmasının doğal ve gerekli olduğu; ancak, bu değişikliklerin sık sık yapılmasının yükümlülerin vergi uyumlarını olumsuz olarak etkileyeceği ve vergi

sistemlerine olan güvenlerini sarsarak sistemin yerleşmesini güçleştireceği daha önce belirtilmişti. Bu konu Türkiye açısından değerlendirildiğinde, vergi mevzuatında sık sık değişiklik yapıldığı ve bu durumun mevzuatın karmaşık bir hal almasına, uygulanamaz ve anlaşılabilir hale gelmesine neden olduğu görülmektedir (Seviğ 2000). Dolayısıyla, vergilemeye ilişkin işlemlerin anlaşılması için daha fazla yayının takip edilmesi, daha fazla zaman ve işgücü kullanılması gibi ek maliyetler ortaya çıkmaktadır (Acar vd. 2003:8). Ayrıca, vergi kanunlarının açık ve anlaşılır olması da ayrı bir öneme sahiptir. Ancak Türkiye açısından vergi kanunlarının açık ve anlaşılır olduğunu söyleyebilmek pek mümkün değildir. Türkiye’de, yükümlülerin % 97’si vergi mevzuatını açık ve anlaşılır bulmamakla birlikte, % 90’ı mevzuatta sık sık değişiklik yapılmasının vergiye karşı uyumlarını olumsuz yönde etkilediğini söylemektedir (Kızılot t.y.: 99). Konunu bir diğer boyutu ise, genel olarak Türkiye’de vergi kanunları değişikliklerinin ya toplum tarafından yeteri kadar müzakere edilmeden ya da müzakerelerin birkaç güçlü baskı grubuyla sınırlı kalarak yapılmış olmasıdır. Bu durumun da vergi uyumunu olumsuz olarak etkilediği söylenebilir. Çünkü toplum tarafından tam olarak kabul görmemiş vergi kanunlarına uyumun sağlanması zor olacaktır (Yaraşlı 2005:105-115). Bunun yanında, işletmelerin kayıtları, muhasebeleri tatminkar olmaktan uzaktır ve belge sistemi geliştirilememiştir. Yıllık beyannamelerin yıllık denetleme oranları son derece düşüktür. Vergi sistemimizde vergi güvenlik önlemleri, otokontrol mekanizmaları yeterince kurulamamıştır. Vergi daireleri ile vergi yükümlüleri arasında ihtilafları azaltan kurumlar, pişmanlık, uzlaşma gibi kurumlar etkin bir biçimde uygulanamamaktadır. (Türk 2005:202).

Türkiye’de vergi sisteminden kaynaklanan diğer bir sorun ise, sık sık çıkarılan vergi aflarıdır. Türkiye’de vergi aflarının son örneği olan 4811 Sayılı Vergi Barışı Kanunu, 27.02.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böyle bir yasaya ihtiyaç duyulmasının gerekçesi; 1999 yılı sonu itibarıyla etkisini giderek hissettiren ekonomik krizin varlığı nedeniyle üretimde yaşanan daralmalar sonucunda işletmelerin mali bünyelerinin zayıflaması, birçok işletmenin kapanması, işsizliğin artması ve bunun doğal sonucu olarak da vergiler başta olmak üzere yükümlülerin borçlarını ödeyemez duruma düşmeleridir. Ayrıca vergi sistemimizdeki mevcut

sorunlar nedeniyle yükümlüler ile maliye idaresi arasında ihtilaflar yaşanmış, dolayısıyla yargı mercilerindeki iş yükü de artmıştır. Uzun yıllar devam eden davalar hem idareyi hem de yükümlüyü zor durumda bırakmıştır. Bu durumda yükümlüler kayıt dışılığa daha fazla yönelmişler idare ise geçmişle uğraşmaktan cari dönemlere hakim olamaz hale gelmiştir (Boy 2003: 19).

Türkiye’de yaşanan bir başka sorun ise, vergi cezalarına ilişkindir. Türkiye’de vergi cezası uygulamaları, vergi kaçakçılığını bastırarak kadar güçlü değildir. İşyeri kapatma cezası, kaçakçılık nedeniyle hapis ve meslekten men cezası gibi caydırıcılığı yüksek olan cezalar nadiren uygulanmaktadır (Türk 2005:202). Bu bağlamda, Türkiye’de asıl sorun vergi cezalarının ağır olmaması değil, bu cezaların tam olarak uygulanamamasıdır. Vergi yasaları tam olarak uygulanabildiğinde yasalara uyumun da artacağı söylenebilir. Ancak, vergi cezalarının caydırıcılığı konusunda önemli olan, bunların yasalardaki büyüklüğü değil, yükümlüler tarafından ne oranda algılandığı, başka bir ifadeyle “gerçek ceza oranı”nın ne olduğudur. Bu nedenle, Türkiye’deki vergi idaresinin etkinsizliği ve vergi yargısına ilişkin sorunlardan dolayı, yasalarda belirtilen cezalar uygulanamamakta ve gerçek ceza oranı düşük kalmaktadır (Tunçer 2002:4).

Türkiye’de, 1980 sonrasında istisna ve muafiyetlere geniş bir şekilde yer verilmiştir. Ancak istisna ve muafiyetlerin varlığı kayıt dışı ekonominin genişlemesine yardımcı olmuş ve dolayısıyla devletin vergi hasılatı azalmıştır (İpek 2004:105). Ayrıca, geniş kapsamlı istisna ve muafiyetler yükümlülerin vergi uyumlarını azaltarak vergiye karşı tepkilerin oluşmasında önemli bir neden olmuştur.

Konu vergi oranları açısından değerlendirilecek olursa, yüksek vergi oranlarının bazı durumlarda vergiden kaçınma yoluyla vergi tabanını aşındıracağı bazı hallerde de, özellikle uygulanması kolay olan ticaret vergilerine uygulandığında ekonomik etkinsizliğe sebep olacağı söylenebilir. Bu bağlamda, İstanbul Sanayi Odası’nın üyeleri arasında yapmış olduğu bir anket çalışmasında, vergi kaçırma rol oynadığı düşünülen faktörler arasında “vergi oranlarının yüksek olduğu” düşüncesi %85 katılımla dördüncü sırada yer almıştır (İSO 1997:35).

Türk vergi sistemi, vergisini dürüst olarak ödeyen yükümlüler için bir vergi cehennemi; vergisini ödemeyen, kayıt dışı sistemde rahatça yaşayan, vergiyi kaçırana ya da hükümetlerin vatandaş odaklı olmayan ekonomik ve mali politikaları nedeniyle, kazançlarına nazaran çok az vergi ödeyenler için bir vergi cenneti haline gelmiştir. Vergi yükünün adil bir şekilde dağılmadığına dair yoğun bir kanaatin bulunduğu bir yerde, yasalardaki bu tür hükümleri ayıklamak ve idareyi de hukuk devleti ilkesinin yasallığı çizgisine çekmek, vergi konusunda toplumsal bir barış sağlayacaktır (Karyağdı 2001:122).

2.2.1.3. VERGİ YÖNETİMİNDEN KAYNAKLANAN FAKTÖRLER

Ülkemizde vergi yükümlüsü ile idare ilişkilerinin çok olumlu olduğunu söyleyebilmek pek mümkün değildir. Bu bağlamda, vergi idaresi çalışanları arasında yükümlülerin sosyal, kültürel ve mali konulardaki anlayış ve bilgilerine göre hareket eden esnek bir anlayış, yeterince bulunmamaktadır. Bu durum, yükümlü ile idare arasında önemli sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Türkiye’de vergi yönetimi, gittikçe artan ve rutinleşen iş yoğunluğu altında ezildiğinden, yükümlülere yardım, eğitim ve yönlendirme gibi halkla ilişkiler konuları ile yeteri kadar ilgilenememektedir (Acar 2003:8). Ayrıca yükümlülerin dert, şikayet ve bilgilendirme istekleri, genellikle müdür ve müdür yardımcıları tarafından yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Yöneticilerin iş yüklerinin çokluğu, bu görevlerini layıkıyla yerine getirmelerini imkansız kılmaktadır. Vergi yükümlülerine, daha yakın, daha iyi ortamda, daha yetkili ve geçerli yol ve yön gösterecek birimlerin oluşturulması, hizmet standardı ve kalitesi açısından faydalı olacaktır. Zaman zaman vergi dairelerinde kurulan vergi danışma büroları iyi neticeler vermektedir. Bu nedenle, halkla ilişkilerin örgütsel bir birim olarak vergi dairelerinde oluşturulmasında yarar vardır (Karyağdı 2001:117). Böylece yükümlüye daha yakın bir idare, vergi uyumunun yükseltilmesinde etkin olabilecektir.

Yükümlülerin vergi uyumlarını arttırıcı önemli bir diğer yönetsel faktör ise, vergi idaresinin ekonomik ve teknolojik gelişmeleri yakından takip etmesidir. Bu bağlamda, Türkiye’de vergi idaresinin gelişmeleri yakından izleyip buna ayak uyduracak, ekonomik ve sosyal hayatın gereklerine uygun değişiklikleri kısa sürede gerçekleştirebileceği teknolojik gelişmelere uygun bir donanıma sahip olduğu söylenemez. Ayrıca, vergi idaresinde çalışan personelin performans değerlemesi, iş ve işlem standardı yoktur. Çalışanların kendilerine güvenleri mevcut değildir ve özlük haklarının yetersizliği gerekçesiyle iyi bir çalışma performansı sergileyememektedirler. Vergi dairelerinin genel olarak fiziksel çalışma ortamları çağın koşullarına uygun değildir. Bütün bunlar işlemlerin gerekli etkinlikte yapılabilmesini engellemektedir (Acar vd. 2003:s.8). Bunun doğal sonucu olarak yükümlüler bu koşullardan olumsuz olarak etkilenmekte ve vergi idaresinin etkinsizliği sonucunda vergi kayıp ve kaçakları artmaktadır.

Bütün bunlara rağmen Türkiye’de vergi idaresi işlemlerinin tümünün bilgisayarla yapılarak, iş yükünün azaltılması, denetim takip fonksiyonlarının güçlendirilmesi, vergi idaresi ve yöneticileri için sağlıklı bir karar destek ve yönetim bilgi sisteminin oluşturulması amacıyla Vergi Dairesi Tam Otomasyon Projesi (VEDOP)’nin uygulamaya geçirilmesi, vergi kimlik numarası uygulamasına geçilmesi, ayrıca bakanlık bünyesinde gerek çalışanların, gerekse hizmet sunduğu kişi ve kuruluşların beklenti ve önerilerini dikkate alan, sürekli iyileşmeyi amaç edinen birer kamu birimi olarak hizmet sunması için 2001 yılından itibaren yedi pilot ilde (İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Tekirdağ ve Kocaeli) belirlenen Toplam Kalite Yönetimi anlayışına geçilmesine yönelik çalışmalara başlanması olumlu birtakım gelişmelerdir (Gerçek 2006: 10).

Vergi dairesi otomasyon projesi ile vergi dairesi işlemlerinin tümünün bilgisayarlara yapılarak, iş yükünün azaltılması, vergi dairesi çalışmalarında etkinlik verimliliğin artırılması amaçlanmıştır (Sarılı 2003:210). Vergi dairesi otomasyon projesi (VEDOP) kapsamında hizmet veren vergi dairelerinin gelir ve kurumlar vergisi yükümlüleri, 1 Eylül 2000 tarihinden itibaren internet vergi dairesi uygulamasından yararlanmaya başlamışlardır (Çilkoparan 2000: 90).

Ülkemizde vergi idaresi açısından yaşanan bir diğer sorun ise, personel sayısındaki yetersizliktir. Artan iş yükü personel üzerinde baskı yapmakta, iş verimini, dosyaların doğru ve zamanında kontrolünü etkilemekte, ayrıca personelin özlük haklarının iyi olmaması (fazla mesailerin çok düşük olması, ücretlerin düşüklüğü, memurların ekgöstermeli kadrolara inememesi vb.) nedeniyle yeni alınan personel dahi vergi idaresinde çalışmak istememekte; daha ziyade işleri basit ve mutad olan Saymanlık, Personel Müdürlüğü gibi Bakanlığın diğer hizmet birimlerinde çalışma talebinde bulunmaktadır. Ayrıca, yetişen deneyimli personel de ek gösterge veren kurumlara yatay geçiş yapmakta veya özel sektöre geçmekte, neticede ise vergi idaresi hem nicelik hem de nitelik olarak güçsüzleşmektedir. Bu çerçevede iş ve görev tanımlarının yapılması ve vergi dairelerinin büyüklüklerine göre standarda bağlanması ve personel ile yükümlü sayılarında ölçütler belirlenmesi büyük önem taşımaktadır (Karyağdı 2001:87-88).

Vergi idaresinde 40 binin üzerinde personel çalışıyor olmasına rağmen, denetim ve hukuki işlemlerde uzman personel sıkıntısı yoğun bir şekilde hissedilmektedir (Erdikler 2002: 78). Gerçekleştirilen denetimlerin yetersiz kalması, vergi kayıp ve kaçaklarının boyutlarının son yıllarda daha fazla artış göstermesinin önemli nedenlerinden birisidir (Meriç 2004:840).

Vergi denetimlerinde bulunan elemanların sayısal çokluğu, en azından denetçi başına düşen yükümlü sayısındaki azalış nedeniyle yakalanma olasılığını arttırdığı için, yükümlülerin vergiye karşı oluşturdukları davranışların gelişmesinde ve yerleşmesinde önemli bir yere sahiptir (Çoban 2004:69).

Ülkemizde vergi denetim birimlerinde çalışan kişilerin ciddi ve objektif sınavlardan geçirilerek titizlikle seçilmeleri, niteliklerinin oldukça yeterli olduğunu göstermektedir. Ancak iş kolları itibariyle uzmanlaşmaya gidilmemiş olması, daha az yükümlünün incelemeye tabi tutulmasına yol açmaktadır. Ayrıca nitelik itibariyle yeterlilik taşra örgütleri için merkez örgütü kadar geçerli değildir (İpek 2004: 127). Kısacası ülkemizde vergi denetimi nitelikli ancak sayıca sınırlı denetim elemanları tarafından yapılmaktadır ve bu durum zaman, maliyet ve etkinlik açısından denetim başarısızlığının temel unsurunu oluşturmaktadır (Acar vd. 2005:9).

Vergileme hizmetini yürüten idarenin, ekonomik ve sosyal gelişmeleri yakından takip ederek, sık sık yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler sonucunda hizmetlerin daha iyi yapılması, işgücünün israf edilmemesi, insan unsurundan daha iyi faydalanılması sağlanabilir. Sonuç olarak vergi idaresi, yükümlülerin vergi hizmetlerini yürütmektedir ve bir anlamda hemen hemen tüm gerçek ve tüzel kişiler, vergi yükümlüsü veya sorumlusu durumundadırlar. Bu nedenle vergi idaresi ile vergi ödeyicisi veya yüklenicisi arasında sıkı bir ilişkinin kurulması gerekmektedir (Özer 1972:45).

Bir ülkede yükümlünün vergi sistemine olan güvenini oluşturabilmenin en önemli koşullarından biri, yurttaşların vergi idaresinin etkinliğine olan güvenlerinin sağlanmasıdır. Bu nedenle, vergi idaresinin yapılandırılması, hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir konudur (Eyüpgiller 2001: 123).

2.2.1.4. EKONOMİK VE SİYASAL YAPIDAN KAYNAKLANAN FAKTÖRLER

Kayıt dışı ekonominin en fazla büyüdüğü ülkeler; enflasyonun sürekli olduğu, haksız ve spekülatif amaçların arttığı, gelirin adaletsiz dağıtıldığı, ekonominin denetim dışı kaldığı ülkelerdir (Çoban 2004:76). Enflasyonun sürekli olduğu ülkelerde satınalma gücü düşmekte ve bu nedenden dolayı enflasyon bir tür vergi olarak kabul edilmektedir (Kulu 2000:37). Bu bağlamda, ülkemizde de enflasyon yoluyla vergilendirme hakimdir ve enflasyonun sonuçlarını yüksek gelir gruplarından çok, düşük gelir grupları çekmektedir (Arıkan vd. 1995:73).

Yüksek oranlı vergilerin enflasyonla aynı zaman dilimi içinde ortaya çıkması sonucunda, gelir dilimi kayması meydana gelmekte ve bu durum ise, yükümlülerin sömürüldükleri duygusuna kapılmalarına neden olmakta ve onları vergiye karşı direnmeye yönlendirmektedir. Türkiye’de de uzun yıllar bu durumun yaşandığı

ortadadır ve bu nedenle yükümlüler vergiye olumsuz yaklaşmaktadırlar (Topçu 2005:76).

Ülkemizdeki yüksek enflasyon oranları, vergi yönetiminin etkinsizliği, vergi uyumsuzluğunun yaygınlığı sorunlarıyla birleşince; vergi politikası, yatay ve dikey adaleti sağlamaktan ve gelir dağılımını sağlama fonksiyonlarından uzaklaşmaktadır ve hatta gelir dağılımını bozucu bir unsur haline gelmektedir. Bu anlamda, yüksek enflasyon oranları, bireylerin adalet düşüncelerini zedelemekte ve vergi kaçakçılığı yoluyla satın alma güçlerini geri almaya ve vergi adaletsizliğini kendilerince düzeltmeye yönelik bir teşvik unsuru olmaktadır (Topçu 2005:74).

Ülkemizde yüksek enflasyonun varlığı, ödenecek vergi konusunda belirsizlikler yaratmakta ve yükümlüleri gerçek olmayan gelirleri için de vergi ödemek zorunda bıraktığı için vergi uyumsuzluğunun nedeni olmaktadır. Yükümlüler bu olumsuz etkiden kurtulmak için daha düşük gelir beyan ederek veya tamamen vergi sisteminin dışına çıkarak kurtulmaya çalışmaktadırlar (Tunçer 2003:155).

Kısacası, son yirmi yılını iki haneli enflasyonla geçiren Türkiye’de yükümlülerin sermayelerini yitirmeleri, onları kayıt dışına itmiştir. Özellikle yeniden değerlendirme, vergi istisna ve muafiyetlerinden yararlanamayan yükümlüler vergi kaçırma yolunu tercih etmişlerdir (Topçu 2005: 73).

Türkiye’de gelir dağılımı konusunda son yıllarda yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmamakla birlikte, DİE’nin 2002 yılı hane halkı gelir dağılımı anketi sonuçlarına göre; hane halkının ilk % 20’si gelirin % 5,3’ünü, ikinci % 20’si gelirin %9,8’ini, üçüncü % 20’si gelirin 14,0’ını, dördüncü % 20’si gelirin 20,8’ini, beşinci % 20’si gelirin 50,1’ini elde etmektedir (Yılmaz 2004:19). Gelir dağılımının özellikle 1994 yılından itibaren yaşanan enflasyon olgusu ve ekonomik dalgalanmalar sonucunda daha da bozulduğu kanısı yaygındır ve bunun vergilendirmeye etkisi vergi direncinin artması şeklinde olmuştur (Topçu 2005:79).

Ülkemizde siyasal iktidarlar, genellikle baskı gruplarının istekleri doğrultusunda kararlar almaktadırlar. Bu anlamda, siyasal iktidarlar oy uğruna

vergilelendirmekten vazgeçebilmekte ve vergi yükünü belli kesimlere yükleyebilmektedirler. Ayrıca politik istikrarın bulunmadığı ülkemizde, her seçim döneminde siyasal partilerin vergileme konusunda değişik görüşleri ve birbirinden zıt uygulama projeleri bulunmaktadır. Her şeye yeniden başlanacak havası verilen vergi paketi projelerinin çokluğu, ciddi ve istikrarlı bir vergi politikası olmadığı izlenimini uyandırdığından, yükümlüler kendi kararlarıyla kişisel çıkarlarını korumaya yönelmektedirler (Topçu 2005:869).

2.2.2.TÜRKİYE’DE VERGİ KAÇAKÇILIĞI SORUNU

Bu başlık altında, yükümlülerin vergileme karşısında göstermiş oldukları davranış şekillerinden, sadece vergi kaçakçılığı kavramı kısaca değerlendirilecektir. Diğer davranış şekilleri veri bulunması güçlüğü ve yapılan bu çalışmanın sınırlarını aşması nedeniyle kapsam dışında bırakılmıştır.

Vergi kaçakçılığı, her ülkenin kendi vergi yasasına göre düzenlenen ve tanımlanan teknik bir kavramdır. Ancak, vergi kaçakçılığı genel bir tanımla; vergileri yasalara aykırı yollarla daha az veya hiç ödememek şeklinde belirtilebilir (Tunçer 2002:9).

Vergi kaçırma kavramı, V.U.K.’un 341. maddesinde vergi ziyayı başlığı ile; “Yükümlünün veya sorumlunun vergilendirme ile ilgili ödevlerini zamanında yerine getirmemesi veya eksik yerine getirmesi yüzünden, verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesi veya eksik tahakkuk ettirilmesini ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye’de vergi kaçakçılığı ihmal edilemeyecek kadar önemli boyutlardadır. Bu durumun çeşitli sebepleri vardır. Bunlar kısaca belirtilecek olur ise (Türk 2005:202);

-İlk olarak vergi idaresi, kamu yönetiminin bir parçası olarak etkin çalışmamaktadır. Çünkü vergi idaresinin donanımı ve personel yapısı, etkin çalışabilmesi için yeterli değildir.

-Vergi kanunları yeterince açık bir şekilde düzenlenmemiştir.

-İşletmelerin kayıtları, muhasebeleri tatminkar olmaktan uzaktır ve belge sistemi geliştirilememiştir.

-Yıllık beyannamelerin yıllık denetleme oranları son derece düşüktür.

-Vergi sistemimizde vergi güvenlik önlemleri, otokontrol mekanizmaları yeterince kurulamamıştır.

-Vergi daireleri ile vergi yükümlüleri arasında ihtilafları azaltan, pişmanlık, uzlaşma... gibi kurumlar etkin bir biçimde uygulanamamaktadır.

-Vergi yükümlüleri arasında vergi bilinci yeterli düzeye ulaşamamıştır.

-Vergi cezası uygulamaları vergi kaçakçılığını bastırarak kadar güçlü değildir. İşyeri kapatma cezası, kaçakçılık nedeniyle hapis ve meslekten men cezası gibi caydırıcılığı yüksek olan cezalar çok ender uygulanmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde vergi kaçırana, birkaç yıllık hapse kadar giden cezalar verilmekte ve çok ağır vergi cezalarının uygulanması gelir vergisi kaçakçılığının azaltılmasında önemli rol oynamaktadır.

Yukarda sayılan faktörler ışığında, ülkemizde vergi uyumsuzluğunun varlığı ve bunun sonucu vergi kaçakçılığının boyutlarının büyük olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda Maliye müfettişlerinin 2003 yılı vergi denetimi sonucunda ülkedeki vergi kaçağı oranı %62.6 olarak tespit edilmiş ve en fazla vergi kaçakçılığı ise serbest meslek mensupları başta olmak üzere, işadamları, ticaret erbabı gibi beyannameli gelir vergisi yükümlülerince yapılmıştır. Bu kesimde beyan edilen verginin 15,6 katı tutarında vergi kaçağı bulunmuştur (Meriç vd. 2004:836).

Ülkemizde vergi kaçakçılığı yaygın olarak vergi incelemesine dayanan yöntemle hesaplanmaktadır. Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları, Gelir Kontrolörleri ve Vergi Denetmenleri tarafından yapılan incelemeler geliştirilmekte ve Türkiye'deki vergi kaçakçılığının boyutları saptanmaktadır.

Tablo 2.1: Türkiye'de Vergi İnceleme Sonuçları (1997-2005)

Denetim Yılı	İnceleme Sayısı	İncelenen Matrah (YTL)	Bulunan Matrah Farkı (YTL)
1997	63.198	723.880.102	284.899.552
1998	68.748	1.763.357.888	684.220.838
1999	51.353	1.271.896.873	1.036.119.609
2000	60.335	3.621.021.663	1.987.102.014
2001	68.286	7.289.622.510	13.478.317.678
2002	113.244	13.863.392.055	7.971.330.648
2003	68.251	25.563.195.271	18.834.977.142
2004	153.881	22.124.052.747	18.712.916.620
2005	104.578	32.548.467.217	38.715.354.165

Not: Gelirler Genel Müdürlüğü Bölge Müdürlükleri bünyesindeki vergi denetmenliği birimlerince yapılan incelemeler dahil edilmiştir.

Kaynak: Gelir Kontrolörleri Derneği, <http://www.gkd.org.tr/gelkont.asp?ss=13>

Tablodan da görüleceği üzere; özellikle son yıllarda yapılan denetim sonuçları göstermektedir ki, her geçen yıl incelenen matrah ile bulunan matrah farkı arasındaki fark gittikçe artmakta ve bu da ülkemizdeki vergi kayıp ve kaçaklarının giderek arttığını göstermektedir.

Vergi inceleme sonuçları itibariyle incelenen matrah ve inceleme sonucunda ortaya çıkan matrah farkları göstermektedir ki, vergi denetim elemanları sayıca yetersiz olmalarına rağmen önemli düzeyde vergi kaybına yol açan matrah farkı tespit etmişlerdir.

Ülkemizde var olan kayıt dışı faaliyetlerin yaygınlığı bir yandan vergilemede genellik ilkesini ciddi bir biçimde zedelerken, diğer taraftan da vergi yükünün adil dağılımını, vergi ahlakını ve vergi ödeme isteğini olumsuz yönde etkilemektedir (Tekin 2003:67). Ülkemizde devletin payına el uzatmak ve vergi kaçırmak toplumun tepkisiyle karşılanmamakta, aksine vergi ödememek vicdanlarda bir suç niteliği taşımamaktadır. Hatta vergi kaçırmak toplum tarafından bir marifet ve başarı ölçütü haline gelmektedir (Gerçek 1996:83).

Vergi kaçırma kavramı, sadece yasadışı bir eylem olarak değil, bununla birlikte hükümetin mali politikaları, vergi memurlarının davranışları ve kültürel yönlerden de etkilenen bir konudur. İnsanların neden vergi ödediklerini yanıtlayabilmek için birçok faktörün gözönünde bulundurulması gerekmektedir. Vergi sisteminin etkileri, vergi gelirlerinin ne şekilde harcandığı, idari etki, idarenin vergi ödeyenlere karşı tutum ve davranışları ve algılanan vergi yükü gibi faktörler vergi kaçakçılığının ortaya çıkması açısından önemli noktalardan bazılarıdır (Torgler ve Schaltegger 2005:3). Bu nedenle vergi uyumu yükseltilmeden vergi kaçakçılığı sorununun üstesinden gelinemeyeceği hususu açıktır. Aşağıdaki tabloda çeşitli ülkeler itibariyle vergi uyumları verilmiştir.

Tablo: 2.2 : Çeşitli Ülkelerin Vergi Uyum Düzeyleri

ÜLKELER	VERGİ UYUMU
Singapur	5.05
Yeni Zelanda	5.00
Avustralya	4.58
İngiltere	4.67
Hong Kong	4.56
İsviçre	4.49
ABD	4.47
Malezya	4.34
Şili	4.20
Japonya	4.41
Norveç	3.96
Fransa	3.86
Kanada	3.77
Danimarka	3.70
Avusturya	3.60
Finlandiya	3.53
Almanya	3.41
Tayland	3.41
Hollanda	3.40
İspanya	3.29
Tayvan	3.25
Endonezya	2.53
Meksika	2.46
Arjantin	2.41
Polonya	2.19
Portekiz	2.18
Türkiye	2.07
İsveç	1.91
Filipinler	1.83
İtalya	1.77

Kaynak: Ahmed Belkaoui (2004) “Relationship Between Tax Compliance Internationoally and Selected Determinants of Tax Morale” Journal of International Accounting, Auditing & Taxation, No:13, p.138)

Vergi uyumu düzeyi indeksinde, 30 ülkenin vergi uyumları ölçülmektedir. Değerler 0 ile 6 arasındadır ve yüksek değerler yüksek uyum demektir (Belkaoui 2004:138). Görüldüğü üzere bu araştırma sonucuna göre Türkiye, en düşük dördüncü ülke olmuştur. Bu bağlamda, diğer ülkelerle yapılan bu çalışma da göstermiştir ki, Türkiye’de vergi uyumsuzluğu temel bir sorundur ve vergi kaçakçılığı, bu uyumsuzluk nedeniyle yüksektir. Bu nedenle, vergi kaçakçılığı ile mücadelede başarı sağlayabilmek için ilk olarak verginin vergi yükümlüsünce ödenen değil, devletçe alınan bir kamu geliri olduğu bilincinin yerleşmesi gerekmektedir (Türk 2005:202). Bu bağlamda idare yükümlü ilişkilerinin geliştirilmesine, vergi bilincinin sağlanmasına yönelik faaliyetlere önem verilmelidir. Yükümlülerin vergiye gönüllü uyumlarının sağlanması için, vergi idaresi görev tanımamalarını iyi yaparak yükümlüyü ayrıntılı bir şekilde bilgilendirebilir ve denetim ve incelemelerin ne ifade ettiğini belirterek, gerekli tedbirleri alarak yükümlülerin vergi idaresi nezdinde sınıf atlama gayretlerini arttırılabilir (Kızılot vd. 2004).

Ülkemizde; uzun dönemli, planlı ve yoğun bir vergi eğitimiyle vergi kaçakçılığı yapıldığı durumda da bireylerin vicdanlarında, diğer suçları (hırsızlık, gasp, vs.) işledikleri takdirde hissedecekleri utanma ve suçluluk hissi içinde olmaları ve çevreleri tarafından ayıplanmalarını sağlayacak bir vergi ahlakı bilincinin yerleştirilmeye çalışılması gerekmektedir. Bu takdirde, vergi cezalarının yanında, suçluluk ve utanma hissi gibi içselleştirilmiş normlar da potansiyel bir maliyet veya ceza unsuru olarak vergi uyumunu arttıracaktır (Tunçer 2003:109).

Bu bölümde, yükümlülerin vergiye karşı göstermiş oldukları davranış biçimlerinin neler olduğu ve Türkiye açısından mevcut durum ortaya konmaya çalışılmıştır. Yapılan açıklamaların sonucunda görülmüştür ki, vergi uyumsuzluğu, devlet açısından vergi kayıplarına yol açabileceği gibi, daha ileri düzeyde kamu otoritelerine itaatsizlik anlamını taşıyan vergi isyanlarına da neden olabilmektedir. Bu nedenle, politika uygulayıcılarının vergi ile ilgili kararları alırken vergi psikolojisini gözönünde bulundurmaları, gerek vergi gelirlerinin arttırılması ve gerekse bireylerin vergilerini severek ve isteyerek ödemeleri açısından önemlidir.

Türkiye açısından ise yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının çok da olumlu olmadığı ve olumsuz pek çok faktörün vergi uyumsuzluğunu tetiklediği söylenebilir.

3. BÖLÜM

ÇANAKKALE İLİNDE TİCARİ KAZANÇ ELDE EDEN YÜKÜMLÜLERE YÖNELİK BİR UYGULAMA

Gelir Vergisi Kanunu'nun 2. maddesinde gelirin unsurları, ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, diğer kazanç ve iratlar olarak belirtilmiştir. Ticari kazanç, bağımsız bir girişimcinin elde etmiş olduğu gelirler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaya göre, girişimci maden işletmek, tarımsal üretimde bulunmak, hayvancılık yapmak, balık avlamak, ham maddelerle ticaret yapmak, eğlence yeri açmak, her türlü ihtiyaçları karşılamak için üretim yapmak, taşımacılık ve faizle para vermek gibi işlerden dolayı gelir sağlamaktadır. Bu gelirlerin hepsi, GVK'da ticari kazanç olarak isimlendirilmektedir (Bulutoğlu 2004:14).

Çanakkale İli Merkez İlçede etkinlik gösteren ve ticari kazanç elde eden yükümlüler üzerinde gerçekleştirilen araştırma bulgularını ve analizlerini içeren bu bölümde, öncelikle çalışmanın amacı ve önemi, araştırmanın içeriği, kısıtları ve yöntemi anlatılmıştır. Bulguların değerlendirilmesi başlığı altında öncelikli olarak araştırma sonuçlarının güvenilirlik analizleri verilmiştir. Ayrıca yükümlülerin vergiye yaklaşımları konusunda etkili olduğu düşünülen ve yapılan ankete katılan yükümlülerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, ailedeki birey sayısı, medeni durum, ortalama aylık gelir gibi demografik özelliklerinin dağılımları verilmiştir. Daha sonra anket formunda yer alan sorulara deneklerin vermiş oldukları cevapların dağılımları verilmiştir. Ayrıca Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis H Testi'ne göre yapılan analizler ve sonuçları değerlendirilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Vergi psikolojisi alanında çok fazla çalışma yapılmamakla birlikte, günümüzde çağdaş vergiciliğin etkin bir şekilde işlerliğini koruyabilmesi için, yükümlülerin vergi karşısında ne tür tutumlar sergiledikleri yönündeki çalışmaların önemi giderek artmaktadır. Bugüne kadar genellikle vergilerin ekonomik ve mali etkileri ile ilgilenilmiş ve vergilemenin sonucu niteliği taşıyan vergi kaçakçılığı, vergiden kaçınma, yansıma gibi davranış şekilleri ele alınmıştır. Ancak etkin bir vergi sisteminin kurulabilmesi için, yükümlülerin vergi karşısındaki düşüncelerinin ve davranışlarının bilinmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde teorik esaslar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümü oluşturan anket çalışmasının başlıca amacı ise, yükümlülerin vergileme karşısında sergiledikleri tutumları incelemektir. Bu amaçla, bir anket formu geliştirilmiştir.

Anketin uygulandığı deneklere kolayca ulaşılabilmesi ve örnek kitlenin merkezde yoğunlaşmış olması nedeniyle, araştırmanın ana kitlesini, Çanakkale İli Merkez İlçe'si gelir vergisi yükümlüleri içerisinde yer alan ticari kazanç elde eden yükümlüler oluşturmaktadır. Anket 415 yükümlü kapsamında gerçekleştirilmiş olup, bunlardan 5 tanesi kullanımdan uzak olduğu için sadece 410 anket değerlendirme kapsamına alınmıştır. Araştırma, Ağustos 2006 dönemi itibariyle yapılmıştır.

3.1.1.ÖLÇÜLECEK KRİTERLER

Yapılan literatür taraması sonucunda yükümlülerin vergiye karşı davranışlarını belirleyen faktörler ile ilgili çeşitli bilgiler toplanmış ve bu bilgilerden araştırmanın teorik bölümünde bahsedilmiştir. Bu yönde yapılacak olan anket çalışmasında ölçülecek kriterler ana başlıklar itibariyle bireysel ve çevresel faktörler olarak belirlenmiştir. Bu ana başlıklar alt başlıkları itibariyle tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo:3.1. Çanakkale İlinde Yapılan Alan Araştırması Kapsamında Yükümlülerin Vergiye Karşı Davranışlarını Belirleyen Faktörler

Bireysel Faktörler	Çevresel Faktörler
Vergi Ödeme Gücü	Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler
Vergi Bilinci ve Ahlakı	-Vergi Adaleti
Sosyal ve Demografik Faktörler	-Vergi Sisteminin Karmaşıklığı
-Yaş	-Vergi Mevzuatının Sık Sık Değişmesi
-Cinsiyet	-Vergi Oranları
-Aile Ölçeği ve Medeni Durum	-Vergi Aflarının Sıklığı
-Meslek	-Belge Düzeninin Yerleşmemiş Olması ve Kayıt Dışı Ekonomi
-Eğitim	-Vergi Cezalarının Etkin Uygulanmaması
- Aylık Gelir	-İstisna ve Muafiyetlerin Yaygınlığı
Siyasal İktidarı Benimseme Durumu	Vergi Yönetiminden Kaynaklanan Faktörler
Devlete Bağlılık	-Personel Yapısı
Yükümlülerin Diğer Yükümlüler Hakkındaki Düşüncesi	-Vergi İdarelerinde Halkla İlişkiler
Kamu Hizmetlerinin Yükümlünün Tercihlerine Uyumluluğu	-Vergi İnceleme ve Denetimleri
Kamu Harcamalarının Etkin Kullanımının Yükümlü Tercihleri Üzerindeki Etkileri	-Ekonomik ve Teknolojik Gelişmelere Uyum
Diğer Faktörler	-Çalışma Koşulları
-Kişisel Çıkar Kaygısı	Ekonomik Yapıdan Kaynaklanan Faktörler
-Gelecek Endişesi	-Enflasyonun Etkisi
	-Milli Gelir Düzeyi
	Siyasal Yapıdan Kaynaklanan Faktörler
	-Vergi Politikasına Halkın Katılımı
	-Verginin Alındığı Dönem

Yukarıdaki tabloda, Çanakkale ilinde ticari kazanç elde eden yükümlüler açısından yapılan anket kapsamında değerlendirmeye alınan faktörler belirtilmiştir. Bu nedenle ırksal özellikler, din gibi faktörlere bu tabloda yer verilmemiştir.

3.1.2. ARAŞTIRMANIN KISITLARI

Bu çalışma, Çanakkale ilinde ticari kazanç elde eden birinci sınıf ve ikinci sınıf tacir olan yükümlüler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilecek sonuçlar Çanakkale ilinde ticari kazanç elde eden yükümlülerin vergiye karşı tutumlarının ölçülmesine yöneliktir. Diğer gelir unsurları araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Bir diğer kısıtlama ise, araştırma sonuçlarının genellenebileceği zaman dilimi ile ilgili kısıtlamadır. Günümüz koşulları çok değişken bir yapı arz etmektedir. Bu süreçte, politika uygulayıcılarının vergi politikalarında yapacakları değişiklikler, yükümlülerin kişisel yapılarında meydana gelebilecek değişiklikler ve ekonomik yapıdaki değişimler, elde edilecek bulguların uzun vadede farklılıklar gösterebileceği sonucunu doğurmaktadır.

3.1.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çanakkale'deki yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının araştırıldığı bu çalışmada, yükümlülerin algı ve tutumlarını belirlemek amacıyla bir anket formu geliştirilmiş ve yükümlülere sunulmuştur.

Vergi yükümlülerinin tutum ve davranışlarını etkileyen nedenlerin belirlenmesinde en etkin yöntemin yüz yüze anket yöntemi olması nedeniyle çalışmada bu yöntem kullanılmıştır. Örnek kitlenin seçiminde basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Örnek kütlenin büyüklüğü $n=t^2pq/d^2$ kullanılarak [$\alpha= 0.05$ anlamlılık düzeyinde, $\pm \%5$ 'lik ($t=1.96$, $p= 0.05$, $q=0,05$) örnekleme hatasına göre] 384 kişi olarak belirlenmiştir (Baş 2001:46).

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tanısal araştırma olarak yükümlülerin; yaş, cinsiyet, medeni durumları, ailedeki birey sayısı, eğitim durumu, aylık geliri gibi demografik bilgileri incelenmiştir. Bu sorularla amaç, ankete katılan yükümlülerin vergiye karşı göstermiş oldukları davranışların kişisel niteliklerle değişip değişmediği hakkında bilgi sahibi olabilmektir. Anketin ikinci bölümünde ise yükümlülerin vergiler karşısındaki tutumunu ölçmek amaçlanmıştır.

Bu nedenle, “tutum, algı ve inanç gibi faktörlerin çeşitli düzeylerini saptamak ve bu konuda yapılan araştırmalarda toplanan verileri analiz etmek üzere geliştirilen ölçek türlerinden biri olan Likert toplama ölçeği” (Yükselen 2006:96) kullanılmıştır. Likert ölçeği, tutum ölçümleri arasında en çok bilinen ve kullanılan yöntemdir. Çünkü karmaşık tutum ölçeklerine oranla hem daha kolaylıkla geliştirilebilmekte hem de daha fazla maliyet gerektirmemektedir. Bu yöntem, Likert tarafından 1932’de geliştirilmiştir (Arkonaç 2005: 172).

Ankette yükümlülerin sosyal ve demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 6 soru, Likert ölçekli 31 soru oluşturulmuştur. 5’li Likert ölçeği yükümlüler tarafından değerlendirilmiştir. Beş boyut ankette 1) Kesinlikle Katılıyorum, 2) Katılıyorum, 3) Kararsızım, 4) Katılmıyorum, 5) Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde sıralanmıştır.

Analizler SPSS 13.0 for Windows istatistiksel paket program kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Yapılan anketin güvenilirliğinin belirlenmesi için, öncelikle 30 yükümlü üzerinde anket yapılmış ve ankette yer alan soruların güvenilirliği test edilmiştir. Soruların güvenilir olduğu ortaya çıkmış ve ankete devam edilmiştir. Toplam 415 yükümlü ile anket yapılmış, ancak bu anket formlarından 5 tanesi kullanılabılır olmaktan uzak olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. Toplam 410 anket formunun veri girişleri yapılmış ve analizler uygulanmıştır.

3.2. ÇANAKKALE İLİNDE TİCARİ KAZANÇ ELDE EDEN YÜKÜMLÜLERE YÖNELİK AMPİRİK ÇALIŞMA SONUÇLARI

Bulguların değerlendirilmesi aşamasında, öncelikli olarak ankette yer alan soruların güvenilirliği araştırılmış ve Cronbach's Alpha 0,688 bulunmuştur. Bu değer ankette yer alan soruların oldukça güvenilir olduğunu, kısaca ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Güvenilirlik analizi, herhangi bir konuda örnekleme oluşturan birimler üzerinden veri toplamak amacı ile geliştirilen ölçme amacını oluşturan ifadelerin (yargı, önerme, soru vb.) kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediğini test etmek amacı ile kullanılır. Diğer bir anlatımla, deneklerin ölçme aracını oluşturan ifadelere yaklaşımlarından hareket ile deneklere yöneltilen ifadelerin tümünün aynı konuyu ölçüp ölçmediği test edilir. Ölçme aracını oluşturan ifadelerin birbirleriyle tutarlılık gösterip göstermediği, aralarındaki ilişkinin (korelasyonun) ölçülmesiyle ortaya çıkar. Güvenilirlik katsayısı 0 ile 1 arasında değerler alır ve bu değer 1'e yaklaştıkça güvenilirlik artar (Ural ve Kılıç 2005:258).

Ölçekte yer alan soruların betimleyici istatistikleri incelendiğinde, genel ortalamanın 2,595 olduğu belirlenmiştir. Bu durum yükümlülerin ölçekte yer alan sorulara genel olarak katıldığını göstermektedir. Ölçekte yer alan sorulara yükümlülerin genel olarak katılmaları ise; vergiye yaklaşımların olumsuz olduğunu ifade etmektedir. Ölçekte yer alan sorularda en yüksek ortalama ise, (Tablo 3.2)

Soru:8.Yükümlüler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir.

Soru:10.Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir.

Soru:17.Yükümlülerin kişisel çıkarları ve hırsı vergi kaçırması için geçerli bir neden değildir.

Soru:18.Gelecek endişesi vergi kaçırmak için geçerli bir neden değildir.

Soru:23.Vergileme açısından gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmak doğru bir davranış değildir.

Soru:29.Vergi beyanında bulunurken denetleneceğimi gözönünde bulundururum.

Soru:32.İnteraktif hizmetlerden faydalanabilmek vergi yükümlülüklerinin yerine getirilmesini kolaylaştırmaktadır.

Soru:37. Olağanüstü dönemlerde getirilen yeni vergiler veya yükseltelen vergi oranları bu durum ortadan kalktıktan sonra kaldırılmalı veya düşürülmelidir.

değişkenlerinde bulunmuştur. Ortalaması yüksek bulunan bu değişkenler bir bütün olarak ölçekte olumlu yaklaşımları ifade etmektedir. Diğer sorular ise olumsuz yaklaşımları göstermektedir. Olumlu yaklaşımları gösteren sorular ölçekte ters kodlanmıştır ve dolayısıyla tüm ölçek bir bütün olarak beklenen durumu göstermektedir. Diğer değişkenlerin tüm ortalamaları 3'ün altındadır (Tablo 3.2)

Bu sorular itibariyle, yükümlüler, vergiye ilişkin sorumlulukların yerine getirmeleri gerektiğine ve vergi ödemenin devlete bağlılık göstergesi olduğuna inanmaktadırlar. Ayrıca, kişisel çıkarın, hırsın ve gelecek endişesinin vergi kaçırmak için geçerli bir neden olmadığını düşünmektedirler. Önemli bir sorun olan gelir getiren faaliyetlerin kayıt dışı tutulmasının da doğru bir davranış olmadığı görüşünde olan yükümlüler, vergi beyanında bulunurken de denetleneceklerini gözönünde bulunduracaklarını ifade etmişlerdir. İnteraktif hizmetlerin vergi işlemlerini kolaylaştıracağı ve özellikle olağanüstü dönemlerde getirilmiş olan yeni vergilerin veya yükseltelen vergi oranlarının düşürülmesi veya kaldırılması gerektiğini düşünmektedirler.

Diğer sorularda en küçük ortalama 19. soruda elde edilmiştir. Bu bağlamda, yükümlülerin en olumsuz yaklaşımları vergi adaletine yöneliktir denilebilir. Çünkü yükümlüler vergi sisteminin adil olmadığına inanmaktadırlar. Diğer bir düşük ortalama ise 11. soruda elde edilmiştir. Buna göre yükümlüler, Türkiye'de yükümlülerin vergisini tam olarak ödemediğine inanmaktadırlar. Başka bir ifade ile vergiden kaçınma ve vergi kaçırma eylemlerinin Türkiye'de yüksek olduğu

düşünülmektedir. Benzer şekilde bir diğer en küçük ortalama ise, 34. soruda görülmüştür. Buna göre yükümlüler kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranlarının yüksek olduğunu düşünmektedirler. Betimleyici istatistikler Tablo 3.2’de verilmiştir:

Tablo 3.2: Betimleyici İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma	N
7	1,76	0,953	410
8	4,33	0,820	410
9	1,79	0,908	410
10	3,99	1,119	410
11	1,70	1,001	410
12	2,20	1,185	410
13	2,21	1,240	410
14	1,90	0,957	410
15	1,81	0,901	410
16	1,90	0,931	410
17	4,04	0,994	410
18	4,05	0,988	410
19	1,67	0,924	410
20	1,80	0,874	410
21	1,86	0,880	410
22	1,87	1,039	410
23	4,25	0,742	410
24	2,46	1,245	410
25	1,97	0,840	410
26	2,94	1,241	410
27	2,42	1,083	410
28	2,51	1,183	410
29	4,08	0,972	410
30	1,99	0,897	410
31	2,45	1,116	410
32	4,10	0,799	410
33	2,00	0,974	410
34	1,73	0,853	410
35	1,72	0,789	410
36	2,80	1,315	410
37	4,17	1,037	410

Ölçekte yer alan soruların Soru Toplam İstatistiklerine bakıldığında, ters kodlu soruların negatif korelasyonlara sahip olduğu gözlenmektedir. Eğer bu sorular düzeltilip ters kod ortadan kaldırılırsa ölçeğin güvenilirliği artmakta, Crombach's Alpha 0,865'e yükselmektedir. Fakat bu yöntem olumlu durumları ifade eden sorulara olumsuz yaklaşıyor gibi bir sonuç vereceğinden, düzeltme yapılmamış ve bu şekilde ölçeğin güvenilirliğinin arttırılması yoluna gidilmemiştir. Sonuçlar Tablo 3.3'de verilmiştir.

Tablo 3.3: Soru Toplam İstatistikleri

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
7	78,69	85,480	0,404	0,667
8	76,12	96,555	-0,231	0,707
9	78,66	85,614	0,420	0,666
10	76,47	94,963	-0,124	0,707
11	78,75	84,236	0,450	0,663
12	78,26	82,822	0,430	0,661
13	78,24	87,542	0,191	0,683
14	78,55	83,382	0,527	0,658
15	78,64	85,281	0,446	0,665
16	78,56	84,560	0,472	0,662
17	76,41	95,954	-0,176	0,708
18	76,40	95,512	-0,155	0,706
19	78,79	84,120	0,503	0,660
20	78,65	84,926	0,485	0,663
21	78,60	86,178	0,401	0,668
22	78,58	86,499	0,307	0,673
23	76,20	98,195	-0,356	0,711
24	78,00	86,787	0,223	0,680
25	78,48	87,937	0,309	0,675
26	77,51	85,605	0,277	0,675
27	78,03	85,422	0,345	0,670
28	77,94	85,539	0,300	0,673
29	76,37	97,021	-0,233	0,711
30	78,46	85,012	0,465	0,664
31	78,00	85,555	0,325	0,671
32	76,35	97,021	-0,264	0,708
33	78,45	86,052	0,360	0,670
34	78,72	86,337	0,406	0,668
35	78,73	86,027	0,469	0,666
36	77,65	91,538	0,009	0,700
37	76,28	95,254	-0,140	0,706

Güvenilirlik analizinde kullanılan Alpha yöntemi anlamlı bulunmuştur (F=393,483, P<0,01).

Ölçekte yer alan her bir sorunun gerekli olduğu ve yükümlülerin farklı özelliklerini ortaya çıkardığı belirlenmiştir (Hotelling's T-Squared=2967,142, F=91,892 ve P<0,001).

Ölçekte yer alan soruların toplanabilir olup olmadıkları incelenmiş ve toplanabilir olduğu belirlenmiştir (F=3,436 P>0,005).

3.2.1. YÜKÜMLÜLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN DAĞILIMLARI

Yükümlülerin demografik özelliklerinin vergiye yaklaşımları üzerinde etkili olabileceği düşüncesiyle öncelikli olarak ankete katılanların demografik özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

Tablo 3.4:Yaş Kategorilerine Göre Yükümlülerin Dağılımı

Gruplar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
25 ve Altı Yaş	36	8,8	8,8	8,8
26-35 Yaş	128	31,2	31,2	40,0
36-45 Yaş	134	32,7	32,7	72,7
46+ Yaş	112	27,3	27,3	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Çanakkale’de etkinlik gösteren ve ticari kazanç elde eden yükümlüler üzerinde yapılan ankete katılan yükümlülerin yaş kategorilerine göre dağılımına bakıldığında, ankete katılanların çoğunluğunun 36-45 yaş grubunda olduğu görülmektedir ve %32,7’lik bir orana sahiptir. En küçük ortalama ise 25 ve altı yaş grubunda görülmektedir ve %8,8’lik bir orana sahiptir (Tablo 3.4).

Tablo 3.5:Cinsiyete Göre Yükümlülerin Dağılımı

Gruplar	Sayı	Yüzde
Kadın	81	19,8
Erkek	329	80,2
Toplam	410	100,0

Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında erkek yükümlülerin %80,2'lik, kadın yükümlülerin ise sadece %19,8'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir (Tablo 3.5).

Tablo 3.6:Medeni Duruma Göre Yükümlülerin Dağılımı

Gruplar	Sayı	Yüzde
Evli	300	73,2
Bekar	98	23,9
Dul	12	2,9
Toplam	410	100,0

Ankete katılanların %73,2'si evli, %23,9'u bekar ve %2,9'u duldur (Tablo 3.6).

Tablo 3.7:Ailedeki Birey Sayısına Göre Yükümlülerin Dağılımı

Gruplar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1 Kişi	15	3,7	3,7	3,7
2 Kişi	70	17,1	17,1	20,8
3 Kişi	132	32,2	32,3	53,1
4 Kişi	138	33,7	33,7	86,8
5+ Kişi	54	13,2	13,2	100,0
Toplam	409	99,8	100,0	
Cevapsız	1	0,2		
Toplam	410	100,0		

Ailedeki birey sayısına göre dağılımlara bakıldığında en büyük oran, %33,7 ile 4 kişilik aileye sahip yükümlülerdedir. Daha sonra, %32,3 ile 3 kişilik aileye sahip yükümlüler gelmektedir. En küçük ortalama ise yalnız yaşayan yükümlülere aittir ve oranı %3,7'dir (Tablo 3.7).

Tablo 3.8:Eğitim Durumuna Göre Yükümlülerin Dağılımı

Gruplar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
İlkokul,	45	11,0	11,0	11,0
Ortaokul	45	11,0	11,0	22,0
Lise	176	42,9	43,0	65,0
Üniversite	135	32,9	33,0	98,0
Lisansüstü	8	2,0	2,0	100,0
Toplam	409	99,8	100,0	
Cevapsız	1	0,2		
Toplam	410	100,0		

Tablo 3.8’de yükümlülerin eğitim durumlarına göre dağılımları verilmiştir. Bu tabloya göre, katılımcıların büyük bir kısmı lise mezunudur ve oranı %42,9’dur. Lise mezunlarından sonra en yüksek orana, %32,9 ile üniversite mezunları sahiptir. Bu oranlar anket formunda sorulmuş olan soruların ve vergi ile ilgili kavramların anlaşılabilirliği açısından önem arz etmektedir. Çünkü, genel olarak kabul edilen yargı, eğitim düzeyi yükseldikçe yükümlülerin vergi hakkındaki bilgi düzeyinin de artacağıdır. Ankete katılan deneklerin %11’i ortaokul, %11’i ilkökul mezunudur ve en düşük oran %2 ile lisansüstü eğitim düzeyinde olan yükümlülerdedir.

Tablo 3.9:Ortalama Aylık Gelire Göre Yükümlülerin Dağılımı

Gruplar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	159	38,8	41,5	41,5
2	128	31,2	33,4	74,9
3	51	12,4	13,3	88,3
4	45	11,0	11,7	100,0
Toplam	383	93,4	100,0	
Cevapsız	27	6,6		
Toplam	410	100,0		

1=1000 YTL ve altında aylık gelir

2=1001 ve 2000 YTL

3=2001 ve 3000 YTL

4=3001 YTL ve yukarısı

Ankete cevap veren katılımcıların %6,6 sı aylık gelir ile ilgili soruyu boş bırakmıştır. Ankete katılan yükümlülerin ortalama aylık gelirlerine göre dağılımları ise ağırlıklı olarak %38,8’lik bir orana sahip olan 1000 YTL ve altında aylık gelir elde eden yükümlüler oluşturmaktadır. 1001 ve 2000 YTL gelir elde eden yükümlülerin sayısı ise %31,2 oranındadır. 2001 ve 3000 YTL elde eden yükümlüler %12,4, 3001 YTL ve yukarısında gelir elde eden yükümlüler ise %11 oranındadır (Tablo 3.9).

3.2.2. ANKETE KATILAN YÜKÜMLÜLERİN VERGİYE YAKLAŞIM

BİÇİMLERİ

Ankete katılan yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının ölçülmesinin amaçlandığı bu bölümde, yükümlülerin vergiye karşı davranışlarını belirleyen bireysel ve çevresel faktörlerin Çanakkale ilinde ticari kazanç elde eden yükümlüleri ne derecede etkilediği ve bu bağlamda vergiye yaklaşımlarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle deneklere yöneltilen Likert ölçekli soruların sonuçları tablollaştırılmış ve her bir tablo itibariyle değerlendirmeler yapılmıştır.

3.2.2.1. BİREYSEL FAKTÖRLER AÇISINDAN

Bu başlık altında çalışmanın birinci bölümünde belirlenen ve yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını etkileyen faktörler arasında yer alan bireysel faktörlerin Çanakkale ilinde ticari kazanç elde eden yükümlüleri ne derecede etkilediği belirlenmeye çalışılarak, vergiye yaklaşımları bu faktörler açısından ortaya konmaya çalışılacaktır.

3.2.2.1.1. VERGİ ÖDEME GÜCÜ

Yükümlülerin ödeme güçlerine göre vergilendirilip vergilendirilmemeleri vergiye bakışları açısından önemlidir. Çünkü ödeme güçlerine göre vergilendirilmeyen yükümlüler, adaletsizliğe uğradıklarını düşünecek ve vergiye yaklaşımları olumsuz olabilecektir. Çanakkale ilindeki yükümlülerin ödeme gücü

konusundaki yaklaşımlarının ölçülmesinin amaçlandığı bu soruya verilen cevaplar aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo: 3.10).

Tablo 3.10: Mükellefler Ödeme Güçlerine Göre Vergilendirilmemektedir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	202	49,3	49,3	49,3
2	146	35,6	35,6	84,9
3	25	6,1	6,1	91,0
4	33	8,0	8,0	99,0
5	4	1,0	1,0	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

1= Kesinlikle Katılıyorum

2=Katılıyorum

3=Kararsızım

4= Katılmıyorum

5= Kesinlikle Katılmıyorum

Ankete cevap veren katılımcılar arasında yükümlülerin ödeme güçlerine göre vergilendirilmediği düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Bu soruya %49,3 oranında yükümlü kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermiş ve sadece %1 lik bir oranda yükümlülerin ödeme gücüne göre vergilendirildiklerini düşündükleri görülmüştür (Tablo 3.10). Bu bağlamda verilen cevaplar ışığında, ödeme gücü açısından adaletin sağlanamadığı sonucuna varılmaktadır.

3.2.2.1.2. VERGİ BİLİNCİ VE AHLAKI

Vergi bilinci ve ahlakının tüm yükümlüler için aynı olması beklenmemekle birlikte vergi ahlakı ve bilinci ne kadar kötü olursa vergiden kaçınma ve vergi kaçırma eğilimleri de o kadar yüksek olmaktadır. Çanakkale ilindeki yükümlülerin vergi bilinci ve ahlakının ölçülmesini amaçlayan bu soruya verilen cevaplar, Tablo 3.11’de verilmektedir.

Tablo 3.11: Mükellefler Vergiye İlişkin Sorumluluklarını Yerine Getirmelidir (Getirmemelidir)

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	6	1,5	1,5	1,5
2	10	2,4	2,4	3,9
3	26	6,3	6,3	10,2
4	168	41,0	41,0	51,2
5	200	48,8	48,8	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Anket formunda “yükümlüler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir” ifadesi, ters ölçekli sorulardan biri olduğu ve burada sonuçların değerlendirilmesinde yanlış anlaşılmalara neden olmaması için “yükümlüler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmemelidir” şeklinde algılanmalıdır. Bu ifadeye tablo 3.11’de görüldüğü üzere, yükümlülerin %48,8 gibi büyük bir oranı kesinlikle katılmıyorum demiş ve yükümlülerin vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği yönündeki düşünce yaygın kanaati oluşturmuştur. Yükümlülerin ortalama olarak sadece %3,9’u vergiye ilişkin sorumlulukların yerine getirilmemesi gerektiği yönünde cevap vermiştir. Vergi bilincinin ve ahlakının gelişmiş olması

sonucunda vergi sorumluluğunun yerine getirileceği noktasından hareketle yola çıkılan bu soruda ilginç bir sonuç ortaya çıkmıştır. Çünkü yükümlüler açısından olması gereken bir durumu ifade eden bu soru sonucunda olumlu bir tablo ortaya çıkmakla birlikte, Türkiye açısından mevcut durumu değerlendirmek üzere sorulan sorularda tersi bir durum, yani olumsuz bir yaklaşım gözlenmektedir.

3.2.2.1.3. SİYASAL İKTİDARI BENİMSEME DURUMU

Siyasal iktidarın vergi politikalarının yükümlülerin beklentilerini göz önüne alan bir yapı arz etmesinin vergi uyumu açısından önemli olduğu, üzerinde durulan konulardan bir diğeridir. Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından ise durum şu şekilde değerlendirilmiştir (Tablo 3.12):

Tablo 3.12: Siyasal İktidarın Vergi Politikaları Mükelleflerin Beklentilerini Karşılammamaktadır

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	180	43,9	43,9	43,9
2	169	41,2	41,2	85,1
3	33	8,0	8,0	93,2
4	22	5,4	5,4	98,5
5	6	1,5	1,5	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.12’de katılımcıların %43,9’unda, siyasal iktidarın uygulamış olduğu vergi politikalarının, yükümlü beklentilerinden uzak olduğu yönünde bir yaklaşıma sahip olduğu görülürken, %6,9’unda ise, siyasal iktidarın vergi politikalarının

yükümlü beklentilerini karşıladığı yönünde bir yaklaşımın hakim olduğu görülmektedir. Böylece yükümlülerin büyük bir çoğunluğunun siyasal iktidarın vergi politikalarının kendi beklentilerini karşılamadığı yönünde bir düşünceye sahip olduğu ortaya çıkmakta ve bu bağlamda siyasal iktidarın uygulamış olduğu vergi politikalarına uyumun düşük olduğu sonucuna varılabilmektedir (Tablo:3.12).

3.2.2.1.4. DEVLETE BAĞLILIK

Yükümlülerin devlet hakkındaki düşüncelerinin vergi karşısında sergilemiş oldukları tutum ve davranışlar üzerinde etkili olduğu, çalışmanın birinci bölümünde belirtilmişti. Bu bağlamda devlete bağlı yükümlülerin vergilere katlanmaları daha kolay olabilecektir. Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından verilen cevaplar ışığında ortaya çıkan tablo ise şu şekildedir (Tablo 3.13):

Tablo 3.13: Vergi Ödemek Devlete Bağlılığın Bir Göstergesidir (Değildir)

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	14	3,4	3,4	3,4
2	46	11,2	11,2	14,6
3	37	9,0	9,0	23,7
4	148	36,1	36,1	59,8
5	165	40,2	40,2	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Ölçekte ters kodlu ifadelerden biri olan “vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir” sorusu burada sonuçların doğru ifade edilebilmesi için “vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesi değildir” şeklinde algılanmalıdır. Bu bağlamda yükümlülerin büyük bir çoğunluğu vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi

olduğunu düşünmektedirler. Çünkü, Çanakkale ilindeki yükümlülerin %40,2'si bu ifadeye kesinlikle katılmıyorum diyerek, vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi olduğunu belirtmişlerdir. Deneklerin sadece %3,4'ü vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi olmadığını ifade etmişlerdir (Tablo 3.13). Yükümlülerin büyük bir çoğunluğunun vergi ile devlet arasında kurmuş oldukları bu olumlu bağlantı, vergiye yaklaşımlarını da olumlu yönde etkileyebilecek ve vergi ödemek nedeniyle duyulan hoşnutsuzluk hissi daha az hissedilebilecektir.

3.2.2.1.5.YÜKÜMLÜLERİN DİĞER YÜKÜMLÜLER HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Yükümlülerin diğer yükümlüler hakkındaki düşünceleri vergiye yaklaşımlarını etkileyen diğer bir faktördür. Özellikle aynı sosyo-ekonomik seviyede bulunan yükümlüler arasında düşük vergi ödeyenlerin olması, daha yüksek vergi ödeyenler açısından hoşnutsuzluğa neden olabilmekte ve bu nedenle de vergiye yaklaşımları olumsuz olabilmektedir. Ayrıca vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığının yaygın olduğunu düşünen yükümlüler de bu durumdan etkilenerek vergiden kaçınabilmekte veya vergi kaçırabilmektedir. Çanakkale ilindeki yükümlülerin bu faktöre yaklaşımları, üç ifade aracılığıyla ölçülmeye çalışılmış ve verilen cevaplar aşağıda tablolaştırılmıştır (Tablo:3.14, Tablo:3.15, Tablo 3.16).

Tablo 3.14: Türkiye’de Mükellefler Vergilerini Tam Olarak Ödememektedir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	222	54,1	54,1	54,1
2	137	33,4	33,4	87,6
3	18	4,4	4,4	92,0
4	18	4,4	4,4	96,3
5	15	3,7	3,7	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.14’e göre, Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından yaygın kanaat, Türkiye’de yükümlülerin vergilerini tam olarak ödemediği yönündedir. Başka bir ifade ile yaygın olarak yükümlüler, ya vergi kaçırarak ya da vergiden kaçınarak ödemeleri gereken vergiyi ödememektedirler. Bu bağlamda %54,1 oranında deneklerin büyük bir çoğunluğunda bu düşünce hakimdir. Sadece %3,7 oranında denek, Türkiye’de yükümlülerin vergisini tam olarak ödediğine inanmaktadır.

Tablo 3.15: Mükellefler Arasında “Herkes Vergi Kaçırıyor Ben Neden Kaçırmiyorum” Mantığı Yaygındır

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	141	34,4	34,4	34,4
2	146	35,6	35,6	70,0
3	41	10,0	10,0	80,0
4	66	16,1	16,1	96,1
5	16	3,9	3,9	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Yükümlüler arasında “herkes vergi kaçırıyor ben neden kaçırmıyorum” mantığının yaygın olması vergiye yaklaşımlarının olumsuz olduğu yönündeki göstergelerden biridir denilebilir. Çünkü, böyle bir kanaatin varlığı vergi kaçakçılığının giderek yaygınlaşması sonucunu doğurabilir. Bu bağlamda Çanakkale’deki yükümlüler böyle bir mantığın yaygın olduğunu %34,4 oranında kesinlikle katılıyorum diyerek ortaya koymuşlardır. Böyle bir düşüncenin yaygın olmadığı yönündeki cevaplar ise ortalama %3,9 oranında kalmıştır (Tablo 3.15).

Tablo 3.16: Başkasının Vergi Mükellefiyetini Yerine Getirmemesi Beni Etkiler

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	150	36,6	36,6	36,6
2	137	33,4	33,4	70,0
3	25	6,1	6,1	76,1
4	82	20,0	20,0	96,1
5	16	3,9	3,9	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Yükümlüler arasında, başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesinin kendilerini de etkileyeceği yönündeki soruya %36,6 oranında kesinlikle katılıyorum cevabı verilmiş ve böylece yükümlülerin büyük bir çoğunluğu, vergisini ödemeyen yükümlülerden etkileneceklerini belirtmişler ve sadece %3,9’u kesinlikle katılmıyorum diyerek bu durumun kendilerini etkilemeyeceğini belirtmiştir (Tablo 3.16).

3.2.2.1.6. KAMU HARCAMALARININ ETKİN KULLANIMI VE KAMU HİZMETLERİNİN YÜKÜMLÜNÜN TERCİHLERİNE UYUMLULUĞU

Kamu harcamalarının etkin kullanımı ve kamu hizmetlerinin yükümlülerin tercihlerine uyumlu olması, vergiye yaklaşımlarını olumlu yönde etkileyen faktörlerdendir. Çünkü, yükümlüler, ödemiş oldukları vergilerin savurganca kullanıldığını düşündükleri takdirde vergi ödemekten dolayı hoşnutsuzluk duyacaklardır. Başka bir ifadeyle, hissettikleri subjektif yük artacaktır. Bu nedenle, verilen vergilerin kamu hizmeti olarak geri dönmesi, yükümlülerde ödemiş oldukları vergilerin yerinde kullanıldığı hissini yaratması ve vergi uyumunu yükseltmesi açısından önemlidir. Ayrıca, ödenen vergiler fazla, yararlanılan kamu hizmetleri az ise, başka bir ifade ile ödenen vergi ile kamu hizmeti olarak sağlanan fayda arasında fark var ve ödenen vergiye göre daha düşük oranda fayda sağlanıyorsa yükümlülerin vergiye yaklaşımları olumsuz olabilmektedir. Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından kamu harcamalarının etkinliği ve kamu hizmetlerinin kendi tercihlerine uyumluluğu noktasında nasıl bir anlayışın yaygın olduğunu ölçmek amacıyla hazırlanan ifadelere verilen cevaplar aşağıda verilmiştir (Tablo:3.17, Tablo: 3.18, Tablo:3.19);

Tablo 3.17: Verilen Vergiler Kamu Hizmeti Olarak Geri Dönmemektedir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	165	40,2	40,2	40,2
2	160	39,0	39,0	79,3
3	52	12,7	12,7	92,0
4	27	6,6	6,6	98,5
5	6	1,5	1,5	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.17'ye göre, ankete katılan yükümlülerin büyük bir çoğunluğu (%79,2), verilen vergilerin kamu hizmeti olarak geri dönmediğini düşünmektedir ve deneklerin ortalama olarak sadece %8,1'i verdikleri vergilerin kamu hizmeti olarak geri döndüğünü düşünmektedir. Bu durum ise, yukarıda da belirtildiği gibi yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

Tablo 3.18: Vergiler Daha Çok Borç Faizlerine Gitmektedir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	175	42,7	42,7	42,7
2	170	41,5	41,5	84,1
3	41	10,0	10,0	94,1
4	17	4,1	4,1	98,3
5	7	1,7	1,7	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.18'de görüldüğü üzere; yükümlüler arasında bir diğer yaygın kanaat ise, vermiş oldukları vergilerin borç faizlerine gittiğidir. Bu bağlamda toplam %84,2 oranında yükümlü, verilen vergilerin borç faizlerine gittiğini düşünmektedir. Yükümlülerin toplam %5,8'i, bu düşüncenin aksine, vergi gelirlerinin borç faizlerine gitmediğini düşünmektedirler.

Tablo 3.19: Vergi Gelirleri Kamu Tarafından Etkin Kullanılmamaktadır

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	160	39,0	39,0	39,0
2	167	40,7	40,7	79,8
3	56	13,7	13,7	93,4
4	20	4,9	4,9	98,3
5	7	1,7	1,7	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Yukarıdaki soruyla bağlantılı olarak sorulan ve kamu gelirlerinin etkin kullanılıp kullanılmadığı yönündeki düşünceleri ölçmeyi amaçlayan bu soruda ise, ankete katılan yükümlüler arasında yaygın kanaat, ortalama %79,7'lik bir oranla kamu gelirlerinin etkin kullanılmadığı yönündedir. Bu bağlamda kamu gelirlerinin etkin kullanılmadığı düşüncesi, yükümlülerin vergi uyumlarını olumsuz olarak etkileyen bir diğer faktör olmaktadır. Kamu gelirlerinin etkin kullanıldığı yönündeki oran, ortalama olarak %5,16 düzeyindedir (Tablo 3.19).

3.2.2.1.7. KİŞİSEL ÇIKAR KAYGISI VE GELECEK ENDİŞESİ

Yükümlülerin kişisel çıkar ve kaygılarının, ayrıca gelecek endişelerinin vergiden kaçınmak ya da vergi kaçırmak için geçerli bir neden olabileceği, belirtilen diğer faktörlerdendir. Ancak, Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından bu faktörler, vergi kaçırmak veya kaçınmak için geçerli birer neden olarak görülmemiştir. Sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir (Tablo 3.20, Tablo 3,21).

Tablo 3.20: Mükelleflerin Kişisel Çıkarları ve Hırsı Vergi Kaçırması Geçerli Bir Neden Değildir (Nedendir)

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	10	2,4	2,4	2,4
2	29	7,1	7,1	9,5
3	47	11,5	11,5	21,0
4	172	42,0	42,0	62,9
5	152	37,1	37,1	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Ters kodlu sorulardan biri olan ve yükümlülerin kişisel çıkar ve hırslarının vergi kaçırmak için geçerli bir neden olmadığı yönündeki soru, burada verilen cevapların dağılımının ters yönde algılanmasına sebebiyet vereceği için ifade düzeltilerek yazılmıştır. Çanakkale ilinde ticari kazanç elde eden ve ankete katılan yükümlülerin toplam %79'una göre, kişisel çıkarlar vergi kaçırmak için geçerli bir neden değildir (Tablo 3.20).

Tablo 3.21:Gelecek Endişesi Vergi Kaçırmak İçin Geçerli Bir Neden Değildir (Nedendir)

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	10	2,4	2,4	2,4
2	30	7,3	7,3	9,8
3	40	9,8	9,8	19,5
4	180	43,9	43,9	63,4
5	150	36,6	36,6	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Bir diğer ters kodlu ifade olan “gelecek endişesi vergi kaçırmak için geçerli bir neden değildir” sorusu, yine dağılımların yanlış yorumlanması sorununu doğuracağı için burada, geçerli bir nedendir şeklinde algılanmalıdır. Bu soruya yükümlülerin genel yaklaşımı olumsuz olmuş, başka bir ifade ile, böyle bir gerekçenin vergi kaçırmak için geçerli bir neden olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, deneklerin büyük bir çoğunluğu %43,9'luk bir oranla bu ifadeye katılmadıklarını, %36,6'sı ise kesinlikle katılmadığını ifade etmiştir (Tablo 3.21).

3.2.2.2. ÇEVRESEL FAKTÖRLER AÇISINDAN

Literatür taraması sonucunda oluşturulan ve birinci bölümde yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını belirleyen faktörlere sadık kalınarak hazırlanan anket formunda yükümlülerin demografik özellikleri ortaya konulduktan sonra, bireysel faktörlerin yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını ne oranda etkilediğinin ölçülmesi amaçlanmıştır ve sonuçlar yukarıda verilmiştir. Bu başlık altında, çevresel faktörlerin yükümlü davranışları üzerinde ne gibi etkiler yarattığı ve bu bağlamda Çanakkale ilindeki yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının ölçülmesi amaçlanmıştır.

3.2.2.2.1. VERGİ SİSTEMİNDEN KAYNAKLANAN FAKTÖRLER

Çanakkale ilindeki yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının vergi sistemi açısından ne derecede etkilendiğinin ölçülmeye çalışıldığı bu başlık altında, teoride verilen alt başlıklar itibariyle anket formu oluşturulmuş ve bu başlıklar itibariyle sonuçlar verilmiştir.

3.2.2.2.1.1. VERGİ ADALETİ

Yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının olumlu olması yönündeki önemli etkenlerden bir diğeri ise, vergi sisteminin adil olduğuna inanmalarıdır. Vergi sisteminin Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından vergi adaleti hakkındaki düşünceleri, aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 3.22).

Tablo 3.22: Vergi Sistemi Adil Değildir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	221	53,9	53,9	53,9
2	139	33,9	33,9	87,8
3	27	6,6	6,6	94,4
4	12	2,9	2,9	97,3
5	11	2,7	2,7	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.22’de görüldüğü üzere, Çanakkale ilindeki yükümlülerin %87,8 gibi büyük bir çoğunluğu, vergi sisteminin adaletsiz olduğunu belirtmişlerdir. Vergi sisteminin adil olduğunu düşünen yükümlülerin ortalama oranı, sadece %5,6 olmuştur. Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından böyle bir düşüncenin yaygınlığı, vergiye yaklaşımlarını olumsuz olarak etkilemekte ve bu bağlamda vergi uyumları düşmektedir.

3.2.2.2.1.2. VERGİ SİSTEMİNİN KARMAŞIKLIĞI VE MEVZUATIN SIK SIK DEĞİŞMESİ

Vergi mevzuatının karmaşık olması ve mevzuatın çok sık değişmesi, yükümlülerin vergiye ilişkin işlemleri anlamalarını zorlaştırmakla birlikte, vergiye yaklaşımlarını da olumsuz etkileyen faktörler arasındadır. Çanakkale ilindeki yükümlülerin bu konuya yaklaşımları aşağıdaki tablolarda verilmektedir (Tablo:3.23, Tablo:3.24).

Tablo 3.23: Vergi Mevzuatı Basit ve Anlaşılır Değildir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	175	42,7	42,7	42,7
2	170	41,5	41,5	84,1
3	42	10,2	10,2	94,4
4	19	4,6	4,6	99,0
5	4	1,0	1,0	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından vergi mevzuatı, basit ve anlaşılır olmaktan uzaktır. Çünkü tablo 3.23'te görüldüğü üzere, ankete katılan yükümlülerin %42,7'lik bir oranı, bu soruya kesinlikle katılıyorum derken %41,5'lik bir oranı, katılıyorum demiştir ve böylece ankete katılan yükümlüler açısından vergi mevzuatının karmaşık olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Deneklerin ortalama %5,6'sı vergi mevzuatının basit ve anlaşılır olduğunu düşünmektedir (Tablo 3.23). Bu bağlamda, teoride de belirtildiği üzere, karmaşık bir vergi mevzuatı anlaşılır olmaktan uzak olacak, bunun sonucunda ise vergi uyumu olumsuz olarak etkilenebilecektir.

Tablo 3.24: Vergi Mevzuatının Sık Sık Değişmesi Vergi İle İlgili İşlemleri Olumsuz Olarak Etkilemektedir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	157	38,3	38,3	38,3
2	186	45,4	45,4	83,7
3	40	9,8	9,8	93,4
4	23	5,6	5,6	99,0
5	4	1,0	1,0	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Vergi mevzuatında çok sık değişiklik yapılması yükümlülerin vergi sistemine olan güvenlerini sarsabilir ve vergi uyumunu olumsuz olarak etkileyebilir. Bu nedenle, vergi sisteminde çağın gereklerine uygun değişikliklerin yapılması gerekliliği mevcut olmakla birlikte, çok sık değişiklik yapılması yükümlülerin vergi kanunlarını takip edememesi ve vergi sisteminin giderek karmaşıklaşması sonucunu doğurabilir. Bu noktadan hareketle hazırlanan bu soruya, tablo 3.24'te de görüldüğü üzere, deneklerin büyük bir çoğunluğu %45,4 oranla katılıyorum, %38,3'ünde kesinlikle katılıyorum demişlerdir. Bu bağlamda, Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından vergi mevzuatının çok sık değişikliğe uğraması, vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilemektedir.

3.2.2.2.1.3. VERGİ AFLARININ SIKLIĞI

Vergi aflarının çok sık olması, yükümlülerde vergi suçu işledikleri takdirde affedilecekleri hissini uyandırabilmekte ve dürüst yükümlülerin vergi affını vergi kaçakçılığı yapan yükümlülere bir ödül şeklinde değerlendirmeleri sonucunu yaratabilmektedir. Bir taraftan, çok sık çıkarılan vergi aflarının vergi kaçakçılığı

açısından itici bir güç olup olmadığının ölçülmeye, diğer taraftan da yükümlülerin vergi aflarına yaklaşımlarının ölçülmeye çalışıldığı bu soruya verilen cevaplar aşağıda tablolaştırılmıştır (Tablo 3.25).

Tablo 3.25: Sık Sık Çıkarılan Vergi Afları Vergi Kaçakçılığının Nedenlerinden Biridir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	184	44,9	44,9	44,9
2	148	36,1	36,1	81,0
3	36	8,8	8,8	89,8
4	30	7,3	7,3	97,1
5	12	2,9	2,9	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Çanakkale ilindeki yükümlüler tarafından verilen cevaplar ışığında, ankete katılan denekler arasında yaygın kanaatin çok sık çıkarılan vergi aflarının vergi kaçakçılığını arttırdığı şeklinde olduğu söylenebilir. Çünkü, yükümlülerin %44,9'u bu soruya kesinlikle katılıyorum derken, %36,1'i katılıyorum demişlerdir (Tablo 3.25). Bu bağlamda, verilen cevaplar ışığında, sık çıkarılan vergi afları yükümlülerin vergilemeye yaklaşımlarını olumsuz olarak etkilemektedir ve vergi kaçakçılığını arttıran faktörler arasındadır denilebilir.

3.2.2.2.1.4. BELGE DÜZENİNİN YERLEŞMEMİŞ OLMASI VE KAYIT DIŞI EKONOMİ

Belge düzeninin yerleşmemiş olması ve kayıt dışılığın en önemli nedenlerinden biri de, yükümlülerin vergi kaçırma istekliliğidir. Bu nedenle yükümlülerin vergi getiren faaliyetlerini kayıt dışı tutmalarının doğru bir davranış olarak kabul edilip edilmediği ölçülmeye çalışılmış ve sonuçlar aşağıda verilmiştir (Tablo 3.20).

Tablo 3.26: Vergileme Açısından Gelir Getiren Faaliyetleri Kayıt Dışı Tutmak Doğru Bir Davranış Değildir (Davranıştır)

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	1	0,2	0,2	0,2
2	10	2,4	2,4	2,7
3	38	9,3	9,3	12,0
4	197	48,0	48,0	60,0
5	164	40,0	40,0	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Ters kodlu sorulardan bir diğeri olan gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmak doğru bir davranış değildir, sorusu yine sonuçların doğru değerlendirebilmesi nedeniyle burada doğru bir davranıştır şeklinde verilmiştir. Bu soruya deneklerin büyük bir çoğunluğu %48'lik bir oranla katılmıyorum demişlerdir ve gelir getiren faaliyetlerin kayıt dışı tutulmasının doğru bir davranış olmadığı ağırlık kazanan görüş olmuştur (Tablo 3.26).

3.2.2.2.1.5. VERGİ CEZALARININ ETKİN UYGULANMASI

Vergi cezalarının etkin uygulanamaması, yükümlülerin vergi kaçırma konusunda daha cesur davranmalarına neden olabilir. Ayrıca, cezaların miktar olarak yetersiz olması vergi kaçırmaı daha avantajlı hale getirebileceği gibi, çok yüksek olması da uygulanabilirlik imkanını azaltacaktır. Bu nedenle, vergi cezalarının miktarının çok iyi belirlenmesi gerekliliğinin yanında, cezaların çabuk uygulanabilir bir yapıda olması da diğer bir önemli noktadır. Bu konuyla ilgili olarak, ankete katılan yükümlülerin cevapları ise aşağıda olduğu gibidir (Tablo 3.27);

Tablo 3.27: Vergi Cezaları Caydırıcı Nitelikte Değildir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	109	26,6	26,6	26,6
2	134	32,7	32,7	59,3
3	66	16,1	16,1	75,4
4	73	17,8	17,8	93,2
5	28	6,8	6,8	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından, vergi cezaları caydırıcı bir nitelik taşımamaktadır. Çünkü, Tablo 3.27’de de görüldüğü üzere, yükümlülerin toplam 59,3’ü vergi cezalarını caydırıcı bulmamaktadır. Bu durum ise, yükümlülerin vergi kaçırma konusunda daha cesur davranmalarına neden olabilmektedir. Çünkü caydırıcılığı olmayan bir cezanın beklenen yaptırım gücünü gösterebilmesi mümkün değildir.

3.2.2.2.1.6. İSTİSNA VE MUAFİYETLERİN YAYGINLIĞI

Ülke kalkınmasını sağlamak, yatırımları arttırmak veya ödeme gücü bulunmayan yükümlüleri vergi dışı bırakmak gibi olumlu gelişmeler yaratabilecek istisna ve muafiyet uygulamaları geniş kapsamlı tutulduğunda, vergilemede eşitliğin sağlanamaması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilir. Çanakkale ilindeki yükümlülerin bu konuya yaklaşımları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo:3.28).

Tablo 3.28: Geniş Kapsamlı Vergi Muafiyet ve İstisnaları Vergilemede Eşitsizliğe Neden Olur

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	118	28,8	28,8	28,8
2	214	52,2	52,2	81,0
3	52	12,7	12,7	93,7
4	23	5,6	5,6	99,3
5	3	0,7	0,7	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.28’de de görüldüğü üzere, katılımcıların %52,2’si geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergilemede eşitsizliğe neden olacağı yönündeki soruya katılıyorum demişler ve %28,8’i ise kesinlikle katılıyorum demişlerdir. Böylece, yükümlülerin büyük bir çoğunluğu, geniş kapsamlı vergi muafiyeti ve istisnaların eşitsizliğe neden olacağını belirtmişlerdir. Vergilemede böyle bir eşitsizliğin varlığı ise, vergiye yaklaşımları olumsuz yönde etkileyebilecek ve bunun sonucunda, vergi karşısında bir takım tepkilerin ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.

3.2.2.2.2. VERGİ YÖNETİMİNDEN KAYNAKLANAN FAKTÖRLER

Vergi yönetimi, yükümlüyle bire bir ilişkiye girmek ve vergiyle ilgili işlerin yürütülmesi gibi işlemleri gerçekleştirdiği için önemli bir yapı arz etmektedir. Bu bağlamda, yönetimde etkinliğin sağlanamaması, vergiyle ilgili işlemlerde başarısızlıklara ve dolayısıyla yükümlülerin vergiye bakışında olumsuzluklara neden olacaktır. Bu başlık altında, Çanakkale ilindeki yükümlülerin vergi yönetimini değerlendirmeleri amaçlanmıştır. Çünkü, vergi yönetiminin başarılı olması, yükümlülerin vergiye olumlu yaklaşımlarını sağlayan önemli faktörler arasındadır.

3.2.2.2.2.1. PERSONEL YAPISI

Vergi dairesinde çalışan personel yapısını değerlendirebilmek amacıyla Çanakkale ilindeki yükümlülerden vergi dairesi personelini sayısal açıdan, eğitim ve mesleki bilgileri itibariyle değerlendirmeleri istenmiş ve sonuçlar aşağıda verilmiştir (Tablo 3.29, Tablo 3.30).

Tablo 3.29: Vergi Dairesinde Çalışan Personel Sayısı Etkin Bir Hizmet Sunumu İçin Yeterli Değildir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	64	15,6	15,6	15,6
2	97	23,7	23,7	39,3
3	90	22,0	22,0	61,2
4	119	29,0	29,0	90,2
5	40	9,8	9,8	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.29'daki yüzdeler dağılımlara bakıldığında katılımcıların ağırlıklı olarak (%29,0) bu soruya, katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Ancak katılımcıların cevapları toplam değerler açısından %39,3 oranında personel sayısının yetersiz olduğu, %38,8 oranında ise, personel sayısının yeterli olduğu yönündedir. Bu konuda kararsız olan yükümlülerin oranı ise %22,0'dır.

Tablo 3.30: Vergi Dairesinde Çalışan Personelin Eğitimi ve Mesleki Bilgi Düzeyi Yeterli Değildir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	97	23,7	23,7	23,7
2	128	31,2	31,2	54,9
3	108	26,3	26,3	81,2
4	69	16,8	16,8	98,0
5	8	2,0	2,0	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.30'da görüldüğü üzere, katılımcılar, vergi dairesinde çalışan personelin eğitim ve mesleki bilgi düzeyinin yeterli olmadığını düşünmektedirler. Bu soruya, ankete cevap veren katılımcıların %31,2'si katılıyorum ve %23,7'si kesinlikle katılıyorum demişlerdir. Ayrıca katılımcıların azımsanamayacak bir bölümü ise kararsız kalmıştır (%26,3).

3.2.2.2.2. VERGİ İDARELERİNDE HALKLA İLİŞKİLER

Vergi idaresinin etkinliğinin sağlanmasının önemli faktörlerinden biri de, yükümlülerin vergiye gönüllü uyumlarının sağlanabilmesidir. Bunun en etkin aracı ise halkla ilişkilerdir. Halkla diyalog içinde ve vergi ile ilgili bilgilendirmenin

yapıldığı bir vergi yönetimi, yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını olumlu şekilde etkileyebilecektir. Çanakkale ili açısından ise, mevcut durum ankete katılan yükümlüler tarafından şu şekilde değerlendirilmiştir (Tablo 3.31);

Tablo 3.31: Vergi Dairelerinde Çalışan Personelin Mükellefle İlişkileri Olumsuzdur

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	99	24,1	24,1	24,1
2	122	29,8	29,8	53,9
3	85	20,7	20,7	74,6
4	88	21,5	21,5	96,1
5	16	3,9	3,9	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.31’de görüldüğü üzere, Çanakkale ilindeki yükümlüler, ağırlıklı olarak vergi idaresinde çalışan personelin yükümlülerle ilişkilerinin olumsuz olduğunu belirtmişlerdir (%24,1 oranında kesinlikle katılıyorum, %29,8 oranında katılıyorum). Bu durum ise, yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını olumsuz yönde etkileyen faktörler arasındadır.

3.2.2.2.3. VERGİ İNCELEME VE DENETİMLERİ

Vergi sisteminin ağırlıklı olarak beyan esasına dayanması, etkin bir vergi denetiminin gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Yükümlülerin beyanda bulunurken denetleneceklerini gözönünde bulundurmaları, bir anlamda idarenin vergi inceleme ve denetimlerinin etkin bir şekilde işlediğini göstermektedir

denilebilir. Çünkü, yükümlüler etkin olmayan bir denetimin varlığı durumunda, denetlenme ihtimalini daha az gözönünde bulundurabilecek ve vergi kaçırma yolunu tercih edebileceklerdir.

Tablo 3.32: Vergi Beyanında Bulunurken Denetleneceğimi Gözönünde Bulundururum (Bulundurmam)

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	9	2,2	2,2	2,2
2	27	6,6	6,6	8,8
3	43	10,5	10,5	19,3
4	174	42,4	42,4	61,7
5	157	38,3	38,3	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Ters ölçekli sorulardan bir diğeri ise, yükümlülerin vergi beyanında bulunurken denetleneceklerini gözönünde bulundurup bulundurmayacaklarını ölçmeye yöneliktir. Bu soruya, katılımcıların %42,4'ü katılmıyorum, %38,3'ü kesinlikle katılmıyorum demişlerdir (Tablo 3.32). Böylece Çanakkale ilindeki yükümlüler, vergi beyanında bulunurken denetleneceklerini gözönünde bulundurduklarını belirtmişlerdir.

3.2.2.2.4. EKONOMİK VE TEKNOLOJİK GELİŞMELERE UYUM

Çağdaş bir vergi sistemi, gerek ekonomik ve gerekse teknolojik gelişmeleri yakından takip etmek zorundadır. Bu, hem etkin bir vergi sisteminin oluşturulmasını sağlayan, hem de yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını olumlu yönde etkileyen

önemli faktörler arasındadır. Bu nedenle, Çanakkale ilindeki yükümlülerin vergi idaresini, ekonomik ve teknolojik gelişim anlamında değerlendirmeleri istenmiş ve sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo:3.33, Tablo:3.34).

Tablo 3.33: Vergi Sistemi Ekonomik Gelişmelere Uyum Sağlamamaktadır

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	131	32,0	32,0	32,0
2	185	45,1	45,1	77,1
3	66	16,1	16,1	93,2
4	24	5,9	5,9	99,0
5	4	1,0	1,0	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.33'e göre, katılımcıların %45,1'i vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağlamadığı yönündeki soruya katılıyorum ve %32'si kesinlikle katılıyorum demişlerdir. Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından yaygın kanaat, vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağlamadığı yönündedir.

Tablo 3.34: Vergi Daireleri Teknolojik Gelişmelere Uyum Sağlamamaktadır

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	91	22,2	22,2	22,2
2	145	35,4	35,4	57,6
3	87	21,2	21,2	78,8
4	74	18,0	18,0	96,8
5	13	3,2	3,2	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.34'te belirtilen cevaplar ışığında, Çanakkale ilindeki yükümlülerin, vergi dairelerinin teknolojik gelişmeleri takip edemediğini düşündüğü görülmektedir. Çünkü, katılımcıların %35,4 katılıyorum, %22,2 kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermiştir.

Tablo 3.35: İnteraktif Hizmetlerden Faydalanabilmek Vergi Yükümlülüklerinin Yerini Getirilmesini Kolaylaştırmaktadır (Kolaylaştırmamaktadır)

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	1	0,2	0,2	0,2
2	19	4,6	4,6	4,9
3	49	12,0	12,0	16,8
4	210	51,2	51,2	68,0
5	131	32,0	32,0	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Çağın gereklerine uyum sağlayabilen bir vergi yönetiminin interaktif hizmetler açısından gelişmiş olması, hem yükümlüler açısından, hem de vergi idaresi

açısından işlerin daha kolay yürütülebilmesini sağlayan koşullardan biridir. Yapılan anket sonucunda, Tablo 3.35'te de görüldüğü üzere, yükümlülerin bu düşünceye katıldıkları görülmektedir. Bu bağlamda, ters kodlu sorulardan bir diğeri olan bu soruya, yükümlülerin %51,2'si katılmıyorum, %32'si ise kesinlikle katılmıyorum demişlerdir.

3.2.2.2.3. EKONOMİK YAPIDAN KAYNAKLANAN FAKTÖRLER

Çevresel faktörler başlığı altında ele alınan ekonomik yapıdan kaynaklanan faktörlerin yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını ne yönde etkilediğinin ölçülmesinin amaçlandığı bu başlık altında, ekonomilerde ağırlıklı olarak yüksek enflasyon sorunun yaşanması nedeniyle, enflasyonun etkileri ve yükümlülerin vergiye yaklaşımları açısından önemli bir diğeri olan milli gelir düzeyinin etkileri ile ilgili yaklaşımların ölçülmesi amaçlanmıştır.

3.2.2.2.3.1. ENFLASYONUN ETKİSİ

Enflasyon, devlet bütçesine sağladığı gelir etkisi nedeniyle dolaylı bir vergi olarak görülmekte ve dolaylı vergilerin psikolojik olarak içerdiği avantajları içermektedir. Ancak enflasyon diğeri taraftan da yükümlülerin, satın alma güçlerinde bir artış olmadığı halde parasal gelirlerini arttırdığı için artan oranlı tarifeler sonucunda daha üst dilimlerden vergi ödemek zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Anket formunda, yükümlüler açısından enflasyonun vergi oranlarını etkileme yönü ölçülmek istenmiş ve sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo:3.36).

Tablo 3.36:Yüksek Enflasyon Vergi Oranlarını Olumsuz Yönde Etkilemektedir

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	134	32,7	32,7	32,7
2	190	46,3	46,3	79,0
3	45	11,0	11,0	90,0
4	32	7,8	7,8	97,8
5	9	2,2	2,2	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Tablo 3.36’da görüldüğü üzere, yükümlülerin %79’u yüksek enflasyonun vergi oranlarını olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedirler. Bu bağlamda, yükümlülerin büyük bir oranı, yüksek enflasyonun vergi oranlarını olumsuz olarak etkilediğini düşünmektedir ve aksini düşünen yükümlülerin oranı ortalama %10’dur.

3.2.2.2.3.2. MİLLİ GELİR DÜZEYİ

Kişi başına düşen milli gelirin düşük olması, yükümlülerin daha fazla vergi yükü altında kalmalarına ve bunun sonucu olarak da daha fazla fedakarlığa katlanmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmaktadır. Çanakkale ilindeki yükümlülerin konuyla ilgili düşünceleri ise aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 3.37).

Tablo 3.37:Kişi Başına Düşen Milli Gelir Dikkate Alındığında Vergi Oranları Yüksek

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	189	46,1	46,1	46,1
2	169	41,2	41,2	87,3
3	33	8,0	8,0	95,4
4	13	3,2	3,2	98,5
5	6	1,5	1,5	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Ankete katılan yükümlüler ağırlıklı olarak, kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında, vergi oranlarının yüksek olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda, Tablo 3.37’de de görüldüğü üzere, yükümlülerin %46,1’i bu soruya kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdiği ve %41,2’sinin ise, katılıyorum şeklinde cevap verdiği görülmektedir. Yükümlülerin ortalama olarak %4,7’si kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranlarının yüksek olmadığını düşünmektedirler.

3.2.2.2.4. SİYASAL YAPIDAN KAYNAKLANAN FAKTÖRLER

Teorik değerlendirmelerin yapıldığı birinci bölümde de bahsedildiği üzere, yükümlülerin vergiye yaklaşımları siyasal yapıdan kaynaklı birtakım faktörlerden de etkilenebilmektedir. Bu faktörlerin Çanakkale ilindeki yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını etkileyip etkilenmediğinin ölçülmeye çalışıldığı bu başlık altında, yükümlülerin üç ayrı ifadeyi değerlendirmeleri istenmiştir.

3.2.2.2.4.1. VERGİ POLİTİKALARINA HALKIN DESTEĞİ

Vergi politikalarının daha etkin ve daha kolay kabul görür bir hal alması açısından halkın desteği önemli bir olgudur. Bu politikalara halkın desteği ise, demokratik rejimlerle mümkündür. Gücünü demokrasiden alan bir devlet yapısı tarafından oluşturulmuş vergi yasalarının kabul görmesi, vergiye gönüllü uyumu arttırıcı bir etkidir. Ancak demokratik rejimlerde siyasal iktidarlar seçimle işbaşına gelmekle birlikte, vergi politikalarını oluştururken yükümlülerin ihtiyaçlarını gözönünde bulundurmamalarıdır. Bu durum ise, yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Tablo 3.38: Vergi Politikaları Belirlenirken Mükelleflerin İhtiyaçları Dikkate Alınmamaktadır.

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	179	43,7	43,7	43,7
2	185	45,1	45,1	88,8
3	29	7,1	7,1	95,9
4	15	3,7	3,7	99,5
5	2	0,5	0,5	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Ankete katılan yükümlülerin büyük bir kısmı vergi politikaları belirlenirken yükümlülerin ihtiyaçlarının dikkate alınmadığını düşünmektedirler. Bu bağlamda tablo 3.38'de belirtildiği gibi, yükümlülerin %45,1'i bu soruya katılıyor derken %43,7'si kesinlikle katılıyor demişlerdir. Yükümlülerin ortalama olarak sadece %4,2'si vergi politikaları belirlenirken yükümlülerin ihtiyaçlarının dikkate alındığını

düşünmektedirler. Böyle bir düşüncenin yaygınlığı ise, yükümlülerde hoşnutsuzluğa neden olabilmekte ve vergiye yaklaşımlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

3.2.2.2.4.2. VERGİNİN ALINDIĞI DÖNEM

Yükümlülerin vergi uyumları açısından verginin alındığı dönemin önemli olduğu, özellikle normal dönemlere nazaran olağanüstü dönemlerde getirilen vergilere uyumun çok daha kolay olacağı teorik yapının anlatıldığı birinci bölümde ele alınmıştır. Bu bağlamda Çanakkale ilindeki yükümlülerin konuya yaklaşımlarını ölçebilmek amacıyla aşağıdaki iki ifadeyi cevaplamaları istenmiş ve sonuçlar aşağıda verilmiştir (Tablo 3.39, Tablo:3.40).

Tablo 3.39: Olağanüstü Dönemlerde Yeni Vergilerin Getirilmesi veya Vergi Oranlarının Yükseltilmesi Doğaldır (Doğal Değildir)

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	70	17,1	17,1	17,1
2	144	35,1	35,1	52,2
3	43	10,5	10,5	62,7
4	104	25,4	25,4	88,0
5	49	12,0	12,0	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Ters ölçekli sorulardan bir diğeri olan olağanüstü dönemlerde yeni vergilerin getirilmesinin veya vergi oranlarının yükseltilmesinin yükümlüler açısından doğal karşılanıp karşılanmadığını ölçmeye yönelik olan bu soruya yükümlülerin %35,1'i

katılmıyorum demişlerdir (Tablo 3.39). Bu durumun ankete katılan yükümlüler açısından doğal karşılanmadığı görülmektedir.

Tablo 3.40: Olağanüstü Dönemlerde Getirilen Yeni Vergiler veya Yükseltilen Vergi Oranları Bu Durum Ortadan Kalktıktan Sonra Kaldırılmalı (Kaldırılmamalı) veya Düşürülmelidir (Düşürülmemelidir)

Tutumlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
1	15	3,7	3,7	3,7
2	24	5,9	5,9	9,5
3	29	7,1	7,1	16,6
4	150	36,6	36,6	53,2
5	192	46,8	46,8	100,0
Toplam	410	100,0	100,0	

Ters ölçekli sorulardan biri olan bu soruda, sonuçların yanlış yorumlanması olasılığının ortadan kaldırılması gerekçesiyle, olumsuz bir ifade şeklinde değiştirilmiştir. Bu bağlamda tablo 3.40'ta görüldüğü üzere, bu soruya yükümlülerin %46,8'i kesinlikle katılmıyorum, %36,6'sı katılmıyorum demişler ve olağanüstü dönemlerde getirilmiş bulunan veya yükseltilmiş olan vergi oranlarının bu durum ortadan kalktıktan sonra kaldırılması veya düşürülmesi gerektiği yönündeki düşüncenin yaygın olduğu görülmüştür.

3.2.2.3. MANN-WHITNEY U TESTİ VE KRUSKAL-WALLIS H TESTİ SONUÇLARI

Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis H Testi sonuçları, ilk etapta yükümlülerin demografik özelliklerine göre vergiye yaklaşımları arasında fark olup olmadığı yönünde toplam değerler açısından araştırılmış ve daha sonra her bir soru için bu demografik özelliklerin yükümlü davranışları üzerindeki etkileri incelenmiştir.

3.2.2.3.1. TOPLAM DEĞERLER AÇISINDAN MANN-WHITNEY U TESTİ VE KRUSKAL-WALLIS H TESTİ SONUÇLARI

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında yükümlülerin demografik özelliklerine göre vergiye yaklaşımlarındaki algı ve tutumları arasında fark olup olmadığı toplam değerler üzerinden analiz edilmiştir. Öncelikle toplam değerlerin normal dağılıma sahip olup olmadığı araştırılmış ve normal dağılmadığı belirlenmiştir. Kolmogrov-Smirnov normallik testi sonucu Skewness (Çarpıklık) 0,793, Kurtosis (Basıklık) 2,251 bulunmuş ve dağılımın normallik testine göre normal dağılmadığı belirlenmiştir ($P < 0,01$). Bundan dolayı karşılaştırmalar parametrik yöntemlerle değil, parametrik olmayan yöntemlerle analiz edilmiştir.

Cinsiyete göre yükümlülerin vergiye yaklaşımları arasında fark olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile araştırılmıştır. Mann-Whitney U testi, n_1 ve n_2 hacimli bağımsız iki örneğin aynı medyanlı toplumdaki (ana kütle) alınmış rasgele örnekler olup olmadığını test eder (Özdamar 2004:490). Buna göre, yükümlülerin vergiye yaklaşımlarında cinsiyete göre farklılık olduğu bulunmuştur ve bu bağlamda erkek yükümlülerin kadın yükümlülere göre vergi uyumları daha yüksek bulunmuştur ($P < 0,05$). Sonuçlar Tablo 3.41’de verilmiştir.

Tablo 3.41: Yükümlülerin Cinsiyete Göre Vergiye Yaklaşımları Arasında Mann-Whitney U Farklılık Testi

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	Test İstatistikleri	Toplam
Kadın	81	78,43	9,267	Mann-Whitney U	11,282
Erkek	329	81,04	9,821	Wilcoxon W	14,603
				Z	-2,139
				P	0,032

$P < 0,05$ ise önemli farklılık vardır

$P < 0,01$ ise çok önemli farklılık vardır

$P < 0,001$ ise ileri düzeyde önemli farklılık vardır.

$P > 0,05$ ise önemli farklılık yoktur.

Yükümlülerin medeni durumlarına göre vergiye yaklaşımları arasında toplam değerler açısından fark olup olmadığı Kruskal-Wallis Testi ile araştırılmıştır. Kruskal-Wallis Testi parametrik olmayan tek yönlü varyans analizi yöntemidir. Bu yöntem, ikiden fazla gruplarda, örneğin benzer medyan değerli toplumların rastgele örnekleme olup olmadığını test etmektedir (Özdamar 2004:495). Kruskal-Wallis Testi sonucunda yükümlülerin medeni durumları ile vergiye yaklaşımları arasında fark bulunmamıştır ($P > 0,05$).

Benzer şekilde ailedeki birey sayısına göre yükümlülerin vergiye yaklaşımları arasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır ($P > 0,005$).

Ayrıca yükümlülerin, eğitim durumlarına göre vergiye yaklaşımları incelendiğinde, eğitim durumlarına göre de fark olmadığı tespit edilmiştir ($P > 0,05$).

Yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının yaş kategorilerine göre değişip değişmediği K-W yöntemine göre araştırılmış ve istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($P < 0,05$). Sonuçlar tablo 3.42’de verilmiştir.

Tablo 3.42: Yükümlülerin Yaş Kategorileri Açısından Kruskal-Wallis H Testine Göre Vergiye Yaklaşımları

Yaş Grupları	N	Ortalama	Standart Sapma	Test İstatistiği	Toplam
25 ve Altı	36	84,03	7,2	Chi_Square	9,769
26-35 Yaş	128	80,70	10,08	Serbestlik Derecesi	3
36-45 Yaş	134	79,28	9,77	P	0,021
46 Yaş ve Üzeri	112	80,68	9,88		
Toplam	410	80,52	9,76		

Bu farkların hangi yaş grupları arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U Testine başvurulmuş ve bu farklar 25 yaş altı ve diğer yaş grupları arasında bulunmuştur. (Tablo3.43).

Tablo 3.43: Yaş Grupları Açısından M-W U Farklılık Testi

Test İstatistikleri	Gruplar		
	≤25 Yaş İle 26-35 Yaş Arasında	≤25 Yaş İle 36-45 Yaş Arasında	≤25 Yaş İle 46 Yaş Üzeri Arasında
Mann-Whitney U	1726,5	1631,5	1468,0
Wilcoxon W	9982,5	10676,5	7796,0
Z	-2,296	-2,979	-2,452
P	0,022	0,003	0,014

Tablo 3.43’de görüldüğü gibi 25 yaş ve altı olan yükümlülerin vergiye yaklaşımları ile diğer yaş gruplarına sahip yükümlülerin vergiye yaklaşımları farklılık göstermektedir. Buna göre Tablo 3.42’de görüleceği gibi 25 yaş ve altı yaş grubu yükümlülerin vergiye yaklaşımları olumludur. Yaş ilerledikçe vergiye uyum azalmaktadır.

Yükümlülerin gelir düzeylerine göre farklı gelir kategorileri açısından vergiye yaklaşımları araştırılmış ve anlamlı farklar bulunamamıştır ($P>0,05$).

3.2.2.3.2. HER BİR SORU İÇİN MANN-WHITNEY U TESTİ VE KRUSKAL-WALLIS H TESTİ SONUÇLARI

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında yükümlülerin vergiye yaklaşımları yaş, eğitim, cinsiyet, medeni durum, ailedeki birey sayısı, aylık gelir itibarıyla her bir soru için ayrı ayrı incelenmiş ikili gruplarda Mann Whitney U Testi, çoklu gruplarda ise Kuruskall-Wallis H Testi yapılmıştır.

3.2.2.3.2.1.YÜKÜMLÜLERİN CİNSİYET AÇISINDAN VERGİYE YAKLAŞIMLARI

Yükümlülerin cinsiyete göre ölçekte yer alan her bir soruya yaklaşımları ayrı ayrı Mann-Whitney U Testi ile incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3.44'te verilmiştir.

Tablo 3.44: Her bir Soru İçin Cinsiyete Göre M- W U Test Sonuçları

	7		14		24		26		29		33		34		35	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
Ortalama	1,57	1,81	1,56	1,98	2,20	2,52	2,69	3,00	2,54	2,50	1,80	2,05	1,52	1,78	1,57	1,76
Standart Sapma	0,851	0,971	0,689	0,995	1,298	1,225	1,200	1,246	1,286	1,159	0,914	0,983	0,838	0,85	0,757	0,793
Mann-Whitney U	11461,000		10206,000		11099,000		11499,000		10814,500		11260,000		10552,500		11336,000	
Wilcoxon	14782,000		13527,000		14420,000		14820,000		65099,500		14581,000		13873,500		14657,000	
Z	-2,135		-3,493		-2,408		-1,964		-2,823		-2,325		-3,182		-2,292	
P	0,033		0,000		0,016		0,050		0,005		0,020		0,001		0,022	

7.Yükümlüler ödeme güçlerine göre vergilendirilmemektedir.

14.Verilen vergiler kamu hizmeti olarak geri dönmemektedir.

24.Vergi cezaları caydırıcı nitelikte değildir.

26.Vergi dairesinde çalışan personel sayısı etkin bir hizmet sunumu için yeterli değildir.

29.Vergi beyanında bulunurken denetleneneğimi gözönünde bulundururum.

33.Yüksek enflasyon vergi oranlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

34.Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir.

35.Vergi politikaları belirlenirken mükelleflerin ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır.

Mann-Whitne U Testi sonuçlarına göre, kadın yükümlülerde ($x=1.57$) erkek yükümlülere ($x=1.81$) oranla ödeme güçlerine göre vergilendirilmediği düşüncesi daha fazla hakimdir.

Ayrıca verilen vergilerin kamu hizmeti olarak geri dönmediğine olan inanç da, kadın yükümlülerde ($x=1,56$) erkek yükümlülere ($x=1,98$) oranla daha yüksektir.

Vergi cezalarının caydırıcı olmadığına, kadın yükümlüler ($x=2,20$) erkek yükümlülere ($x=2,52$) oranla daha fazla inanmaktadır.

Vergi dairesinde çalışan personel sayısının etkin bir hizmet sunumu için yeterli olmadığına olan inanç da, kadın yükümlüler ($x=2,69$) açısından daha yüksektir.

Vergi beyanında bulunurken kadın yükümlüler ($x=2,54$) erkek yükümlülere ($x=2,50$) göre daha az denetlenme ihtimalini gözönünde bulundurmaktadırlar.

Kadın yükümlülerde ($x=1,80$), erkek yükümlülere ($x= 2,05$) oranla yüksek enflasyonun vergi oranlarını olumsuz olarak etkilediği yönündeki düşünce daha fazla hakimdir.

Bunun dışında kadın ve erkeklerin vergiye yaklaşımları açısından farklılık arz eden, “kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranlarını yüksektir” sorusuna kadın yükümlüler ($x=1,52$) erkek yükümlülere ($x=1,78$) göre daha fazla katılmaktadır.

Son olarak, kadın yükümlüler ($x=1,57$) erkek yükümlülere ($x=1,76$) oranla vergi politikaları belirlenirken yükümlülerin ihtiyaçlarının dikkate alınmadığını düşünmektedirler.

Bu sonuçlar itibariyle genel olarak kadın yükümlülerin erkek yükümlülere göre vergiye yaklaşımlarının daha olumsuz olduğu söylenebilir.

3.2.2.3.2.2. YÜKÜMLÜLERİN YAŞ KATEGORİLERİ AÇISINDAN VERGİYE YAKLAŞIMLARI

Yükümlülerin yaş gruplarına göre, ölçekte yer alan her bir soru için vergiye olan yaklaşımları açısından fark olup olmadığına bakıldığında (K-W H Testi) 12, 14, 19, 20, 21 ve 33 sorularda yaş gruplarına göre fark olduğu görülmektedir (Tablo3.45).

Tablo 3.45: Yükümlülerin Yaş Kategorileri Arasında K-W H Farklılık Testi

Test İstatistiği	12	14	19	20	21	33
Chi Square	12,402	9,112	7,877	15,922	15,776	8,366
Serbestlik Derecesi	3	3	3	3	3	3
P	0,006	0,028	0,049	0,001	0,001	0,039

Tablo 3.45’de gösterilen bu farkların hangi gruplardan kaynaklandığını bulabilmek için Mann-Whitney U Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.46’da verilmiştir.

Tablo 3.46: Fark Bulunan Yaş Gruplarının Belirlenmesine Yönelik M-W U Testi

Değişken	Gruplar	N		Ortalama		Standart Sapma		P
12	25 Yaş Altı→36-45	36	134	2,72	2,07	1,256	1,190	0,002
	Yaş →46+		112		2,04		1,056	0,002
14	25 Yaş Altı→26-35	36	128	2,39	1,87	1,202	0,908	0,018
	Yaş →36-45 Yaş		134		1,78		0,921	0,004
	→46+ Yaş		112		1,92		0,931	0,037
19	25 Yaş Altı→26-35	36	128	2,06	1,59	1,094	0,934	0,006
	Yaş →36-45 Yaş		134		1,63		0,889	0,020
	→46+ Yaş		112		1,66		0,876	0,039
20	25 Yaş Altı→26-35	36	128	2,25	1,85	0,841	0,914	0,006
	Yaş →36-45 Yaş		134		1,73		0,911	0,000
	→46+ Yaş		112		1,67		0,740	0,000
21	25 Yaş Altı→26-35	36	128	2,39	1,88	0,964	0,869	0,002
	Yaş →36-45 Yaş		134		1,75		0,808	0,000
	→46+ Yaş		112		1,79		0,895	0,000
33	25 Yaş Altı →36-45	36	134	1,78	2,15	0,929	0,993	0,021
	Yaş 26-35 Yaş-36 →45 Yaş	128	134	1,89	2,15	0,941	0,993	0,023

12.Mükellefler arasında “herkes vergi kaçırıyor ben neden kaçırmıyorum” mantığı yaygındır.

14.Verilen vergiler kamu hizmeti olarak geri dönmemektedir.

19.Vergi sistemi adil değildir.

20.Vergi mevzuatı basit ve anlaşılır değildir.

21.Vergi mevzuatının sık sık değişmesi, vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilemektedir.

33.Yüksek enflasyon vergi oranlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Yükümlülerin çevrelerinde vergi kaçakçılığının yoğun olduğu durumlarda kendilerini de etkileyebileceği yönündeki düşünceye 25 yaş altı yükümlüler daha az eğilimlidirler. Bu bağlamda, bu yaş grubundaki yükümlülerde herkesin vergi kaçırdığı yönünde bir düşünce hakim ise kendilerinin de vergi kaçırabilecekleri düşüncesi diğer yaş gruplarına göre daha düşüktür ($x=2,72$).

36-45 yaş grubunda bu oran yükselmekle birlikte ($x=2,07$), 46 yaş ve üzeri yükümlülerde ($x=2,04$) bu oranın daha da yükseldiği görülmektedir. Bu veriler ışığında, yaş ilerledikçe yükümlülerde “herkes vergi kaçırıyor ben neden kaçırmiyorum” mantığının daha da yaygınlaştığı görülmektedir.

25 yaş ve altı yükümlüler verilen vergilerin kamu hizmeti olarak döndüğüne daha fazla inanmaktadırlar ($x=2,39$). Ancak verilen vergilerin kamu hizmeti olarak geri döndüğüne olan inanç, yine yaş ilerledikçe düşmektedir. Bu bağlamda 14. soru için aralarında anlamlı fark bulunan yaş gruplarından biri olan 26-35 yaş grubu yükümlüler, ödemiş oldukları vergilerin kamu hizmeti olarak geri döndüğüne 25 yaş ve altı yaş grubuna göre daha az inanmakta ($x=1,87$) ve 36-45 yaş aralığında bu inancın daha düşük olduğu görülmektedir ($x=1,78$). 46 yaş grubu için ise bu soruya olan yaklaşım yine olumsuz olmaktadır ($x=1,92$).

Vergi sisteminin adil olduğuna olan inanç 25 ve altı yaş grubunda daha yüksektir ($x=2,06$). Bu bağlamda aralarında fark bulunan bir diğer yaş grubu olan 26-35 yaş grubu için vergi sisteminin adil olmadığı düşüncesi en yüksek değeri almaktadır ($x=1,59$) ve bu yaş grubu vergi sisteminin adil olmadığı yönündeki düşüncenin en yaygın olduğu yaş grubunu oluşturmaktadır.

36-45 yaş aralığında ise, 25 ve altı yaş grubuna göre vergi sisteminin adil olmadığına olan inanç daha yüksek olmakla birlikte 26-35 yaş grubuna göre daha düşüktür ($x=1,63$). 46 yaş grubunda ise, yine 26-35 yaş grubunda olduğu kadar yüksek olmamakla birlikte vergi sisteminin adil olmadığı yönündeki düşünce hakimdir ($x=1,66$).

Vergi mevzuatı 25 ve altı yaş grubundaki yükümlüler için daha basit ve anlaşılır iken ($x=2,25$), 26-35 yaş grubundakiler için vergi mevzuatı basit ve anlaşılır

olmaktan uzaklaşmaktadır ($x=1,85$) ve yaş ilerledikçe vergi mevzuatının basit ve anlaşılır olmadığı yönündeki düşünce daha fazla hakim olmaktadır.

Vergi mevzuatının sık sık değişmesinin vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilediği yaklaşımı, yine 25 altı yaş grubu için daha düşükken ($x=2,39$), 26-35 yaş grubu için bu oran yükselmektedir($x=1,88$). Ancak 36-45 yaş aralığında bulunan yükümlüler için vergi mevzuatının sık sık değişmesinin vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkileyeceği yönündeki düşünce bu soru bazında anlamlı fark bulunan diğer yaş gruplarıyla kıyaslandığında daha fazla hakimdir ($x=1,75$). 46 yaş ve üzeri grubundaki yükümlüler ise vergi mevzuatının sık sık değişmesinin vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkileyeceğine($x= 1,79$), 25 yaş altı yaş grubuna göre daha fazla inanmakta fakat belirtildiği üzere bu inanç 36-45 yaş aralığında daha fazla olmaktadır.

Yapılan araştırma sonucunda yüksek enflasyonun, 25 ve altı yaş kategorisinde olan yükümlülerde ($x=1,78$), 36-45 yaş aralığında bulunan yükümlülere ($x=2,15$) oranla, vergi oranlarını olumsuz olarak etkilediğine olan inancın daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda 25 yaş ve altı yaş kategorisinde olan yükümlülerin ($x=1,78$), 36-45 yaş aralığında bulunan yükümlülere göre ($x=2,15$) yüksek enflasyonun vergi oranlarını olumsuz olarak etkilediğine olan inançları daha yüksektir. 26-35 yaş aralığında bulunan yükümlülerde ise ($x=1,89$) yine 36-45 yaş aralığındaki yükümlülere göre ($x=2,15$) yüksek enflasyonun vergi oranlarını olumsuz olarak etkilediği yönündeki düşünce daha fazla hakimdir.

3.2.2.3.2.3. YÜKÜMLÜLERİN MEDENİ DURUMLARI AÇISINDAN VERGİYE YAKLAŞIMLARI

Çanakkale’de etkinlik gösteren yükümlülerin medeni durumlarına göre vergiye yaklaşımları arasında fark olup olmadığı, Kuruskall-Wallis U Testi ile araştırılmış ve anlamlı farklar bulunmuştur. Sonuçlar Tablo 3.47’de verilmiştir.

Tablo Tablo 3.47: Yükümlülerin Medeni Durumları Arasında K-W H Farklılık Testi

Test İstatistiği	8	12	13	15	18	20	21	24	25	30
Chi-Square Serbestlik Derecesi	6,320	15,464	10,857	6,618	7,356	11,348	14,249	8,960	13,337	7,275
P	0,042	0,000	0,004	0,037	0,025	0,003	0,001	0,011	0,001	0,026

Tablo3.47’de gösterilen bu farkların hangi gruplardan kaynaklandığını bulabilmek için Mann-Whitney U Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.48’de verilmiştir.

Tablo 3.48: Her Bir Soru İçin Yükümlülerin Medeni Durumuna Göre Vergiye Yaklaşımları Arasında Mann-Whitney U Farklılık Testi

Değişken	Gruplar	N		Ortalama		Standart Sapma		P
8	E→D	300	12	4,37	3,58	0,789	1,311	0,017
	B→D	98	12	4,30	3,58	0,802	1,311	0,051
12	E→B	300	98	2,07	2,61	1,128	1,273	0,000
13	E→B	300	98	2,09	2,50	1,193	1,310	0,000
	E→D	300	12	2,09	2,83	1,193	1,337	0,042
15	E→B	300	98	1,75	1,96	0,889	0,941	0,024
18	E→D	300	12	4,09	3,08	0,930	1,379	0,006
	B→D	98	12	4,04	3,08	1,054	1,054	0,002
20	E→B	300	98	1,71	2,05	0,818	0,978	0,001
21	E→B	300	98	1,75	2,19	0,797	1,052	0,000
24	E→D	300	12	2,39	3,58	1,220	1,443	0,004
	B→D	98	12	2,53	3,58	1,237	1,443	0,014
25	E→D	300	12	1,94	2,75	0,820	0,622	0,000
	B→D	98	12	1,98	2,75	0,885	0,622	0,002
30	E→D	300	12	1,93	2,50	0,871	0,674	0,012

8. Mükellefler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir.

12. Mükellefler arasında “herkes vergi kaçırıyor ben neden kaçırmiyorum” mantığı yaygındır.

13. Başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler.

15. Vergiler daha çok borç faizlerine gitmektedir.

18. Mükelleflerin kişisel çıkarları ve hırsı vergi kaçırması için geçerli bir neden değildir.

20. Vergi mevzuatı basit ve anlaşılır değildir.

21. Vergi mevzuatının sık sık değişmesi vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilemektedir.

24. Vergi cezaları caydırıcı nitelikte değildir.

25. Geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları vergilemede eşitsizliğe neden olur.

30. Vergi sistemi ekonomik gelişmelere uyum sağlamamaktadır.

Yükümlülerin vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği yönündeki düşünce, evli olan yükümlülerde ($x=4,37$) dul olan yükümlülere ($x=3,58$)

göre daha yüksektir. Ayrıca, bekar olan yükümlüler ile dul olan yükümlüler arasında da bu soru için anlamlı fark bulunmuş ve buna göre bekar olan yükümlülerde ($x=4,30$) dul olan yükümlülere oranla ($x=3,58$) yükümlülerin vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği yönündeki düşüncenin daha fazla hakim olduğu görülmüştür.

Yükümlüler arasında herkesin vergi kaçırmasının kendilerini de etkileyeceği yönündeki düşünceye olan yaklaşım açısından, evli ve bekar yükümlüler arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu bağlamda, evli yükümlüler açısından ($x=2,07$) bu düşüncenin bekarlara göre ($x=2,61$) daha yaygın olduğu ortaya çıkmıştır.

Başkasının vergi yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde kendilerinin de etkileneceği yönündeki ifadeye de, evli ve bekar yükümlüler açısından anlamlı fark bulunmuş ve başkasının vergi yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde evli yükümlülerin ($x=2,09$) bekar yükümlülere göre ($x=2,50$) daha fazla etkilendikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bu soru için evli ve dul yükümlüler açısından da anlamlı fark bulunmuş ve bu bağlamda evli yükümlülerin ($x=2,09$) dul yükümlülere göre ($x=2,83$) başkasının vergi yükümlülüğünü yerine getirmemesinden dolayı daha fazla etkilendikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Vergilerin daha çok borç faizlerine gittiği yönündeki düşünce ise, evli olan yükümlülerde ($x=1,75$) bekar olan yükümlülere göre ($x=1,96$) daha yaygındır.

Yükümlülerin kişisel çıkarlarının ve hırslarının vergi kaçırımları için geçerli bir neden olmadığı yönündeki ifadeye, evli yükümlüler ($x=4,09$) bekar yükümlülere oranla ($x=3,08$) daha olumlu yaklaşmışlar; ayrıca, bekar yükümlüler ile dul yükümlüler açısından da anlamlı farklar bulunmuş ve bekar yükümlüler ($x=4,04$) dul yükümlülere göre ($x=3,08$) daha olumlu bir tutum sergilemişlerdir.

Vergi mevzuatının basit ve anlaşılır olmadığı yönündeki düşünce, evli ve bekar yükümlüler açısından anlamlı bir farklılık göstermekte ve bekar yükümlüler ($x=2,19$) evli yükümlülere oranla ($x=1,75$) vergi mevzuatının daha az karmaşık olduğunu düşünmektedirler.

Vergi mevzuatında çok sık yapılan değişiklerin vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkileyeceği yönündeki düşünce ise, evli olan yükümlülerde ($x=1,75$) bekar olan yükümlülere oranla daha yüksektir ($x=2,19$).

Evli olan yükümlülerde vergi cezalarının caydırıcı olmadığı ($x=2,39$) düşüncesi, dul yükümlülere göre daha yaygındır ($x=3,58$). Ayrıca, bu soru açısından bir diğer anlamlı fark bulunan grup bekar yükümlüler ile dul yükümlülerdir. Bekar yükümlüler ($x=2,53$), dul yükümlülere göre ($x=3,58$) vergi cezalarının caydırıcılığının daha az olduğunu düşünmektedirler.

Geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergilemede eşitsizliğe neden olacağı düşüncesi evli yükümlüler açısından ($x=1,94$) dul yükümlülere göre ($x=2,75$) daha yaygındır. Anlamlı fark bulunan bir diğer grup ise, bekar yükümlüler ile dul yükümlülerdir. Bekar yükümlülerde ($x=1,98$) dul yükümlülere göre ($x=2,75$) geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnalarının vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkileyeceği yönündeki düşünce daha fazla hakimdir.

Vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağlamadığı yönündeki soru açısından, sadece evli yükümlüler ile bekar yükümlüler açısından anlamlı farklar bulunmuş ve buna göre, evli yükümlülerde ($x=1,93$) bekar yükümlülere göre ($x=2,50$) vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağlamadığı yönündeki düşüncenin daha fazla hakim olduğu görülmüştür.

3.2.2.3.2.4. YÜKÜMLÜLERİN AİLEDEKİ BİREY SAYISI AÇISINDAN VERGİYE YAKLAŞIMLARI

Çanakkale’de etkinlik gösteren yükümlülerin vergiye yaklaşımları, ailedeki birey sayısına göre K-W Test istatistiğine göre incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur. Sonuçlar Tablo 3.49’da verilmiştir.

Tablo 3.49: Ailedeki Birey Sayısına Göre Vergiye Yaklaşımlar Arasında K-W Farklılık Testi

Test İstatistiği	9	18
Chi-Square	9,820	13,736
Serbestlik Derecesi	4	4
P	0,44	0,008

Bu farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U Testine başvurulmuş ve sonuçlar Tablo 3.50’de verilmiştir.

Tablo 3.50: Yükümlülerin Ailedeki Birey Sayısına Göre M- W U Farklılık Testi

Değişken	Gruplar	N		Ortalama		Standart Sapma		P
9	1→2	15	70	2,13	1,56	1,060	0,828	0,027
	2→4	70	138	1,56	1,86	0,828	0,892	0,006
	2→5	70	54	1,56	1,81	0,828	0,848	0,037
18	1→3	15	132	3,47	4,16	1,302	0,898	0,035
	1→4	15	138	3,47	4,20	1,302	0,905	0,024
	2→3	70	132	3,81	4,16	1,081	0,898	0,026
	2→4	70	138	3,81	4,20	1,081	0,905	0,008
	4→5	138	54	4,20	3,85	0,905	1,075	0,032

9. Siyasal iktidarın vergi politikaları mükelleflerin beklentilerini karşılamamaktadır.

18. Gelecek endişesi vergi kaçırma için geçerli bir neden değildir.

Ailedeki birey sayısına göre yapılan Mann-Whitney U farklılık testi sonucunda elde edilen verilere göre, yalnız yaşayan yükümlüler ile 2 kişilik aileye sahip yükümlüler arasında anlamlı farklar bulunmuş ve siyasal iktidarın vergi politikalarının yükümlülerin beklentilerini karşılamadığı yönündeki düşünce, 2 kişilik aileye sahip yükümlüler açısından ($x=1,56$) yalnız yaşayan yükümlülere oranla ($x=2,13$) daha yaygın bir düşünce olmuştur.

Anlamli fark bulunan bir diğer grup ise 2 ve 4 kişilik ailelerdir. Buna gore, 2 kişilik aileye sahip yokumluler ($x=1,56$) 4 kişilik aileye sahip yokumlulere gore ($x=1,86$) bu soru açısından daha kesin bir şekilde siyasal iktidarın vergi politikalarının yokumlulerin beklentilerini karşılamadığını düşunmektedirler. Ayrıca yine bu soru bazında, 2 kişi ile 5 kişi ve stu aileye sahip yokumluler arasında da anlamlı bir fark bulunmuş ve 2 kişilik aileye sahip yokumlulerin ($x=1,56$), 5 kişilik aileye sahip yokumlulere oranla ($x=1,81$) bu soruya daha kesin bir ifade ile katıldıkları gorlmuştur.

Gelecek endişesinin vergi kaçırmak için geçerli bir neden olduğu düşuncesi yalnız yaşayan yokumlulerde ($x=3,47$) 3 kişilik aileye sahip yokumlulere oranla ($x=4,16$) daha yaygındır. Ayrıca aralarında anlamlı fark bulunan bir diğer grup ise yalnız yaşayanlar ile 4 kişilik aileye sahip yokumlulere. Buna gore yalnız yaşayan yokumlulerde ($x=3,47$) 4 kişilik aileye sahip yokumlulere gore ($x=4,20$) gelecek endişesinin vergi kaçırmak için geçerli bir neden olduğu düşuncesi daha yaygındır.

Ayrıca, 2 kişilik aileye sahip yokumluler ile 4 kişilik aileye sahip yokumluler açısından da bu soru bazında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Buna gore, 2 kişilik aileye sahip yokumlulere ($x=3,81$) 4 kişilik aileye sahip yokumlulere gore ($x=4,20$), gelecek endişesinin vergi kaçırmak için geçerli bir neden olduğu düşuncesinin daha fazla hakim olduğu gorlmuştur.

Son olarak, 4 kişilik aileye sahip yokumlulerle, 5 kişilik aileye sahip yokumluler arasında bu soru için anlamlı farklar bulunmuştur. Buna gore 4 kişilik aileye sahip yokumlulerin ($x=4,20$) 5 kişilik aileye sahip yokumlulere oranla ($x=3,85$) bu soruya daha olumsuz yaklaştıkları gorlmuştur.

3.2.2.3.2.5. YÜKÜMLÜLERİN EĞİTİM DURUMLARI AÇISINDAN VERGİYE YAKLAŞIMLARI

Çanakkale’de etkinlik gösteren yükümlülerin vergiye yaklaşımları, eğitim düzeyleri açısından K-W Testine göre araştırılmış ve sadece 28. soruda farklılık gösterdiği bulunmuştur ($P<0,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U Testi yapılmış ve anlamlı farklar bulunmuştur. Sonuçlar Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 3.51:Yükümlülerin Eğitim Durumları Açısından M-W U Farklılık Testi

Değişken	Gruplar	N		Ortalama		Standart Sapma		P
28	İlkokul→Lise	45	176	2,22	2,64	1,24	1,16	0,025
	Ortaokul→Lise	45	176	2,22	2,64	1,042	1,168	0,029

28. Vergi dairelerinde çalışan personelin mükellefle ilişkileri olumsuzdur.

Vergi dairelerinde çalışan personelin yükümlülerle ilişkilerinin olumsuz olduğu yönündeki düşünce, ilkokul mezunu yükümlülerde ($x=2,22$) lise mezunu olan yükümlülere oranla ($x=2,64$) daha yüksektir. Ayrıca ortaokul mezunu yükümlüler ile lise mezunu yükümlüler arasında da bu soru bazında anlamlı farklar bulunmuş ve buna göre ortaokul mezunu yükümlülerde ($x=2,22$) lise mezunu yükümlülere oranla ($x=2,64$) vergi dairesinde çalışan personelin yükümlülerle ilişkilerinin olumsuz olduğu yönündeki düşüncenin daha fazla hakim olduğu görülmüştür.

3.2.2.3.2.6. YÜKÜMLÜLERİN AYLIK GELİR DÜZEYLERİ AÇISINDAN VERGİYE YAKLAŞIMLARI

Çanakkale’de etkinlik gösteren vergi yükümlülerinin vergiye yaklaşımları, ortalama aylık kazançları itibariyle fark olup olmadığı K-W H Testi ile araştırılmış ve anlamlı farklar bulunmuştur. Sonuçlar tablo 3.52’de verilmiştir.

Tablo 3.52: Yükümlülerin Gelir Düzeylerine Göre Vergiye Yaklaşımları Arasında K-W H Farklılık Testi

Test İstatistiği	12	29	30	31	34	35
Chi-Square	9,129	14,575	8,008	9,713	8,972	8,511
Serbestlik Derecesi	3	3	3	3	3	3
P	0,028	0,002	0,046	0,021	0,030	0,037

Bu farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U Testine başvurulmuş sonuçlar Tablo 3.53’te verilmiştir.

Tablo 3.53:Yükümlülerin Gelir Düzeyleri Açısından M-W U Farklılık Testi

Değişken	Gruplar	N		Ortalama		Standart Sapma		P
12	1→2	159	128	2,34	2,01	1,242	1,031	0,043
	1→3	159	51	2,34	1,94	1,242	1,121	0,040
	2→4	128	45	2,01	2,49	1,031	1,325	0,038
	3→4	51	45	1,94	2,49	1,121	1,325	0,025
29	1→2	159	128	4,21	4,01	0,944	0,968	0,032
	1→3	159	51	4,21	3,71	0,944	1,101	0,001
	3→4	51	45	3,71	4,29	1,101	0,869	0,004
30	1→2	159	128	1,86	2,05	0,889	0,777	0,015
	1→4	159	45	1,86	2,27	0,889	1,176	0,042
31	1→3	151	51	2,45	2,06	1,162	0,988	0,033
	2→3	128	51	2,59	2,06	1,068	0,988	0,002
34	1→2	159	128	1,60	1,73	0,820	0,739	0,035
	1→3	151	51	1,60	1,84	0,820	0,809	0,018
	1→4	159	45	1,60	1,96	0,820	1,127	0,040
35	1→2	159	128	1,61	1,73	0,787	0,695	0,047
	1→3	159	51	1,61	1,90	0,787	0,806	0,008

1=1000 YTL ve altında aylık gelir

2=1001 ve 2000 YTL

3=2001 ve 3000 YTL

4=3001 YTL ve yukarısı

12.Mükellefler arasında “Herkes vergi kaçırıyor, ben neden kaçırmıyorum” mantığı yaygındır.

29.Vergi beyanında bulunurken denetleneceğimi gözönünde bulundururum.

30.Vergi sistemi ekonomik gelişmelere uyum sağlamamaktadır.

31.Vergi daireleri teknolojik gelişmelere uyum sağlamamaktadır.

34.Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir.

35.Vergi politikaları belirlenirken mükelleflerin ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır.

Ankette yer alan aylık geliriniz nedir sorusuna, 17 kişi cevap vermemiştir. Bu nedenle, yapılan analize bu 17 anket tabi tutulmamıştır.

Yükümlüler arasında “Herkes vergi kaçırıyor, ben neden kaçırmıyorum” mantığının yaygın olduğu yönündeki ifadeye yaklaşım açısından, 1000 YTL ve altı

düzeyinde aylık gelir elde eden yükümlülerle, 1001-2000 YTL aylık gelir elde eden yükümlüler arasında anlamlı farklılıklar bulunmuş ve 1000 YTL ve altında aylık gelir elde eden yükümlülerin ($x=2,34$) 1001-2000 YTL aylık gelir elde eden yükümlülere göre ($x=2,01$) daha olumlu bir yaklaşım sergilediği görülmüştür. Bu ikili grup açısından, gelir düzeyi daha düşük olan yükümlülerin daha olumlu bir yaklaşım sergilediği ve herkesin vergi kaçırdığı bir ortamdan daha az etkilendikleri söylenebilir.

Bu ifade için anlamlı farklar bulunan bir diğer grup ise 1000 YTL ve altında aylık gelir elde eden yükümlüler ile 2001-3000 YTL aylık gelir elde eden yükümlüler olmuştur. Bu ikili grup açısından da 1000 YTL ve altında gelir elde eden yükümlüler ($x=2,34$) 2001-3000 YTL gelir elde eden yükümlülere ($x=1,94$) göre daha olumlu yaklaşmışlar ve böyle bir düşüncenin yine gelir düzeyi düşük olan yükümlüler açısından daha az etkili olduğu görülmüştür.

1001 ve 2000 YTL aylık gelir elde eden yükümlülerle 3001 ve yukarısında aylık gelir elde eden yükümlüler arasında da bu ifade açısından anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Buna göre 1001 ve 2000 YTL aylık gelir elde eden yükümlüler ile ($x=2,01$) 3001 ve yukarısında aylık gelir elde eden yükümlüler arasında ($x=2,49$) yapılan karşılaştırma sonucunda görülmüştür ki, bu ikili grup açısından tam tersi bir sonuç çıkmış ve 3001 YTL ve yukarısında gelir elde eden yükümlüler daha olumlu bir yaklaşım göstermişlerdir.

Bir diğer anlamlı farklılık ise 2001-3000 YTL gelir elde eden yükümlülerle 3001 ve yukarısında gelir elde eden yükümlüler arasında olmuş ve buna göre 2001-3000 YTL aylık gelir elde eden yükümlülerin ($x=1,94$) 3001 ve yukarısında aylık gelir elde eden yükümlülere göre ($x=2,49$) daha olumsuz bir yaklaşım sergiledikleri görülmüştür.

Vergi beyanında bulunurken denetleneceklerini gözönünde bulunduracakları yönündeki yaklaşım 1000 YTL ve aşağısında gelir elde eden yükümlülerde ($x=4,21$) 1001 ve 2000 YTL gelir düzeyine sahip yükümlülere oranla ($x=4,01$) daha yüksektir.

1000 YTL gelir elde eden grupta 2001-3000 YTL gelir elde eden grup arasında da anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Buna göre, 1000 YTL gelir elde eden grupta yer alan yükümlüler ($x=4,21$) 2001-3000 YTL gelir elde eden grupta yer alan yükümlülere oranla ($x=3,71$) daha fazla denetlenme ihtimalini gözönünde bulundurarak gelirlerini beyan etmektedirler. Bu soru için ayrıca, 2001-3000 YTL gelir elde eden ve 3001 YTL ve yukarısında gelir elde eden gruplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuş ve 3001 YTL ve yukarısında gelir elde eden grupta yer alan yükümlülerin ($x=4,29$) 2001-3000 YTL gelir elde eden grupta yer alan yükümlülere oranla denetlenme ihtimalini daha fazla gözönünde bulundurdıkları ortaya çıkmıştır.

Vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağlamadığı yönündeki ifadeye 1000 YTL ve altı düzeyinde gelir elde eden grupta yer alan yükümlüler ($x=1,86$) 1001-2000 YTL gelir elde eden grupta yer alan yükümlülere oranla daha olumsuz yaklaşmaktadırlar. Bu bağlamda, bu gelir düzeyine sahip olan yükümlüler açısından, vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağlamadığı düşüncesi daha fazla hakimdir.

Ayrıca 1000 YTL ve altında gelir elde eden yükümlüler ile 3001 YTL ve yukarısında gelir elde eden yükümlüler açısından da anlamlı farklar bulunmuş olup, yine 1000 YTL ve altında gelir elde eden yükümlülerin ($x=1,86$) 3001 YTL ve yukarısında gelir elde eden yükümlülere oranla ($x=2,27$) vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağlamadığı yönündeki düşünceye daha fazla katıldıkları görülmüştür.

Vergi dairelerinin teknolojik gelişmelere uyum sağlamadıkları yönündeki soruya 1000 YTL ve aşağısı gelir düzeyinde yer alan yükümlülerle 2001-3000 YTL arasında gelir elde eden yükümlüler açısından anlamlı farklar bulunmuştur. Bu farklar, 2001-3000 YTL gelir elde eden yükümlülerin ($x=2,06$) 1000 YTL ve altında gelir elde eden yükümlülere oranla ($x=2,45$) vergi dairelerinin teknolojik gelişmelere uyum sağlamadıkları yönündeki düşüncenin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Ayrıca 2001-3000 YTL gelir elde eden grupta yer alan yükümlülerde ($x=2,06$) 1001 YTL ve 2000 YTL gelir elde eden grupta yer alan yükümlülere göre ($x=2,59$) vergi

dairelerinin teknolojik gelişmeler uyum sağlamadığı yönündeki düşünce daha fazla hakimdir.

1000 YTL ve altında gelir elde eden yükümlüler ($x=1,60$) 1001-2000 YTL gelir elde eden yükümlülere oranla ($x=1,73$) kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranlarının yüksek olduğu görüşüne daha fazla katılmaktadırlar.

Ayrıca yine 1000 YTL ve altında gelir elde eden yükümlüler ($x=1,60$) 2001-3000 YTL gelir düzeyinde yer alan yükümlülere oranla ($x=1,84$) vergi oranlarının yüksek olduğu yönündeki soruya daha fazla katılmaktadırlar.

Bu ifade açısından ayrıca, 1000 YTL ve aşağısı gelir düzeyine sahip yükümlülerle 1001-2000 YTL gelir düzeyine sahip yükümlüler arasında da anlamlı farklılık bulunmuştur. 1000 YTL ve altında gelir elde eden yükümlüler ($x=1,60$), 3001 YTL ve üstünde gelir elde eden yükümlülere oranla ($x=1,96$) vergi oranlarının yüksek olduğu yönündeki ifadeye daha fazla katılmaktadırlar. Bu ifade bazında anlamlı farklılıklar bulunan yaş grupları arasında yapılan karşılaştırmalar göstermiştir ki, gelir düzeyi düşük olan yükümlüler gelir düzeyi yüksek olan yükümlülere oranla kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranlarını daha yüksek bulmaktadırlar.

Vergi politikaları belirlenirken yükümlülerin ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı düşüncesi, 1000 YTL ve altında gelir elde eden yükümlülerde ($x=1,61$) daha fazla iken 1001-2000 YTL gelir elde eden yükümlülerde ($x=1,73$) daha düşüktür.

Bu ifade bazında anlamlı farklılık bulunan bir diğer grup açısından ise, 1000 YTL ve altında gelir elde eden yükümlüler ($x=1,61$) için vergi politikaları belirlenirken yükümlülerin ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı yönündeki düşünce daha yaygın iken, 2001-3000 YTL gelir düzeyine sahip yükümlüler için ($x=1,90$) bu düşüncenin daha düşük olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çağdaş bir vergi sisteminin varlığı, sadece teknik birtakım düzenlemelerin yapılmasıyla mümkün olamamaktadır. Vergilendirme, içinde insan faktörünü bulunduran sosyal bir olgu olduğu için, yükümlülerin psikolojik birtakım yaklaşımlarını da gözönünde bulundurmaya zorunludur. Vergileme karşısında yükümlülerin yaklaşımlarını ve bu yaklaşımların nedenlerini bilen ve vergi politikalarını buna göre belirleyen bir sistem, kamu gelirleri içinde çok büyük bir öneme sahip olan vergi gelirlerini daha da fazla arttırabilecektir.

Yükümlülerin vergiye yaklaşımları üzerinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar bireyin kişisel birtakım özellikleri olabileceği gibi, ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik ve mali özellikleriyle de yakından ilişkili olgulardır. Çünkü birey bir taraftan çevresindeki değişkenlerden etkilenirken diğer taraftan da bu değişkenleri etkilemektedir.

Bir ülkede vergi ahlakının gelişip gelişmediği vergiye yaklaşımları etkileyen önemli faktörlerden biridir. Bu bağlamda yükümlülerin vergi ahlakını ve vergi bilincini yükseltmek amacıyla eğitim programları düzenlenebilir.

Bireylerin ödeme güçlerine göre vergi alınmadığı yönündeki kanaatlerinin yaygınlığı, vergiye yaklaşımlarını etkileyen diğer bir önemli unsurdur. Vergilerin ödeme güçleriyle orantılı olarak alınması ise yükümlülerin vergiye yaklaşımlarında olumsuzdan olumluya doğru bir dönüşüm yaratabilir. Ayrıca, yükümlüler siyasal iktidarı ve onun politikalarını ne kadar çok benimserlerse, vergiye uyumları da o derece yüksek olabilir. Çünkü kendi düşüncelerinin ifade edildiği ve politikalarının doğruluğuna inandıkları bir siyasal iktidarın vergi politikaları daha az tepkiyle karşılanabilir.

Yükümlüler açısından bir diğer sorun ise, vermiş oldukları vergilerin kamu hizmeti olarak geri dönmemesi ve kamu harcamalarının etkin kullanılmamasıdır. Bu

bağlamda, yükümlülerinin tercihlerine uygun ve etkin kamu harcaması politikalarıyla vergiye yaklaşımların olumlu olması sağlanabilir.

Yükümlülerin vergiye yaklaşımları konusunda etkili olduğu, yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda da ortaya çıkan bir diğer faktör ise, yükümlülerin sosyal ve demografik özellikleridir. Bu bağlamda, yapılan kimi ampirik çalışmalar bu durumu doğrulayan sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Yükümlülerin yaklaşımları üzerinde etkili olan önemli faktörlerden bir diğeri ise, vergi adaletidir. Sonuçta, adaletsiz bir vergi sisteminin varlığı, yükümlülerde haksızlığa uğradıkları yönündeki düşüncenin hakim olmasına ve vergiden kaçınma ve vergi kaçırma yollarını aramalarına sebebiyet verebilmektedir.

Vergi sisteminin karmaşıklığı ve mevzuatın çok sık değişikliğe uğraması ise, bir taraftan yükümlülerin vergiye ilişkin işlemleri anlamalarını, diğer taraftan da mevzuat değişikliklerini takip etmelerini güçleştirmektedir. Çağdaş vergi sistemlerine ulaşabilmek için, vergi mevzuatında veya vergi sisteminde birtakım değişiklikler yapılması olumlu bir gelişme olmakla birlikte, bu değişikliklerin çok sık yapılması sistemin karmaşık bir hal almasına ve yükümlüler bir tarafa, muhasebeci ve mali müşavirlerin bile bu değişiklikleri izleyebilmesi güçleşmektedir. Bunun sonucunda ise yükümlülerin vergiye yaklaşımları olumsuz olmakta ve devletin en önemli gelir kaynağı olan vergi gelirleri arttırılamamaktadır. Vergi oranlarının çok yüksek olması diğer bir sorun olarak ortaya çıkmakta ve vergiye yaklaşımları olumsuz etkileyen önemli bir faktör olmaktadır.

Vergi idaresi ile yükümlüler arasında çıkan ihtilafları ortadan kaldırmak ve vergi alacağının tamamı olmasa da bir kısmını alabilmek amacıyla vergi afları çıkarılmaktadır. Vergi aflarının olumlu etkilerinin yanında, çok sık tekrar eder hale gelmesi yükümlülerde bir süre sonra af beklentilerinin artmasına ve vergi kaçırma konusunda daha cesur davranmalarına neden olabilmektedir.

Belge düzeninin yerleşmemiş olması ve kayıt dışı ekonominin yaygınlığıyla birlikte, vergi cezalarının etkin uygulanmaması, vergiye yaklaşımları olumsuz etkileyen diğer faktörlerdir. Belge düzeninin yerleşmemiş olması, devletin alacaklarını

takip edememesi sonucunu doğurmaktadır. Vergi cezalarının çok yüksek olması, uygulanabilirliğini azaltabilirken, çok düşük miktarlarda belirlenmesi ise caydırıcılığını azaltabilir. Ayrıca, vergi cezalarının etkin bir şekilde uygulanmaması da caydırıcılığının olmaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle rasyonel ceza miktarı yanında etkin bir uygulama gerekmektedir denilebilir.

Vergi muafiyet ve istisnalarının çok yaygın olması, genellik ilkesinden sapılması sonucunu doğurmakta ve yükümlülerin vergi idaresi karşısındaki davranışlarını etkilemektedir.

Çağdaş bir vergi sisteminin oluşturulabilmesi ve yükümlülerin vergiye yaklaşımlarının olumlu olabilmesi için, vergi yönetiminin yükümlü karşısında sergilemiş olduğu izlenimlerin de önemi büyüktür. Çünkü yükümlüyle bire bir ilişki içerisine giren vergi yönetimi tarafından sunulan hizmetlerin kalitesi yükümlü davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Vergi yönetiminin ekonomik ve teknolojik gelişmelere uyum sağlaması, çalışan personelin nicelik ve nitelik bakımından yeterli düzeyde olması ve çalışma koşullarının iyi bir hizmet sunumu için yeterli olması, vergi uyumunu yükseltecek diğer önemli noktalar. Son olarak, vergi yönetiminin halkla ilişkiler birimlerinin oluşturulması ve yükümlülerin sorunları ve vergi işlemlerini kolaylıkla yapabilmelerini sağlayacak yol gösterici bir yapının oluşturulması, vergi uyumu açısından önemli bir diğer nokta olarak belirtilebilir.

Ayrıca enflasyonist bir ortamda yükümlüler para aldanımına uğramazlarsa vergi yükünü daha az hissedecekler, ancak deflasyonist dönemlerde bu yük artacaktır. Ayrıca siyasal iktidarlar daha az dirençle karşılaşacakları ve dolaylı vergilerin tüm avantajlarını taşıyan enflasyon vergisi yoluyla vergi gelirlerini arttırma yoluna gideceklerdir.

Gelişmekte olan ülkelerde, kişi başına düşen milli gelirin düşük olması sonucunda yükümlüler, daha fazla fedakarlığa katlanmak zorunda kalmaktadırlar ve bunun sonucunda vergileme karşısında yükümlüler daha olumsuz davranışlar sergileyebilmektedirler.

Verginin alındığı dönem ise, vergileme açısından önemi olan bir diğer husustur. Çünkü olağan dönemlerde arttırılan vergilerin tepkiyle karşılanması olasılığı daha yüksekken, olağanüstü dönemlerde vergi oranlarının yükseltilmesi veya yeni vergilerin getirilmesi daha kolay bir şekilde kabul görebilmektedir.

Yükümlülerin gönüllü uyum dışında vergileme karşısında göstermiş oldukları olumsuz davranış şekilleri ise, aylıklığı tercih etmekten vergi kaçakçılığına ve en son noktada verginin reddi ve isyanına kadar uzanabilmektedir.

Devletin en önemli gelir kaynağının azalması veya alınamaması ise kamu hizmetlerinin yeteri düzeyde gerçekleştirilememesine neden olmaktadır. Ayrıca bu durum, verginin reddi ve vergi isyanları şeklinde kamu otoritesine itaatsizliğin ortaya çıkmasıyla da sonuçlanabilecektir. Bu nedenle yükümlünün ihtiyaçlarını dikkate alan, vergilendirme işlemine sosyal ve psikolojik açıdan yaklaşabilen bir sistemin varlığı yükümlülerin vergiye yaklaşımları açısından çok önemli bir hal almaktadır.

Görüldüğü üzere, yükümlülerin vergiye yaklaşımları üzerinde etkili olan birçok etmen bulunmaktadır. Bunlar bireyin kişisel birtakım özellikleri olabileceği gibi, ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik ve mali özellikleriyle de yakından ilişkili olgulardır. Çünkü, birey bir taraftan çevresindeki değişkenlerden etkilenirken, diğer taraftan da bu değişkenleri etkilemektedir. Bu nedenle yapılan bu çalışmada bireylerin vergilemeye yaklaşımları, bu faktörlerin tamamı açısından değerlendirilmeye çalışılmış ve anket formu bu doğrultuda hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formu ile, Çanakkale’de etkinlik gösteren yükümlülerin vergilemeye yaklaşımları ölçülmeye çalışılmıştır.

Yapılan alan araştırması kapsamında, ölçekte yer alan soruların genel dağılımlarına bakıldığında, yükümlüler, vergiye ilişkin sorumlulukların yerine getirilmesine, vergi ödemenin devlete bağlılığın bir göstergesi olduğuna, kendi birtakım çıkar ve geleceğe yönelik endişelerinin vergi kaçırmak için geçerli bir neden olmadığına, gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmamak gerektiğine inanmaktadırlar. Ancak olması gerekeni ifade eden bu sorulara verilen cevaplar açısından olumlu bir tablo ortaya çıkmakla birlikte, ankette yer alan ve mevcut duruma yönelik yaklaşımları ölçmeyi amaçlayan diğer sorulara verilen cevaplar göstermiştir ki,

yükümlülerin vergiye yaklaşımları olumsuzdur. Bu bağlamda Çanakkale ilindeki yükümlülere göre;

1. Yükümlüler, ödeme güçlerine göre vergilendirilmemektedir.
2. Yükümlülerin ödeme güçlerine göre vergilendirilmediği düşünülmele birlikte, vergiye ilişkin sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiği belirtilmektedir.
3. Siyasal iktidarın vergi politikaları, yükümlülerin beklentilerini karşılamamaktadır.
4. Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir.
5. Türkiye’de de yükümlülerin vergisini tam olarak ödediği düşünülmemektedir.
6. Başkasının vergi yükümlülüğünü yerine getirmemesi ve herkesin vergi kaçırıyor olması yükümlüleri etkilemektedir.
7. Verilen vergilerin kamu hizmeti olarak geri dönmediği ve bu bağlamda vergi gelirlerinin daha çok borç faizlerine gittiği, sonuç olarak da etkin kullanılmadığı yaygın düşüncedir.
8. Yükümlünün gelecek endişesinin, çıkarlarının ve hırsının vergi kaçırmak için geçerli bir neden olmadığı düşünülmemektedir.
9. Vergi sisteminin adil olmadığına olan inanç yüksektir
10. Vergi mevzuatı karmaşık bulunmakta ve vergi sisteminde sık sık değişiklik yapılmasının vergi sistemini olumsuz olarak etkileyeceği düşünülmemektedir.
11. Sık sık vergi affı çıkarılmasının vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkileyeceği düşünülmemektedir.
12. Gelir getiren faaliyetleri vergi ödememek için kayıt dışı tutmak doğru bir davranış olarak kabul edilmemektedir.

13. Vergi cezaları caydırıcı bulunmamaktadır.
14. Vergi dairesinde çalışan personelin sayısal açıdan yetersiz olduğu, personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyinin yeterli olmadığı, yükümlülerle ilişkilerinin olumsuz olduğu düşünülmektedir.
15. Yükümlüler vergi beyanında bulunurken denetleneceklerini gözönünde bulundurduklarını belirtmişlerdir.
16. Vergi sisteminin ekonomik gelişmelere, vergi dairelerinin teknolojik gelişmelere uyum sağlamadığı düşünülmektedir.
17. İnteraktif hizmetlerden yararlanabilmenin vergi ile ilgili işlemleri kolaylaştırdığı düşünülmektedir.
18. Yüksek enflasyonun vergi oranlarını olumsuz olarak etkilediği ve kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranlarının yüksek olduğu düşünülmektedir.
19. Vergi politikaları belirlenirken yükümlülerin ihtiyaçlarının dikkate alınmadığını düşünmektedirler.
20. Olağanüstü dönemlerde vergi oranlarının yükseltilmesi veya yeni vergilerin getirilmesi olumlu karşılanırken, bu durum ortadan kalktıktan sonra yeni vergiler getirilmiş ise, bunların kaldırılması gerektiği, vergi oranları yükseltilmiş ise, düşürülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Çanakkale ilinde yapılan alan araştırması sonuçları, genel olarak Türkiye’de yükümlülerin vergilemeye yaklaşımları ile doğru orantılıdır denilebilir. Çünkü, daha önce de belirtildiği üzere Türkiye’de vergi ahlakının düşük olduğunu gösteren pek çok faktör bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye’de vergi oranlarının yüksekliği, vergi uyumsuzluğunu yaratan faktörler arasında sayılmıştır. Çanakkale ilinde yapılan alan araştırması sonucu da göstermiştir ki, ankete katılan yükümlüler açısından vergi oranları yüksek bulunmaktadır. Ayrıca, devlet gelirlerinin etkin kullanılmaması da

Türkiye’de vergi uyumsuzluğunu yaratan faktörler arasındadır ve bu bağlamda yapılan alan araştırması da bu sonucu doğrular yönde olmuştur.

Türkiye’de devlet-toplum ilişkilerinin sorunlu olması devletin yapmış olduğu harcamaların doğruluğuna olan inancı sarsmakta ve kamu harcamalarının etkisizliğine olan inancı yaygınlaştırmaktadır. Bu çalışmada yapılan alan araştırması, Türkiye açısından belirtilen bu durumu, Çanakkale ili bazında da doğrular şekilde sonuç vermiştir.

Vergi sistemi açısından konuya bakıldığında, Türkiye’de sisteme ait temel sorunlar arasında, vergi kanunlarının sık sık değişmesi ve karmaşık bir yapı arz etmesi, çok sık çıkarılan vergi afları, vergi cezalarının etkisizliği, istisna ve muafiyetlerin yaygınlığı, vergi oranlarının yüksekliği gibi sorunlar sıralanabilir. Bu bağlamda yapılan ankette de Türkiye açısından sıralanan bu sorunları doğrular sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Vergi yönetiminde var olan etkisizlikler Türkiye’de vergi uyumunu etkileyen diğer bir unsurdur. Gerek personel yetersizliği ve gerekse çalışma koşulları açısından eleştirilen Türkiye’deki vergi yönetimi, Çanakkale ilinde ankete katılan yükümlüler açısından da etkin bulunmamaktadır.

Son olarak, Türkiye’nin ekonomik ve siyasal yapısından kaynaklanan faktörler nedeniyle yaşanan vergi uyumsuzluğu, Çanakkale ilinde ankete katılan yükümlüler açısından da doğrulanmıştır. Bu bağlamda, yüksek enflasyonun vergi oranlarını olumsuz etkilediği, milli gelire oranla vergi oranlarının yüksek bulunduğu, vergi politikaları belirlenirken halkın beklentilerinin gözardı edildiği gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Yapılan bu çalışmada, yükümlülerin demografik özelliklerine göre vergiye yaklaşımları arasında toplam değerler açısından fark olup olmadığına yönelik olarak Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis H Testi yapılmıştır. Bu testlerin sonuçları göstermiştir ki, Çanakkale ilindeki yükümlüler açısından cinsiyete göre vergiye yaklaşımlar arasında fark bulunmaktadır. Ancak, burada elde edilen bulgulara göre

yapılan diğerk çalışmaların aksine, kadın yükümlülerin vergiye yaklaşımları erkek yükümlülerin vergiye yaklaşımlarına oranla daha olumsuzdur.

Yapılan literatür taraması sonucunda, evli yükümlülerin bekar yükümlülere göre vergi uyumlarının daha yüksek olduğu kanaatinin yaygınlığı ortaya çıkmıştır. Ancak, yapılan bu çalışmada, vergiye yaklaşımları açasından Çanakkale ilindeki yükümlülerin medeni durumlarının vergiye yaklaşımları açasından farklılık arz etmediğı görülmüştür. Benzer şekilde teoride ve yapılan diğerk bazı alan araştırmalarında, ailedeki birey sayısının vergiye yaklaşımlar üzerinde etkili olduğu belirtilmiş; ancak, yapılan bu çalışmada herhangi bir farklılık bulunamamıştır.

Yaş grupları açasından yapılan araştırma sonucu da göstermiştir ki, Çanakkale ilindeki yükümlüler açasından 25 yaş ve altı yükümlü grubunun vergiye yaklaşımları diğerk yaş gruplarına göre daha yüksek bulunmuş ve yaş ilerledikçe vergiye yaklaşımların daha olumsuz olduğu görülmüştür.

Teoride ve yapılan diğerk bazı alan araştırmalarında yükümlülerin gelir düzeylerinin vergiye yaklaşımları üzerinde etkili olduğu belirtilmekle birlikte, Çanakkale ilindeki yükümlülerin toplam değerler açasından gelir düzeylerinin vergiye yaklaşımları açasından herhangi bir farklılık göstermediğı sonucu ortaya çıkmıştır (Gelir düzeyi farklı farklı kategoriler itibariyle incelenmiş, ancak, hiçbir gelir kategorisi için anlamlı fark bulunamamıştır).

Yükümlülerin yaş, cinsiyet, ailedeki birey sayısı, eğitim durumu, medeni durum, aylık gelir gibi demografik özellikleri her bir soru için değerlendirilmiş ve anlamlı farklılıklar bulunan sorular teker teker ele alınmıştır.

Yapılan çalışmanın gerek teorik boyutu ve gerekse alan araştırması boyutu göstermiştir ki, yükümlülerin vergilemeye gönüllü uyumlarının sağlanabilmesi için;

- Vergi bilinci ve ahlakının yüksek olması,
- Ödeme gücüyle orantılı vergilemenin mevcut olması,
- Siyasal iktidarı benimseyen bir kitlenin varlığı,

- İyi bir devlet-yurttaş ilişkisinin varlığı sonucunda, devlete bağlı bir milletin oluşturulması ve devlete bağlılıkla vergi ödemek arasında bağ kurabilen bir anlayışın sağlanması,
- Yükümlülerin büyük bir çoğunluğunun vergi ödemenin gerekliliğine olan inancının yüksekliği,
- Yapılan kamu harcamalarının yükümlülerin tercihlerine uygun olması ve kamu harcamalarının etkinliğine olan inancın varlığı,
- Vergi sistemi ve vergi yönetiminin yükümlünün beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayan bir yapı arz etmesi,
- Ekonomik ve siyasal yapının yükümlünün vergi uyumunu arttırıcı yönde olması

büyük önem taşımaktadır. Bir ülkede vergiye gönüllü uyumun sağlanması, bu koşulların yerine getirilmesiyle mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

ACAR, A. İ., ve M.E. MERTER

2005 “Türkiye’de 1990 Sonrası Dönemde Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu” **Maliye Dergisi**, Sayı:147, Ocak-Şubat, 5-26

ACAR, F., G. Z. MURAT ve G. SELAHATTİN

2003 “Türk Vergi Sistemindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri” **Türk Vergi Sistemindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Vergi Sorunları Özel Eki, Sayı:173, Şubat , 3-43

AKBULUT, Ali Rıza

2003 “Tax Compliance (Vergiye Gönüllü Uyum)” **Vergi Dünyası**, Sayı:266, Ekim, 89-97

AKDOĞAN, Abdurrahman

1999 “Vergilendirme Politikası, Gelir ve İkame Etkileri Açısından İzlenebilecek Gelir Vergisi Politikasının Değerlendirilmesi” **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** Cilt:1, Sayı:2, 97-104

2003 **Kamu Maliyesi**. Ankara :Gazi Kitabevi

AKSOY, Şerafettin

1998 **Kamu Maliyesi**, 3. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi

AKTAN, C. C.ve D. DİLEYİCİ, Ö. SARAÇ

2002a “Vergilere Karşı Tepkilerin Anatomisi”, **Maliye Araştırmalar Merkezi Dergisi**,http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/vergipsiko/tepkiler.htm, Erişim:15.06.2006

2002b **Vergi, Zulüm ve İsyan**. Birinci Baskı Ankara: Phoenix Yayınevi

AKTAN, C. C., D. DİLEYİCİ, İ. Y. VURAL

2006 **Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi**. Ankara: Seçkin Yayıncılık

AKTAN, COŞKUN CAN

t.y. “Arz Yönlü İktisat Teorisi ve Haldun Laffer Etkisi
http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/iktisat-okullari/aktan-arz-yonlu-iktisat.htm, Erişim: 26.08.2007

AKTAŞ, Yakup,

1993 **Yükümlüyü Vergi Kaçırmaya Sevkeden Faktörler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

AKTAŞLIOĞLU, Hayrettin

t.y. **Vergi Psikolojisi** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ALLINGHAM M.G., A. SANDMO

1972 “Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis” **Journal of Public Economics**, No:1, 323-338

ALM B., B. TORGLER

2006 “Culture Differences and Tax Morale in the United States and in Europe” **Journal of Economic Psychology**, No:27, 224-246

ARIKAN Z. ve H. AY

1995 “Vergiye Karşı Başkaldırı Nedenleri ve Çözüm Yolları” **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:83, Ağustos, 83-91

ARKONAÇ, Sibel A.

2005 **Sosyal Psikoloji**. 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınevi

ARSLAN, Ahmet

t.y. “Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik ve Denetim” www.maliye.gov.tr/apk/
 Erişim: 01.11.2005

ATILGAN, Hasan

- 1995 “Konjonktürel Dalgalanmalara Karşı Vergilemenin Esnekliği Nasıl Olmalıdır”
Maliye Yazıları, Sayı:48, Temmuz-Eylül, 39-48

AYDEMİR, Şinasi

- 1995 “Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine (2)”, **1981’den 2003’e Vergi Dünyası (CD)**,
Maliye Hesap Uzmanları Yayını, Sayı:162, Şubat

BAŞ, Türker

- 2001 **Anket**. Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık

BATIREL, Ömer Faruk

- 1996 “Vergi Kaçakçılığı ve Vergiye Gönüllü Uyum” **1981’den 2003’e Vergi Dünyası (CD)**, Maliye Hesap Uzmanları Yayını, Sayı:175, Mart

BAYRAKLI, H.. N. T. SARUÇ ve İ. SAĞBAŞ,

- 2004 “Vergi Kaçırılmayı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları” **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları**. Türkiye 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Yaklaşım Yayınları:Ankara

BELKAOUI, Ahmed R.

- 2004 “Relationship Between Tax Compliance Internationally and Selected Determinants of Tax Morale” **Jornal of Intearnational Accounting Auditing & Taxation**, No:13, 135-143

BOY Kadir

- 2003 “Vergi Barışını Ardından” **Vergi Dünyası**, Sayı:262, Haziran, 18-28

BRAITHWAITE V., E. AHMED

- 2005 “A Threat to Tax Morale: The Case of Australian Higher Education Policy”
Jornal of Economic Psychology, No: 26, 523-540

BUCHANAN, James M.

- 1966 “Sosyal Seçim, Demokrasi ve Serbest Piyasalar” (Çev: Arif Nemli, S. Yenil Öncel) **Maliye Teorisi ve Politik İktisat James M. Buchanan’dan Seçilmiş Makaleler**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 67-94

BULUTOĞLU, Kenan

1959 “Vergiye Karşı Tipik Bir Reaksiyon Poujade Hareketi” **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul: Sermet Matbaası Şemsettin Arkadaş, 173197

1977 **Kamu Maliyesine Giriş**. 2. Baskı, İstanbul: Temat Yayınları

2004 **Türk Vergi Sistemi**. 8. Baskı, İstanbul: Batı Türkeli Yayıncılık

CENGİZ, Aydın

2000 **Maliye Sosyolojisi Açısından Vergi Kaybı ve Vergi İdaresi Tarafından Alınması Gereken Tedbirler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

CRONSHAW M.B., J. ALM

1995 “Tax Compliance with Two-sided Uncertainty”, **Public Finance Quarterly**, Vol:23, No:2, April, 139-166

CUMMINGS R., J. M. VAZQUEZ, M. MCKEE

2006 “Experimental Evidence on Mixing Modes in Income Tax Evasion” **Public Finance Review**, Vol: 34, No:6, November,663-686

ÇAĞAN, Nami

1982 **Vergilendirme Yetkisi**. 1. Baskı, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları

ÇELİKKAYA, Ali

2002 “Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler” **E- Akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi** <http://www.e-sakademi.org/makaleler/acelikkaya-1.htm>

ÇİLKOPARAN, Yusuf

2000 “İnternet Vergi Dairesi” **Vergi Dünyası**, Sayı:247, Mart, 89-92

ÇOBAN, Hilmi

2004 **Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli:Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÇOBAN, H. ve S. SEZGİN

- 2004 “Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği”, **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları**. Türkiye 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Yaklaşım Yayınları:Ankara, 777-792

DEMİR, İhsan Cemil

- 1999 **Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Davranışları (Afyon İli Anket Çalışması)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon:Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

DEMİRCAN, Esra Sivrekli

- 2003 “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi” **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 21, Temmuz-Aralık, 97-116

DEVİRİM, FEVZİ

- 1999 **Kamu Maliyesine Giriş**. 3. Baskı, Anadolu Matbaacılık: İzmir

DOĞAN, Seyhun

- 2002 “Türkiye’de Vergi Yükünün Gelişimi (1980’lerden 2000’e)”, **1981’den 2003’e Vergi Dünyası (CD)**, Maliye Hesap Uzmanları Yayını, Sayı:246, Şubat

EDİZDOĞAN, Nihat

- 2004 **Kamu Maliyesi**. Bursa: Ekin Kitabevi

EDLUND J., R. ABERG

- 2002 “Social Norms and Tax Compliance” **Swedish Economic Policy Review**, No: 9, 201-228

EFFERS, H. ve D. J. HESSİNG

- 1997 “Influencing the Prospects of Tax Evasion” **Jornal of Economics Psychology**, No:18, 289-304

ENGİNDENİZ, Sait

- 1999 “Türkiye’de Gelir Vergisi Açısından Kayıt Dışı Ekonomi ve Tarımsal Gelirlerin Vergilendirilmesinin Önemi, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:92, Mayıs, 118-131

ERDEM, M. D. ŞENYÜZ ve İ. TATLIOĞLU

2003 **Kamu Maliyesi**. Üçüncü Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi

ERGİNAY, Akif

2003 **Kamu Maliyesi**. 17. Baskı, Savaş Yayınları

ERDİKLER, Şaban

2002 “Vergi Sisteminde Yeni Stratejiler Yüklenen Vergi” **Görüş**, Sayı:51,Haziran, 74-78

ESKİCUMALI, Ahmet

2003 “Eğitim ve Sosyal Değişme: Türkiye’nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü: 1923-1946” **Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi**, Cilt:19, Sayı:2, 15-29

EYÜPGİLLER, S. Saygın

2001 “Vergi İdaresinin Yapılandırılması: Global Eğilimler ve Türkiye İçin Öneriler” **Vergi Dünyası**, Sayı:233, Ocak, 123-127

FELD L. P., B. S. FREY

2007 “Tax Compliance As a Result of Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation” **Law&Policy**, Vol:29, No:1, January, 102-120

GERÇEK, Adnan

1996 **Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı ile İlgili Mükelleflerin Davranışları ve Tedbirlerin Etkinliği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

2002 “Çağdaş Eğilimler Çerçevesinde Türkiye’de Vergi İdaresi ve Vergi Denetiminin YenidenYapılandırılması” **Çağdaş Bir Vergi Ortamı Oluşturmak İçin Vergi İdaresi ve Vergi Denetimi Nasıl Yapılandırılmalıdır?**, Ekonomik Mali Araştırmalar Yarışması, Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Vakfı yayınları, No:13

t.y. “Çağdaş Eğilimler Çerçevesinde Türkiye’de Vergi İdaresinin Modernizasyonuna YönelikÇalışmaların Değerlendirilmesi”,

<http://www.muhasabetr.com/makaleler/04.asp>, Erişim: 23.04.2006

GERÇEK, A. ve M. YÜCE

1998 Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımları Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi, Bursa Sanayi Ve Ticaret Odası Yayınları

GİRAY Filiz

2005 “Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları” **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:9, Mayıs, 93-122

GOODE, Richard

1984 **Government Finance in Developing Countries**, Washington: The Brookings Institution

GÖKBUNAR, Ali Rıza

1998 “Vergileme İlkeleri ve Küreselleşme” **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Sayı:4, 177-184

GÖKBUNAR, R.. K. TEZCAN ve A.UTKUSEVEN

2002 “Yeniden Yapılanma veya Yeniden Yapılanma: Vergi İdaresi ve Denetimi İçin İşte Bütün Mesele Bu” **Çağdaş Bir Vergi Ortamı Oluşturmak İçin Türkiye’de Vergi İdaresi ve Vergi Denetimi Nasıl Yapılandırılmalıdır?**,Ekonomik ve Mali Araştırmalar Yarışması, Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Yayın No:13

HEREKMAN, Aykut

1989 **Kamu Maliyesi 2.** Baskı, Ankara :Sevinç Matbaası

HINRICHS, Harley H.

1969 “Oyun Teorisi ve Rasyonel Vergi Kaçakçısı”(Çev:İzzettin Önder) **Maliye Enstitüsü Konferansları**, Ondokuzuncu Seri-1969, Fakülteler Matbaası:İstanbul, 133-143

HOŞYUMRUK, Şennur

2005 “Türk Ve Kırgız Vergi Sistemlerinin Vergi Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi” Kırgızistan- Celalabad Üniversitesi İktisat ve Girişimcilik Fakültesi Türk Dünyası İşletme Fakültesi, 3.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 05-09 Haziran
http://www.tdcif.org/subpg.php?pg=2004_tebliğler, Erişim: 05.05.2006

İPEK, Selçuk

- 2003 **Türkiye’de Gelir Vergisinin Mali, Ekonomik ve Sosyal Fonksiyonları Açısından Analizi (1980 Sonrası Dönem)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İSTANBUL SANAYİ ODASI

- 1997 **Vergi Potansiyelimiz, Kayıplarımız ve Görüşlerimiz**, İstanbul, Nisan

KALYONCU, Rüştü

- 1984 “Vergi Sloganları, Vergi, Vergiden Kaçınma Yolları Üzerine Düşünceler” **1981’den 2003’e Vergi Dünyası (CD)**, Maliye Hesap Uzmanları Yayını, Sayı:35, Temmuz

KARABACAK Y., B. NACAR

- 2006 “Siyasal Rejimlerin Vergileme Politikalarına Etkileri” **Vergi Dünyası**, Sayı:299, Temmuz, 148-154

KARSAN, M. Erol

- 1983 “Maliye ve Halkla İlişkiler”, ” **1981’den 2003’e Vergi Dünyası (CD)**, Maliye Hesap Uzmanları Yayını, Sayı:21, Mayıs

KARYAĞDI, Nazmi

- 2001 **Toplam Kalite Yönetimi ve Türk Vergi İdaresi**, Ankara Sanayi Odası Yayını, Ankara: Yorum Mabaacılık

KELEŞ, Yusuf

- 2002 “Yine mi Af? Mükellefler Ne Zaman Vergi Öderler?” **Vergi Dünyası**, Sayı:249, Mayıs, 75-84

KILAVUZ, Raci

- 2002 “Yönetmelik Etik ve Halkın Yönetmelik Etik Oluşumuna Etkileri” **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 26, No:2, Aralık, 255-266

KIZILOT Ş. ve Ş. E. ÇOMAKLI

- 2004 “Vergi Kayıp ve Kaçakları ve Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi ve Boyutlarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi” **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları**. Türkiye 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Yaklaşım Yayınları:Ankara

KIZILOT, Şükrü

- t.y. “Günümüz Vergi Sorunları” **2002’de Türkiye’de Maliye ve Vergi Politikaları Göstergeleri Işığında Beklentiler**. Bursa: Demirtaş Sanayicileri Derneği Yayını, Yay.No.:3, 79-148

KIRCHLER E., B. MACIEJOVSKY, F. SCHNEIDER

- 2003 “Everyday Representations of Tax Avoidance, Tax Evasion, and Tax Flight. Do Legal Differences Matter?” **Journal of Economic Psychology**, No:24, 535-553

KIRCHLER E., A. NIEMIROWSKI, A. WEARING

- 2006 “Shared Subjective Views, Intent to Cooperate and Tax Compliance: Smilarities Between Australian Taxpayers and Tax Officers” **Journal of Economic Psychology**, No:27, 502-517

KLUN, Maja

- 2004 “Compliance Costs for Personal Income Tax in a Transition Country: The Case of Slovenia” **Fiscal Studies**, Vol:25, No:1, 93-104

KOCAMAN, Zeliha

- 1983 “Maliye Bakanlığı’nda Halkla İlişkiler Çalışmaları” **Maliye Dergisi**, Sayı:65, 67-83

KÖSE, Ömer

- 2003 “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü” **Sayıştay Dergileri**, Sayı:49, Nisan-Haziran, 3-46

KULU, Bahattin

- 2000 “Enflasyonun Vergi Yükleri Üzerideki Etkisi ve Ortaya Çıkan Sonuçlar” **Vergi Dünyası**, Sayı:277, Temmuz, 37-48

LAUFENBURGER, Henry

- 1967 **Maliyenin Ekonomik ve Psikolojik Tahlili**, (Çev: İsmail Hakkı Ülkmen) 5.Baskı, İstanbul : Sevinç Matbaası

LEWIS, Alan

1982 **The Psychology of Taxation**. First Published, Oxford

MERİÇ M. ve A. GÜNAY

2004 “Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Bütçe Üzerinde Etkisi” **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları**. Türkiye 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Ankara Yaklaşım Yayınları

MUSGRAVE R. A., P. B. MUSGRAVE

1989 **Public Finance in Theory and Practice**, McGraw-Hill International Editions

MUTER N. ve SÜREYYA S. vd.

1993 “Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması, Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması”

MUTLU, A.ve M. TUNCER

2002 “Vergi Karmaşıklığının Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye” **Vergi Sorunları**, Sayı:164, 101-114

ÖNDER, İzzettin

2001 “Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme” **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:23-24, Ekim-2000/Mart-2001

<http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/19.htm>, Erişim:15.05.2006

ÖZER, İlhan

1974 “Vergi İdaresi” **Maliye Enstitüsü Konferansları**, Yirmiikinci Seri, Yıl:1972, Fakülteler Matbaası: İstanbul, 45-46

ÖZDAMAR, Kazım

2004 **Paket Programlar ve İstatistiksel Veri Analizleri**. 5. Baskı, Eskişehir: Kaan Kitabevi

ÖZKER, A. Niyazi

2002 “Vergi Denetiminde Fonksiyonel Yapı ve Denetime Özgü Beklentiler” **Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:4, 172-185

SARILLI, Mustafa Ali

2003 “Türkiye’de Vergi Tahsilatında Etkinliğin Sağlanabilmesi İçin Gelir İdaresi Nasıl Yapılandırılmalıdır?” **Vergi Dünyası**, Sayı:262, Haziran, 201-217

SCHMÖLDERS, Günter

1976 **Genel Vergi Teorisi.** (Çev: Salih Turhan), Dördüncü Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası

SEVİĞ, Veysi

2000 “Vergiden Kaçınma Eğilimi” **Dünya Gazetesi**, 23.11.2000

SİLVANİ, C ve KATHERİNA B.

2000 “Vergi İdaresi Reform Stratejisinin Planlanması: Tecrübe ve İlkeler” (Çev: Özgür Saraç) **Türk İdare Dergisi**, Yıl:72, Sayı:426, Mart , 189-220

SİNANOĞLU, Cengiz

1994 **Verginin Psikolojik Yönü ve Kişisel Tepkilerin Mali Sonuçları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ŞENYÜZ, Doğan

1995 **Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi**, Bursa

TEKİN, Selçuk

2003 “Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Denetimi” **Vergi Sorunları**, Sayı:181, Ekim, 66-73

TEZCAN, Keramettin

2004a “Vergi İdaresi Mükellef İlişkisinde Vergi İdaresi Personelinin Sosyolojik ve Psikolojik Etkileri” <http://www.sonbaski.com/sayi6vergi.htm>, Erişim: 06.06.2006

2004b “Türk Vergi İdaresinin Tarihsel Gelişimi ve Bu süreçte Geçirdiği Aşamaların Etkinlik Açısından Değerlendirilmesi” **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:12, Sayı:12

TOPÇU, Halil İbrahim

- 2005 **Vergi Denetimi Beyandışı Ekonomi İlişkisi İstanbul Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul :Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

TORGLER, Benno

- 2002 “Speaking to Theorists and Searching for Facts: Tax Morale and Tax Compliance in Experiments”, **Journal of Economic Surveys**, Vol:16, No:5, 657-683
- 2003 “To Evade Taxes or not To Evade: That is the Question” **Journal of Socio Economics**, Vol:32, 283-302
- 2004 “Cross-Culture Comparison of Tax Morale and Tax Compliance: Evidence from Costa Rica and Switzerland” **International Journal of Comparative Sociology**, Vol: 45, February, 17-43
- 2005 “Tax Morale in Latin America” **Public Choice**, Vol:122, No:1-2, January, 133-157

TORGLER, B.. F. SCHNEIDER

- 2004 “Does Culture Influence Tax Morale? Evidence from Different European Countries” Working Paper No:17, 1-38,
<http://www.crema-research.ch/papers/2004-17.pdf>, Erişim: 06.04.2006

TORGLER, B.. C. A. SCHALTEGGER

- 2005 “Tax Morale and Fiscal Policy” **Center for Research in Economics, Management and the Arts**, Working Paper No:30, 1-34,
<http://www.crema-research.ch/papers/2005-30.pdf>, Erişim: 06.04.2006

TUNÇER, Mehmet,

- 2001 “Vergi Aflarının Vergi Uyumuna Etkisi” <http://idari.cu.edu.tr/igunes/sayfa8.htm>
Erişim: 10.05.2006
- 2002a **Vergi Uyumunun Arttırılması ve Türkiye**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı
- 2002b “Vergilemeye Yaklaşım ve Türkiye” **Vergi Dünyası**, Sayı:249, Mayıs, 99-105

2002c “Enflasyon-Vergi Uyumu İlişkisi ve Türkiye” **Vergi Dünyası**, Sayı:247, Mart, 151-156

2003 “Vergi Ahlakı-Vergi Uyumu İlişkisi ve Türkiye” **Vergi Sorunları**, Sayı:181, Ekim, 92-114

TURHAN, Salih

1998 **Vergi Teorisi ve Politikası**. 6. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi

TÜRK, İsmail

2005 **Kamu Maliyesi**. 5. Baskı, Ankara: Turhan Yayınevi

UÇAK, Cemalettin

1997 “Vergilendirme Psikolojisi”, **1981’den 2003’e Vergi Dünyası (CD)**, Maliye Hesap Uzmanları Yayını, Sayı:189, Mayıs

ULUATAM, Özhan

1998 **Makro İktisat**. Dokuzuncu Baskı, Ankara: Savaş Yayınları

URAL A. ve İ. KILIÇ

2005 **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi**. 1. Baskı, Ankara :Detay Yayıncılık

USER, İnci

1992 Vergilemenin Sosyal ve Psikolojik Sınırı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

VIHANTO, Martti

2003 “Tax Evasion and the Psychology of the Social Contract” **Journal of Socio Economics**, No:32, 111-125

WENZEL, Michael

2005a “Misperceptions of Social Norms About tax Compliance: From Theory to Intervention” **Journal of Economic Psychology**, No:26, 862-883

- 2005b “Motivation or Rationalisation? Causal Relations Between Ethics, Norms and Tax Compliance” **Journal of Economic Psychology**, No:26, 491-508

YALÇIN H. ve A. BAŞER

- 1996 “Türkiye’de Mali Aflar ve Vergi Sistemi Üzerine Etkileri” **1981’den 2003’e Vergi Dünyası (CD)**, Maliye Hesap Uzmanları Yayını, Sayı:176, Ocak

YARAŞLI, Genç Osman

- 2005 **Türkiye’de Vergi Reformu**, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayınları, Ankara

YERELİ, A. B., KARADENİZ, O.

- t.y. “Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerine Etkisi” <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~aby/19M.3.1.pdf>, Erişim 19.06.2007

YILMAZ, Gülay Akgül

- 2004 “Kayıtdışı Ekonomi: Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi, **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları**. Türkiye 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Yaklaşım Yayınları:Ankara

YUMUŞAK, İbrahim

- 2004 “Vergi Uyumunun Yükseltilmesinde Vergi İncelemelerinin Rolü” **Vergi Dünyası**, Sayı:272,Nisan, 44-48

YÜCE, Mehmet

- 2005 “Kırgızistan’da Mükelleflerin Vergiye Bakışı: Anket Çalışmasının Bulguları” Kırgızistan -Celalabad Üniversitesi İktisat ve Girişimcilik Fakültesi Tük Dünyası İşletme Fakültesi, 3.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 05-09 Haziran http://www.tdcif.org/subpg.php?pg=2004_tebliğler, Erişim: 05.05.2006

- 2007 “Eski Sovyetler Birliği Ülkelerinde Yükümlülerin Vergiye Bakışı Üzerine Bir Çalışma” **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:31,

YÜCEL, İbrahim Hakkı

- 2006 **Türkiye’de Bilim ve Teknoloji Politikaları ve İktisadi Gelişmenin Yönü**, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT Yayınları, Yayın No:260

YÜKSELEN, Cemal

2006 **Pazarlama Araştırmaları**. 3. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık

EKLER

**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi Soru Formu

***Yükümlülerin Vergiye Yaklaşımları:
Çanakkale İlinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir
Uygulama***

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Selçuk İPEK

SAYIN CEVAPLAYICI;

Bu anket Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında hazırlanan bir yüksek lisans tezi için bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Soruları yanıtlamanız tez çalışmasına yardımcı olacaktır. Bu anket yüksek lisans tez çalışması amacı dışında kullanılmayacaktır. Adınızı ve adresinizi yazmanıza gerek yoktur.

TEŞEKKÜR EDERİM.

İlknur KAYNAR

1. Yaşınız.....

2. Cinsiyetiniz

- a) Kadın   b) Erkek

3. Medeni Durumunuz

- a) Evli   b) Bekar   c) Dul

4. Ailedeki Birey Sayısı

- a)1   b) 2   c) 3   d) 4   e) 5 ve üstü

5. Eğitim Durumunuz

- a) İlkokul
b) Ortaokul
c) Lise
d) Üniversite
e) Lisansüstü

6. Aylık Geliriniz.....(YTL)

Lütfen aşağıdaki seçeneklerden kendinize en yakın bulduğunuz şıkkı işaretleyiniz.

1. Kesinlikle Katılıyorum   2. Katılıyorum   3. Kararsızım   4. Katılmıyorum   5. Kesinlikle Katılmıyorum

		Değerlendirme				
		En Uygun Kutuya X işareti Koyunuz				
		1	2	3	4	5
7.	Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmemektedir.					
8.	Mükellefler vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmelidir					
9.	Siyasal iktidarın vergi politikaları mükelleflerin beklentilerini karşılamamaktadır.					
10.	Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir.					
11.	Türkiye’de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir.					
12.	Mükellefler Arasında “Herkes vergi kaçırıyor, ben neden kaçırmiyorum” mantığı yaygındır.					
13.	Başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler.					
14.	Verilen vergiler kamu hizmeti olarak geri dönmemektedir.					
15.	Vergiler daha çok borç faizlerine gitmektedir.					
16.	Vergi gelirleri kamu tarafından etkin kullanılmamaktadır.					
17.	Mükelleflerin kişisel çıkarları ve hırsları, vergi kaçırmaları için geçerli bir neden değildir.					
18.	Gelecek endişesi vergi kaçırarak için geçerli bir neden değildir.					
19.	Vergi sistemi adildir.					
20.	Vergi mevzuatı basit ve anlaşılır değildir.					
21.	Vergi mevzuatının sık sık değişmesi vergi ile ilgili işlemleri olumsuz olarak etkilemektedir.					
22.	Sık sık çıkarılan vergi afları vergi kaçakçılığının nedenlerinden biridir.					
23.	Vergileme açısından gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmak doğru bir davranış değildir.					

Lütfen aşağıdaki seçeneklerden kendinize en yakın bulduğunuz şıkkı işaretleyiniz.

1. Kesinlikle Katılıyorum 2. Katılıyorum 3. Kararsızım 4. Katılmıyorum 5. Kesinlikle Katılmıyorum

	Değerlendirme				
	En Uygun Kutuya X işareti Koyunuz				
	1	2	3	4	5
24. Vergi cezaları caydırıcı nitelikte değildir.					
25. Geniş kapsamlı vergi muafiyet ve istisnaları vergi eşitsizliğine neden olur.					
26. Vergi dairesinde çalışan personel sayısı etkin bir hizmet sunumu için yeterli değildir.					
27. Vergi dairesinde çalışan personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyi yeterli değildir.					
28. Vergi dairelerinde çalışan personelin mükellefle ilişkileri olumsuzdur.					
29. Vergi beyanında bulunurken denetleneceğimi göz önünde bulundururum.					
30. Vergi sistemi ekonomik gelişmelere uyum sağlamamaktadır.					
31. Vergi daireleri teknolojik gelişmelere uyum sağlamamaktadır.					
32. İnteraktif hizmetlerden faydalanabilmek vergi mükellefiyetinin yerine getirilmesini kolaylaştırmaktadır.					
33. Yüksek enflasyon vergi oranlarını olumsuz yönde etkilemektedir.					
34. Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir.					
35. Vergi politikaları belirlenirken mükelleflerin ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır.					
36. Olağanüstü dönemlerde yeni vergilerin getirilmesi veya vergi oranlarının yükseltilmesi doğaldır.					
37. Olağanüstü dönemlerde getirilen yeni vergiler veya yükseltilen vergi oranları bu durum ortadan kalktıktan sonra kaldırılmalı veya düşürülmelidir.					

BİZE ZAMAN AYIRDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ.